

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLMOUCI
KATEDRA HISTORIE

Zuzana Haraštová

**Nad severomoravskými procesy
s čarodějnicemi**

Over Witchcraft Trials In Northern Moravia

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.

Olomouc 2011

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní předepsaným způsobem všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 10. května 2011

Zuzana Haraštová

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla v první řadě poděkovat Martě Kružíkové a Miroslavě Spurné za jejich vstřícnost a poskytnutí potřebných povolení, neboť bez jejich pomoci bych svůj výzkum mohla stěží uskutečnit. Zároveň děkuji všem institucím, které mi potřebné materiály vyhledávaly a zpřístupnily. Velký dík patří také doc. Janu Stejskalovi, dr. Eriku Gilkovi a dr. Lukáši Motyčkovi za jejich zájem, cenné rady, připomínky a za čas, který mi všichni tři věnovali, stejně jako všem ostatním, kteří přímo i nepřímo přispěli ke vzniku předkládané diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	1
1. Co je třeba o nich vědět?	
1.1 Václav Kaplický.....	4
1.2 František Spurný.....	9
2. Václav Kaplický a severomoravské procesy s čarodějnicemi.....	16
2.1 „Geneze“ románu Kladivo na čarodějnice.....	18
2.2 Pod taktovkou historické skutečnosti.....	43
2.3 Rukopis pro nakladatelství.....	46
3. Nejen o „pokračování“ románu Kladivo na čarodějnice.....	48
3.1 Drama Inkvizitor.....	49
3.2 Lektorské řízení.....	54
3.3 Návrhy jako vodítko.....	57
3.4 (Ne)efektivní úpravy.....	59
3.5 Inkvizitor & Kladivo na čarodějnice.....	64
4. Nad severomoravskými procesy s čarodějnicemi	
4.1 František Spurný v hlavní roli.....	69
4.2 Pokus o revizi historického svědomí.....	75
Závěr	79
Resumé.....	85
Seznam pramenů a literatury.....	86
Přílohy	
1. Příhoda z nakladatelství Čin	
2. František Spurný: Rozloučení s voj. školou v Nitře	
3. „Prolog“ z rukopisu vs kapitola Der Stadtbrand	
4. Kříž na Petrovy kameny	
5. Dopis V. Kaplického z 24. května 1962	
6. Lektorský posudek A. Jelínka	
7. Lektorský posudek A. M. Piši	
8. Dopis Josefa Zajíce	
9. Rukopis románu Kladivo na čarodějnice vs. konečná verze	
10. Dopis Petra Kreuze F. Spurnému	
Anotace	

Úvod

Čarodějnické procesy druhé poloviny 17. století lze jen těžko řadit mezi bílá místa moravských raně novověkých dějin. Jsou fenoménem, který i dnes, v 21. století, zůstává populární. Již od 19. století vznikala o této atraktivní tematice řada různě zaměřených rozprav, jež vzešly z pera německy píšících historiků působících na Moravě, a těžištěm jejich zájmu se už tehdy staly slezské a severomoravské procesy. Prvním badatelem, který se zabýval uvedenou problematikou, byl rakouský důstojník Ernst Held-Ritt.¹ Jeho pojednání z roku 1836² se následně stalo (mimo jiné) podkladem pro Christiana d'Elverta,³ Ferdinanda Bischoffa,⁴ Karla Bergera⁵ a další. Objevily se též dílčí studie historiků českého původu – Josefa Svátka,⁶ Zikmunda Wintra,⁷ Čeňka Zíbrta⁸ nebo Jana Březiny.⁹ Jejich přínos byl však doceněn až v poválečné éře, o které bude pojednáno níže.

Také v meziválečném období lze zaznamenat převahu německých, zejména regionálních badatelů nad českými. Například Josef Pfitzner, Franz Harrer nebo Eduard Teichmann se v rámci zpracovávání dějin města Zlatých Hor,¹⁰ Šumperka¹¹ a Mohelnice¹² zmínili o „die Hexenperiode“¹³. Ani v této době ale není možné mluvit o intenzivním výzkumu dějin čarodějnických procesů v českých zemích.

¹ NEUBAUEROVÁ, M. – POLÁCH, D.: *Zpráva o nevíře. O historii čarodějnických procesů Slezska a severozápadní Moravy*. Šumperk 2010, s. 17.

² HELD-RITT, E.: *Das Hexenwesen im Fürstenthum Neisse, österreichischen und preußischen Antheils von Schlesien, dann im Gesenke Mährens, im siebenzehnten Jahrhundert*. Neisse – Leipzig 1836.

³ d'ELVERT, CH.: *Das Zauber- und Hexen-wesen, dann der Glaube an Vampyre in Mähren und Oester. Schlesien*. Schriften des historisch-statistischen Sektion der k. k. mähr. schles. Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde XII Band, Brünn 1859, s. 319–338.

⁴ BISCHOFF, F.: *Aus den Papieren eines Hexenrichters. Ein Beitrag zur österr. Rechts- und Sittengeschichte des XVII. Jahrhunderts*. Schriften der historisch-statistischen Sektion 12, Brno 1859, s. 258–318.

⁵ BERGER, K.: *Zum Hexen- und Vampyrglauben in Nordmähren*. Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 8, 1904, s. 201–224.

⁶ SVÁTEK, J.: *Hexenprocesse in Böhmen*. In: *Culturhistorische Bilder aus Böhmen*. Wien 1879, s. 1–40.

⁷ WINTER, Z.: *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý*. Praha 1892.

⁸ ZÍBRT, Č.: *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku*. 2. vyd., Praha 1995. Srov. též Kunz, L.: *Soupis prací Zíbrtova Českého lidu*. Praha 1960.

⁹ BŘEZINA, J.: *Vlastivěda moravská II. Místopis Moravy, čís. 52 a 54, okres šumperský, staroměstský a vízmberský*. Brno 1932, s. 109–110.

¹⁰ PFITZNER, J.: *Geschichte der Bergstadt Zuckmantel in Schlesien bis 1742. Mit besonderer Berücksichtigung der Stadt- und Bergrechtsgeschichte*. Zuckmantel 1924.

¹¹ HARRER, F.: *Geschichte der Stadt Mährisch-Schönberg*. Mährisch-Schönberg 1923.

¹² TEICHMANN, E.: *Geschichte der Stadt Müglitz bis zur heimatkehr ins Reich*. Olmütz 1942.

¹³ HARRER, F.: *Geschichte*, s. 157.

Zlom nastává po druhé světové válce, kdy se začínají objevovat co do množství a částečně i do odbornosti další příspěvky. V rámci bakalářské práce jsem se zabývala studiem české historiografické produkce z let 1945–2000 a pokusila se o jejich analýzu a komparaci.¹⁴ Rozdělila jsem jednotlivé autory do dvou skupin: tu první tvořili univerzitní historikové Josef Kočí a Bedřich Šindelář, kteří (mimo jiné) napsali obsáhlou práci o dějinách čarodějnických procesů v českých zemích a snažili se události z konce 17. století zasadit do širšího kontextu,¹⁵ druhou představovali regionální badatelé Vítězslav Zeman, Václav Medek, František Spurný a Zdeněk Brachtl, kteří usilovali o detailní výzkum, založený převážně na archivních pramenech.¹⁶ Mimo tyto dva okruhy odborníků jsem vyčlenila Rudolfa Zuberu, jenž využil oba naznačené přístupy, neboť si uvědomoval, že tažení proti čarodějnictví je problémem, jenž vyžaduje hlubší, interdisciplinární studium a byl velice opatrný ve vynášení jakýchkoliv závěrů.¹⁷

Po prostudování všech jejich prací k tématu čarodějnických procesů jsem dospěla k závěru, že i přes velký zájem o jednu „z nejhrůznějších pověr všech věků“¹⁸ postrádám odbornou studii, v níž bych našla detailní popis velkolesinských a šumperských procesů, založený na důkladném studiu všech dochovaných archivních pramenů. Až na malé výjimky máme k dispozici drobné příspěvky ve vlastivědných sbornících a celá problematika je zpracována velmi povrchně. Navíc lze vypozařovat rozdíly v tvrzeních jednotlivých historiků o událostech z konce 17. století, ať už se jedná o drobné detaily (kupříkladu o to, kam žebračka z Vernířovic schovala hostii, kterou hodlala odnést ze sobotínského kostela) nebo o konečná hodnocení příčin a důsledků vzniku procesů s údajnými čarodějnicemi.¹⁹

¹⁴ HARAŠTOVÁ, Z.: *Historiografie čarodějnických procesů v českých zemích*. Bakalářská práce. Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2009. Srov. HARAŠTOVÁ, Z.: *Historiografie čarodějnických procesů v českých zemích*. *Vlastivědný věstník moravský* 62, 2010, č. 3, s. 245–264.

¹⁵ KOČÍ, J.: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16.–18. století*. Praha 1973; ŠINDELÁŘ, B.: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16.–17. století*. Praha 1986. O jejich dalších pracích k danému tématu viz HARAŠTOVÁ, Z.: *Historiografie*, s. 245–249.

¹⁶ O autorech a jejich pracích k tématu severomoravských procesů s čarodějnicemi viz Tamtéž, s. 251–256.

¹⁷ ZUBER, R.: *Osudy moravské církve v 18. století. (II)*. Olomouc 2003, s. 317–318. O autorovi a jeho pracích k danému tématu viz HARAŠTOVÁ, Z.: *Historiografie*, s. 249–251.

¹⁸ SPURNÝ, F.: *Severomoravské čarodějnické procesy*. *Kulturní život Šumperka* 1962, únor, s. 8–9.

¹⁹ O tom více viz HARAŠTOVÁ, Z.: *Historiografie*, s. 245–264.

Mnohem závažnější je však mé zjištění, že podnětem pro studium čarodějnických procesů (zejména pro regionální badatele) se stal historický román *Kladivo na čarodějnice*. Teprve po jeho vydání v roce 1963 se na severní Moravě našlo několik zájemců o danou problematiku a začali psát články do různých sborníků a časopisů. O jejich odbornosti by se dalo polemizovat a to je jeden z hlavních důvodů vzniku této diplomové práce. Přestože literární dílo nemůže nahradit historickou práci, rozhodla jsem se zjistit jeho význam pro studium fenoménu severomoravských procesů s čarodějnicemi.

V předkládané práci se proto zaměřím na způsob práce Václava Kaplického na tématu severomoravských procesů s čarodějnicemi a také na jeho spolupráci se šumperským historikem Františkem Spurným. V první kapitole představím oba aktéry, jejich život a tento exkurz ukončím rokem 1960, kdy spolu navázali kontakt a začali se seznamovat s chmurnými událostmi severní Moravy z konce 17. století.

Ve druhé kapitole objasním, jaká náhoda svedla Kaplického a Spurného dohromady a pokusím se o detailní deskripci tvůrčího procesu spisovatele Kaplického, tj. ukážu, co všechno prostudoval, jak se zjištěnými informacemi naložil a kdo všechno mu byl při psaní nápomocen. Oporou mi budou pracovní poznámky, uležené v pozůstalosti Václava Kaplického v *Literárním archivu Památníku národního písemnictví* ve Starých Hradech, a také jeho korespondence zejména, avšak ne zcela výhradně, s Františkem Spurným.

Ve třetí kapitole poukážu na okolnosti, které ovlivnily výslednou podobu románu *Kladivo na čarodějnice*, a představím divadelní hru Václava Kaplického, která uzavírá příběh nechvalně proslulého inkvizitora Jindřicha Františka Bobliga z Edelstadtu. Přiblížím podmínky jejího vzniku a také důvod, proč zůstala ukryta v autorově pozůstalosti, aniž vešla ve všeobecnou známost.

V poslední kapitole zhodnotím nashromážděné poznatky a zmíním se o vlivu Václava Kaplického na Františka Spurného a také další osoby, které se následně snažily navázat na jeho práci a napomohly tak vzniku fenoménu severomoravských procesů s čarodějnicemi. Zároveň naznačím, kdo a do jaké míry se nechal literárním ztvárněním událostí z konce 17. století inspirovat a zda jejich snaha ovlivnila recepci románu *Kladivo na čarodějnice* Václava Kaplického.

To vše pak zakončím úvahou, zda má ještě smysl zaobírat se tématem severomoravských procesů s čarodějnicemi, o němž mnozí tvrdí, že je zcela probádané a nelze již doufat v nalezení dalších, nových poznatků.

1. Co je třeba o nich vědět?

V úvodu jsem naznačila, že se zaměřím na způsob práce spisovatele Václava Kaplického a také na jeho spolupráci s historikem Františkem Spurným na tématu severomoravských procesů s čarodějnicemi. Než se tak stane, považuji za nutné poukázat na důležité momenty v jejich životě, abych mohla lépe vysvětlit, proč se Kaplický i Spurný ovlivňovali natolik, že v určitých chvílích není možné určit, kdo z nich je tím vědcem a kdo pouhým literátem.

1.1 Václav Kaplický

Václav Kaplický se narodil 28. srpna 1895 na samotě Červený Dvůr u Sezimova Ústí, v domku postaveném z kamenů pobořeného Kozího Hrádku.²⁰ V Táboře, kam se jeho rodiče – otec Emanuel²¹ a matka Josefa²² – později přestěhovali, prožil mládí, vychodil obecnou školu a nastoupil na reálné gymnázium. Byl členem tajného studentského spolku, který pořádal přednášky a diskuze o literatuře, historii, filozofii a politice. „V oblasti literatury se projevil jako zanícený redaktor a vydavatel studentského časopisu *Snaha*, který redigoval v letech 1912–1913.“²³ Vedle toho přispíval do *Jihočeských listů*, *Českého jihu*, do časopisů *Obroda*,²⁴ *Národní politika* a také se pokoušel psát první básně.²⁵

V předvečer první světové války – v červenci 1914 – odmaturoval, a jelikož tísnivé finanční poměry mu neumožňovaly pokračovat ve vzdělávání na vysoké škole,²⁶ začal shánět práci. Po dlouhém hledání se uchytil jako výpomocný dělník u linecké sekce pro udržování tratí v Českých Budějovicích,²⁷ odkud byl 15. března 1915 povolán do vojenské služby a na Vánoce poslán na frontu.

Bojoval v Haliči a roku 1916 ho za Brusilovovy ofenzívy zajali u města Zalošci s celým praporem. Následně absolvoval pochod Ukrajinou a ve městě

²⁰ NEJEDLÁ, J.: *Svědék dobrých i zlých časů našich národních dějin*. Literární měsíčník 9, 1980, č. 6, s. 42.

²¹ Syn Václava Kaplického, soukromníka v Jindřichově Hradci a jeho manželky Marie, rozené Bystřické z Jindřichova Hradce. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Doklady (oddací list rodičů), inv. č. 393.

²² Dcera Jakuba Zenkla, zámečnicka a měšťana v Táboře a jeho manželky Marie, rozené Svobodové z Tábora. Tamtéž.

²³ NEJEDLÁ, J.: *Václav Kaplický*. Praha 1975, s. 12.

²⁴ Jednalo se o studentský časopis, vyšlo jen několik jeho čísel. Jak Václav Kaplický uvedl: „Otiskli mi tam jediný příspěvek. Byla to první má práce tištěná.“ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis z 9. března 1976), inv. č. 6880.

²⁵ NEJEDLÁ, J.: *Václav Kaplický*, s. 12. Srov. *Proč píší tak, jak píší*. Čtenář 18, 1966, č. 7, s. 231.

²⁶ PAVELKA, Z.: *Lid je tvůrcem dějin*. Rudé právo 60, 1980, č. 203, s. 5.

²⁷ NEJEDLÁ, J.: *Václav Kaplický*, s. 12.

Berdičevě se přihlásil do ruské dobrovolnické jednotky, která se stala zárodkem československých legií.²⁸ Kaplický byl z těch, kdo věřili ve spravedlivou podstatu i cíle takzvaných legií, postupně si však na ně utvořil velmi kritický názor a posléze se dostal (taktéž pro své levicové smýšlení) do rozporu s jejich vedením. „Patřil totiž k té části vojáků, kteří odmítli postavit se po bok [admirála] Kolčaka proti sovětské vládě.“²⁹ Proto byl jako poslanec³⁰ 1. střeleckého pluku³¹ a delegát 2. sjezdu československého vojska na Rusi³² zatčen pro vzpouru a uvězněn v Irkutsku, odkud jej později deportovali do Vladivostoku. A právě na mysu Gornostaj byl ještě s několika dalšími vězňem „za svou pokrokovou činnost“³³. Zde vydával časopis a psal si také podrobný deník o všem, co poznal.³⁴ „O vánocích 1919“³⁵ byl na japonské lodi Šunko-Maru odvezen do Evropy (do přístavu Terst), poslán jako vězeň do Československa a předán soudu v Praze.³⁶ Odsouzení za vlastizradu unikl jen díky přímému zásahu prezidenta T. G. Masaryka.³⁷ Propustili ho na dočasnou dovolenou, na které zůstal až do své smrti.³⁸

S časovým odstupem Václav Kaplický výše popsané zážitky okomentoval slovy: „Byl jsem na Ukrajině, když v Petrohradě došlo k revoluci, i potom k těžkým bojům o vítězství na celém území dnešního SSSR. Tehdy jen málo lidí věřilo, že výstřel z Aurory znamená novou epochu dějin lidstva. Ani já nebyl jiný, ale po porážce Kolčakových vojsk, k nimž patřily i pluky Čechovojsk, změnil jsem svůj názor jako mnozí moji přátelé, a vrátiv se domů jako trestanec, snažil jsem se publicisticky i literárně vyvracet všechny nepravdy a pomluvy Sovětského svazu,

²⁸ PAVELKA, Z.: *Lid je tvůrcem*, s. 5.

²⁹ STANO, J.: *Autor blízký čtenářovu srdci*. In: Rudé právo 58, 1978, č. 120, s. 5.

³⁰ Dle dochované legitimace 9. roty z 18. prosince 1917–1918 byl desátník Václav Kaplický zvolen poslancem do sněmu československé revoluce na Rusi za I. střelecký pluk „JANA HUSÍ“. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Doklady (legitimace Václava Kaplického), inv. č. 7441.

³¹ Jeho zařazení do 1. střeleckého pluku „Jana Husí“ dokazuje legitimace z 10. ledna 1919. Tamtéž, inv. č. 7438.

³² Sjezd se konal na podzim roku 1919. Dokládá to dokument nazvaný *Účet fondu 2. sjezdu českoslov. vojsk na Rusi ku dni 30. listopadu 1919*. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Doklady (účet fondu), inv. č. 7442.

³³ Tato pokroková činnost „spočívala v tom, že přijal mandát poslance 1. pluku na sjezd, který měl rozhodnout o činech, postavení a osudu československých legií“. STANO, J.: *Autor blízký*, s. 5.

³⁴ NEJEDLÁ, J.: *Svědék dobrých*, s. 41.

³⁵ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis z 9. března 1976), inv. č. 6880.

³⁶ NEJEDLÁ, J.: *Svědék dobrých*, s. 41. Jak Václav Kaplický sám uvedl: „Domů jsem se dostal 20. února 1920.“ LA PNP SH, fond Kalický Václav, Korespondence odeslaná (dopis z 9. března 1976), inv. č. 6881.

³⁷ MICHL, J.: *Legionáři a Československo*. Praha 2009, s. 311.

³⁸ STANO, J.: *Autor blízký*, s. 5. Podobné zatykače byly vydány kupř. na spisovatele Jaroslava Haška a mnoho dalších, ani jeden však neskončil ve vězení. Na nátlak prezidenta T. G. Masaryka byl zatykač zrušen nebo nechán právníky „vyhasnout“. MICHL, J.: *Legionáři*, s. 82.

jichž ze strany buržoasie a maloměšťáků nebylo málo. Pro svou osobu mám svědomí klidné: Od roku 1920 jsem stál na straně Sovětského svazu.“³⁹

Protože měl v průkazu legionáře úřední záznam, že zběhl k nepříteli,⁴⁰ nemohl dlouho najít práci, ve svízelné finanční situaci pak přijímal různá zaměstnání. Až roku 1921 se uchýlil jako redaktor v nakladatelství *Čin*,⁴¹ později spoluzakládal nakladatelství *Pokrok*,⁴² odkud odešel do *Družstevní práce*⁴³ a následně do *Melantrichu*.⁴⁴ Pro hrozná poměry však od roku 1940–1945 pracoval v *Novině* a poté v *Synkově nakladatelství*, kde kupříkladu s přítelem Břetislavem Hůlou⁴⁵ připravovali vydání sebraných spisů Jaroslava Haška.⁴⁶ Po druhé světové válce, od roku 1946 působil také v *Našem vojsku*. Kromě toho přispíval do levicového tisku, redigoval postupně časopisy *Průlom* (1922–1923), *Literární noviny* (1927–1930), *Panorámu* (1933–1935), *Hovory o knihách* (1937–1939),⁴⁷ pomáhal přivést na svět *Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem*⁴⁸ a od května 1939 byl také řádným členem *Syndikátu spisovatelů a skladatelů*.⁴⁹ Roku 1950 odešel ze zaměstnání (konkrétně z nakladatelství *Naše vojsko*) a začal se věnovat pouze spisovatelské práci. „Stal jsem se spisovatelem z nutnosti,“ uvedl v jednom rozhovoru. „Prostě něco jsem musel dělat. Začal jsem konečně sepisovat

³⁹ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis z 3. července 1977), inv. č. 6881.

⁴⁰ V dokladu o sběhnutí Václava Kaplického z 1. střeleckého pluku Jana Husi je uvedeno, že „o své vůli odešel se sjezdovými delegáty dne 10. června 1919 z pluku a nehledíc na vybidnutí zástupců pluku dne 14. června 1919, aby se vrátil zpět, tak neučinil, ale prohlásil, že vybidnutí neuznává, do pluku že se nevrátí a mluvití bude jen za sebe – byl dne 25. června 1919 vymazán ze seznamů 1. střel. ‘Jana Husi’ pluku jako sběh“. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Doklady (doklad o sběhnutí), inv. č. 7399.

⁴¹ STANO, J.: *Autor blízky*, s. 5. Vzpomínka na tu dobu viz Příloha č. 1. KAPLICKÝ, V.: *První knížky*. In: Literární měsíčník 2, 1973, č. 8, s. 84. Z nakladatelství *Čin* Kaplický r. 1924 přešel do administrace *Národního osvobození*. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis z 18. května 1953), inv. č. 6867.

⁴² V nakladatelství *Pokrok* se vydávaly především překlady ze sovětské literatury. PAVELKA, Z.: *Lid je tvůrcem*, s. 5.

⁴³ Nakladatelství *Družstevní práce* patřilo k jednomu z poměrně pokrokových podniků a Kaplický odtud musel odejít, neboť se znelíbil svému zaměstnavateli. Důvodem byl jeho protest proti propuštění tiskárenského dělníka. Výsledkem bylo, že tohoto pracovníka následoval. Tamtéž, s. 5.

⁴⁴ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis z 18. května 1953), inv. č. 6867. Srov. KAPLICKÝ, V.: *Hrst vzpomínek z mládí*. Praha 1988, s. 143.

⁴⁵ Břetislav Hůla (1894–1964) byl zajatecký agitátor, dobrovolce 3. střeleckého pluku, redaktor *Čechoslovana*, společně s Jaroslavem Haškem přešel k rudogvardějcům, tajemník *Československé komunistické strany na Rusi pro tisk a informace*, 1921 zakládající člen KSČ, redaktor kladenského deníku *Svoboda*, tajemník *Umělecké besedy*, po roce 1945 překladatel z ruštiny a němčiny. Václav Kaplický se s ním seznámil po 1. sv. válce. Více viz KAPLICKÝ, V.: *Hrst vzpomínek z mládí*, s. 25.

⁴⁶ STANO, J.: *Autor blízky*, s. 5.

⁴⁷ *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. Svazek II. Praha 1993, s. 651.

⁴⁸ Od roku 1925 činným členem tohoto společenství. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Doklady (legitimace), inv. č. 2.

⁴⁹ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Doklady (syndikát spisovatelů), inv. č. 5.

uvědoměle. To všechno předtím jsem psal jen tehdy, když na mně někdo něco chtěl.“⁵⁰

Již jeho první román o osudu proletářského děvčete z pražského předměstí, nazvaný *Princezna z Košíř*, vznikl totiž na naléhání Josefa Hory, který potřeboval do *Rudého večerníku* prózu na pokračování. Václav Kaplický napsal uvedené dílo za tři týdny a dosáhl s ním úspěchu.⁵¹ Vycházelo nejen ve zmíněném periodiku, ale později jej přetiskoval list komunistických žen *Rozséváčka* nebo také brněnský komunistický deník *Rovnost*.⁵² Knižně vyšlo roku 1927 v *Komunistickém nakladatelství*.⁵³ „Měl jsem štěstí, že jsem se seznámil s Josefem Horou,“ konstatoval Václav Kaplický v jednom rozhovoru. „Dodržel slovo, pomáhal, kde se dalo...“⁵⁴ Jeho přičiněním se z Kaplického stával spisovatel. Jak ten okomentoval danou skutečnost: „O spisovatelství jsem měl představy, které se mi zdály nedosažitelné. Byla to tak vysoká kariéra, jež jsem s touto činností spojoval, že jsem svou literární práci dlouho za opravdové spisovatelství nepovažoval.“⁵⁵ Nicméně Josef Hora, který uvedl do literatury nejednoho začínajícího autora, se nezmýlil. Kaplický splnil očekávání: napsal dobrou knížku a zároveň se představil jako bystrý pozorovatel, britký kritik společenských poměrů a vynalézavý vypravěč, jemuž nechybí smysl pro humor a satiru.⁵⁶ Politická satira *Bomba v parlamentě* (1933) byla další jeho prózou, po níž následoval román *Gornostaj*, který zprvu koncipoval spíše jako politický spis než literární dílo⁵⁷ a předsevzal si podat v něm co nejvěrnější svědectví o úloze československých legií v Rusku. To mělo vliv na jeho vydání, na které si musel počkat až do roku 1936, přestože text napsal počátkem 20. let.⁵⁸

Ve 30. a 40. letech, kdy se Kaplický věnoval především redaktorské práci, mu na psaní nezbyvalo mnoho času. V tomto údobí vyšly prozaické texty *Zrádná obálka* (1938), *U tří lásek* (1941) a *Červen v Pučálkách* (1941), dále *Pozor, zlý člověk!* (1941), *Ještě nehřmí* (1942) nebo *Něžný manžel* (1943). Všechna tato díla byla

⁵⁰ STANO, J.: *Autor blízky*, s. 5. Srov. KAPLICKÝ, V.: *Hrst vzpomínek z mládí*, s. 147.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² NEJEDLÁ, J.: *Svědék dobrých*, s. 41.

⁵³ Jen pro zajímavost – honorář za knihu Kaplický obdržel od Boreckého až za druhé světové války, když se s ním náhodou potkal na ulici. PAVELKA, Z.: *Lid je tvůrcem*, s. 5.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ STANO, J.: *Autor blízky*, s. 5.

⁵⁶ NEJEDLÁ, J.: *Svědék dobrých*, s. 41.

⁵⁷ Tamtéž, s. 42.

⁵⁸ VLAŠÍN, Š.: *Epik bojů za spravedlnost*. Tvorba, 1975, č. 36, s. 8.

koncipována spíše jako zábavné čtení a nedosahovala takového významu, jako román *Gornostaj*.⁵⁹

Zlom v tvorbě Václava Kaplického představovalo období nacistické okupace. V již zralém autorovi se spojily otřesné zážitky z první světové války a zkušenosti z meziválečných zápasů o existenci s poznatky nejnovějšími. Jak sám po letech uvedl: „V těch velkopátečních dnech, kdy prostý spravedlivý člověk byl vražděn jako obtížný hmyz a kdy lidská sedlina vybědla na povrch, aby mluvila i jednala jménem národa, zbýval mi jediný zdroj víry v lepší budoucnost, a to česká historie. Tehdy jsem se ponořil do jejího studia, zejména do doby pro český národ nejdůležitější, do doby lidového hnutí husitského...“⁶⁰

Kolem Vánoc roku 1945 vyšel Kaplického román *Kraj kalicha*, k němuž jej inspirovalo nejen zmíněné období okupace, ale též „pohled na mládež, která vycházela z protektorátních škol okleštěna o základní znalosti historie vlastního národa“.⁶¹ Překročil už padesátku, když se rozhodl psát historické romány a být spisovatelem z povolání. Jak napsal ve svých vzpomínkách: „Historií jsem se vůbec mnoho zabýval od začátku okupace, neboť jsem v ní hledal útěchu a naději pro budoucnost. Nyní jsem měl dost času, abych se jí věnoval úplně. Zajímalo mne především české povstání v letech 1618–1620, končící bělohorskou porážkou a ztrátou české samostatnosti. Tázal jsem se: Je tu nějaká obdoba s tím, co nás potkalo v letech 1938–1939? Proč tenkrát došlo k národní tragédii a proč podruhé po třech stech devíti letech?“⁶²

Než začal psát svůj další román *Čtveráci*, navštěvoval knihovny a studoval literaturu vztahující se k počátkům třicetileté války. Zašel také do *Historického ústavu Akademie věd* a *Vojenského historického ústavu*, aby se poradil s odborníky, avšak všichni, s nimiž hovořil, kupříkladu historik a archivář František Roubík,⁶³ ho do jeho úmyslu odrazovali.⁶⁴ Václav Kaplický byl však látkou natolik zaujat, že se nakonec pustil do psaní. Dílo o historické revoltě sedláků na českém jihu, vznikalo dlouho, těžce. Pak vyšlo v krátké lhůtě a jeho čtyři vydání⁶⁵ zaznamenala velký

⁵⁹ VESELÁ, M.: *Vypravěč historických příběhů*. Práce 36, 1980, č. 203, s. 6.

⁶⁰ VLAŠÍN, Š.: *Epik bojů*, s. 8.

⁶¹ STANO, J.: *Autor blízký*, s. 5.

⁶² KAPLICKÝ, V.: *Hrst vzpomínek z dospělosti*. Praha 2010, s. 148.

⁶³ O Fr. Roubíkovi viz http://rodopisna-revue-online.tode.cz/7-8-10_soubory/07_flegl-roubik.pdf [cit. 1. 5. 2011].

⁶⁴ KAPLICKÝ, V.: *Hrst vzpomínek z dospělosti*, s. 148.

⁶⁵ První vydání pochází z roku 1952, ta následující z roku 1953, 1956 a 1969.

čtenářský úspěch, také zmíněný František Roubík později vysoko hodnotil Kaplického práci.⁶⁶

Od počátku 50. let se jeho tvorba soustřeďovala převážně k historii selských bouří v pobělohorské době. Ačkoli nehodlal napodobovat Aloise Jiráska, sám se k němu hlásil jako k vzoru, jehož obdivuje pro pracovní svědomitost, úctu k pramenům a lásku k lidu: „... věřím s Jiráskem, že síla národa je v síle prostého pracujícího člověka, protože jen lid je s to pohnout kolosem dějin ve smyslu pokroku.“⁶⁷ Zároveň ho s Jiráskem spojovalo „zevrubné studium archívního materiálu, které místy svazuje fantazii a vede k popisnosti, láskyplný vztah k postavám, epická rozvaha a silné cítění vlastenecké. Někdy se spokojil jen [s] drobnomalbou, figurkařením, nevyzvedl z řady postav odbojníků takovou, která by přerostla v typ. Kaplický patří spíše k dovršitelům tradice než k průkopníkům nového románového tvaru.“⁶⁸

V rozmezí let 1952–1959 Václav Kaplický vydal pět obsáhlých románových syntéz, vztahujících se k dějinám povstání českého poddanského lidu. Jde o román *Čtveráci* (1952), *Železná koruna* (1954), *Smršť* (1955), *Rekruti* (1956) a *Zařatá pěst* (1959). Autor se v nich „nespokojuje jen s popisem dějů, ale zkoumá příčiny, které vedly k porážkám či dočasným vítězstvím jednotlivých povstání“.⁶⁹

Po této významné „volné pentalogii“⁷⁰ vydal Kaplický další pozoruhodné dílo, v němž – jak je pro něj typické – řeší vedle historické problematiky zároveň otázky všeobecně lidské, nadčasové. Je to kniha *Kladivo na čarodějnice*, o jejímž vzniku bude pojednáno v následujících kapitolách.

1.2 František Spurný

František Spurný se narodil 1. října 1927 v Prostějově.⁷¹ V letech 1933–1938 navštěvoval místní obecnou školu a později také vystudoval na klasickém gymnáziu,

⁶⁶ KAPLICKÝ, V.: *Hrst vzpomínek z dospělosti*, s. 149.

⁶⁷ VLAŠÍN, Š.: *Rozumět historii*. Tvorba 1980, č. 34, s. 7. Kaplický si byl vědom, že „oblibu historické literatury vytvořil Alois Jirásek, že měl těžší úlohu, protože promlouval k málo poučenému čtenáři. Dnešní historický spisovatel už předpokládá značné historické znalosti u svého čtenáře, proto se může soustředit více na myšlenku, než na podrobný popis historického detailu.“ STANO, J.: *Autor blízký*, s. 5.

⁶⁸ VLAŠÍN, Š.: *Epik bojů*, s. 8.

⁶⁹ NEJEDLÁ, J.: *Rodák z kraje kalicha*. Rudé právo 55, 1975, č. 198, s. 5.

⁷⁰ NEJEDLÁ, J.: *Václav Kaplický, národní umělec*. O knihách a autorech, léto 1980, s. 5.

⁷¹ Jeho otec František byl synem Gustava Spurného, vyučeného pekaře, který se aktivně účastnil odboje o českou samosprávu města Prostějova, a Františky, ženy v domácnosti. Zemský archiv (dále ZA) Opava, Personální spis Františka Spurného, inv. č. 62. Matka Ludmila, rozená Machová,

s ročním přerušením válečného nasazení v letech 1944–1945.⁷² Po osvobození nastoupil jako posluchač *Filozofické fakulty Masarykovy univerzity* v Brně v oboru dějepis a ruština a když zde roku 1947 otevřeli první ročník archivnictví, bez váhání přešel tam. Své vysokoškolské studium ukončil v červnu 1950 státní archivní zkouškou.⁷³

„Během letních měsíců jsem dokončoval disertační práci,“ vzpomíná František Spurný, „když mně pan profesor [Jindřich Šebánek, pozn. aut.] napsal, abych se dostavil ke kolegovi dr. Jiřímu Radimskému do Zemského archivu v Brně, že má pro mne místo v archivu. Šlo o městský archiv v Krnově, kam jsem se hned vypravil. Ovšem naděje na zaměstnání velmi rychle opadla, neboť tehdejší tajemník tamního národního výboru mi s politováním sdělil, že archiv sice mají, nejsou však peníze na jeho trvalé obsazení archivářem. Po tomto zářijovém zklamání však v dalším měsíci vzešla nová naděje. Tentokrát už mi Jiří Radimský napsal, že pro mne umístění má, ať přijedu co nejdříve k němu do Brna. Nikdy nezapomenu na jeho výrok, když mně s vážnou tváří poklepal na rameno a prohlásil ‘Franto, posílám Tě do prdele Evropy’. Šlo o tehdy zřízený krajský archiv Olomouckého kraje, jehož sídlem se stal někdejší harrachovský zámek v Janovicích u Rýmařova.“⁷⁴ Spurného počáteční optimismus z nádherného kraje pod Jesenickem rychle opadl, když po příjezdu na místo určení našel pracovníky rýmařovského komunálu, jak odpočívají u ohníčku, který si rozdělali přímo na parketách v zámeckém přízemí, a navíc budova zela prázdnotou.⁷⁵ K celé záležitosti se však postavil čelem a zodpovědně přebíral kvanta materiálů, jež sem byly dováženy z Brna a Opavy. Navíc mu od roku 1951⁷⁶ o jarních a letních prázdninách pomáhali brigádníci, zejména z brněnské univerzity, později také z Olomouce a Prahy.

pocházela z dělnické rodiny, byla ženou v domácnosti, pouze v letech 1940–1951 pracovala v mandlovně prádla. Tamtéž, inv. č. 45 a 71.

⁷² V srpnu 1944 podnikli Američané nálet na prostějovské letiště a František byl totálně nasazen v technické nouzové pomoci v Brně a Prostějově (chodil po rozjezdových drahách s lopatou a zasypával krátery po bombách), odkud v březnu 1945 utekl a do konce války bydlel u svých rodičů. Rodinný archiv – Rozhovor s Františkem Kobzou [ve vlastnictví Miroslavy Spurné].

⁷³ JARMANOVÁ, H.: *František Spurný zemřel*. Archivní časopis 55, 2005, č. 1, s. 57. Srov. BALATKOVÁ, I.: *K padesátinám dr. Františka Spurného*. Severní Morava (dále SM) 34, 1977, s. 74.

⁷⁴ SPURNÝ, F.: *Osm let jsem u vás sloužil... (Vzpomínky na budování krajského státního archivu Janovice)*. In: Archivní sborník 51, 2001, č. 2, s. 452.

⁷⁵ Tamtéž, s. 453.

⁷⁶ Poté, co dokončil disertační práci a složil rigorózní zkoušky, byl v únoru 1951 promován na doktora filozofie. ZA Opava, Personální spis Františka Spurného, inv. č. 67.

Tehdy nechtěně začala i jeho vlastní badatelská práce. Jak sám uvedl: „V září 1951 jsem totiž dostal z KNV⁷⁷ k vyřízení dopis Emiliana Glocara z Akronu ve Spojených státech, v němž žádal o zápis ze zemských desk olomouckých z roku 1579, v němž je mezi zplnomocněnci smlouvy uváděn jeho předek, olomoucký lékárník Justinian Glocar. Současně prosil o sdělení, zda existují ještě nějaké jiné zápisy o Glocarech. Zápis jsem panu Glocarovi, o němž jsem tehdy nic nevěděl, poslal a onen drápek zájmu, který snad chytne každého archiváře a historika, mi nedal, abych se při nejbližší návštěvě Olomouce nepodíval jak do příslušné literatury, tak i do rejstříku městských knih pana profesora Nešpora. A najednou se přede mnou začala zjevovat nadmíru zajímavá historie olomouckých Glocarů 16. století. A pak následovaly desítky výpisků přes oceán.“⁷⁸ Koncem září 1952 obdržel od autora rukopis první části románové kroniky *Olomoucká romance*, avšak na její uveřejnění si museli oba pár let počkat.⁷⁹

Mezi tím se František Spurný – vedle nově vznikajícího janovického archivu – podílel také na budování olomoucké pobočky, a ve svých vzpomínkách zdůraznil, že bez pomoci *Katedry historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého*, kdy se „hlavně prof. Polišenský a tehdejší docent Ladislav Hosák [...] spolu se studenty zúčastnili přesunu kapitulního a univerzitního archivu z Křížkovského do Wurmovy ulice, by tento náročný úkol nebylo možno včas a hlavně bez úhony na tak cenném materiálu splnit.“⁸⁰ Zároveň upozornil: „Nelze ani zapomenout na týdenní brigádu posluchačů archivnictví a historie z Karlovy univerzity, která v srpnu 1952 pracovala při třídění a pořádání archivních fondů v Olomouci pod vedením docentů [Zdeňka] Kristena a [Františka] Grause.“⁸¹

Protože v Janovicích František Spurný doposud pracoval sám, až na občasnou výpomoc brigádníků, od počátku roku 1952 se snažil na *Krajském národním výboru* vymoci nejméně jednoho dalšího odborného archiváře. V úvahu přicházelo několik

⁷⁷ Krajského národního výboru [pozn. aut.].

⁷⁸ SPURNÝ, F.: *Osm let jsem*, s. 458.

⁷⁹ Spolupracovali spolu přes oceán čtyři roky a výsledkem se stala trilogie (*Olomoucká romance*, *Magistr Gabriel*, *Olomoucká elegie*), která s přispěním Františka Spurného nakonec vyšla v Olomouci. „Zhruba v roce 1958 tehdejší šéf redakční rady olomouckého *Krajského nakladatelství* skučel, že nemá nové rukopisy. Nabídl jsem mu Glocara. Samozřejmě, že bylo důležité, že se kniha odehrávala v Olomouci a že její autor, mimochodem pravoslavný kněz, odešel z republiky už v roce 1923. Knihu ilustroval originálními dřevoryty František Bělohávek a postupně se podařilo přivést na svět její další pokračování.“ Rodinný archiv – Rozhovor s Františkem Kobzou [ve vlastnictví Miroslavy Spurné].

⁸⁰ SPURNÝ, F.: *Osm let jsem*, s. 456.

⁸¹ Tamtéž, s. 456.

kandidátů: Rudolf Zuber,⁸² Jaroslav Mezník a Marie Gajdošíková, která byla nakonec vybrána,⁸³ v květnu 1952 nastoupila do archivu a postupně přebírala část povinností vedoucího pracovníka. Situaci zkomplikoval Spurného nástup do základní vojenské služby v Banské Bystrici na konci října.⁸⁴ A tak s přičiněním Marie Gajdošíkové, jež „vyrukovala na kádrováka se slzičkami“,⁸⁵ 13. ledna 1953 nastoupil do Janovic Jaroslav Mezník. Oba se následně snažili prostřednictvím státní archivní komise dostat Spurného z vojny, avšak bezúspěšně.⁸⁶

V březnu 1953 dostal František Spurný první týdenní dovolenku, a tak se na vlastní oči mohl přesvědčit, že janovický archiv je opravdu v dobrých rukou. Po návratu na Slovensko se seznámil s vedoucím nitranského krajského archivu dr. Hankem, který ho informoval o novinkách v československém archivnictví. Jeho zásluhou byl Spurný v květnu 1953 uvolněn na týdenní školení archivářů v Bojnících a měsíc na to se účastnil školení archivářů Olomouckého kraje v Sobotíně, kde dokonce vedl celodenní výuku o využívání archivního materiálu.⁸⁷

Ve středu 30. října 1953 se František Spurný definitivně rozloučil s Nitrou⁸⁸ a v hodnosti stařešiny se stal náčelníkem PHM, tj. pohonných hmot a mazadel u *Vojenské lékařské akademie* v Hradci Králové.⁸⁹ Odtud mohl jedenkrát měsíčně na dva až tři dny odjíždět „domů do Janovic“, jak sám říkal.⁹⁰ Při těchto častějších pobytech se snažil alespoň částečně pomoci v archivu, zejména při vyhledávání materiálu k různým výstavám, kupříkladu pro olomoucké krajské muzeum,⁹¹ a „pozdravit se s badateli, konkrétně s docentem [Ladislavem] Hosákem a [Josefem]

⁸² Rudolf Zuber byl jedním ze žhavých kandidátů, jenž se po zapečetění arcibiskupského archivu v Kroměříži ocitl bez zaměstnání. „To je přece plně kvalifikovaný kandidát,“ píše Jindřich Šebánek 15. února 1952 v dopise Františku Spurnému [ve vlastnictví Miroslavy Spurné].

⁸³ O této události Jaroslav Mezník píše ve své knize *Můj život za vlády komunistů 1948–1989* (Brno 2005, s. 58).

⁸⁴ ZA Opava, Personální spis Františka Spurného, inv. č. 61.

⁸⁵ SPURNÝ, F.: *Osm let jsem*, s. 459.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ V době jeho nepřítomnosti v Janovicích došlo k velké změně. Zemědělsko-lesnický archiv v Nových Zámcích u Litovle dostal totiž z tamního zámku výpověď a azyl nalezl právě v barokním křídle janovického komplexu, přičemž 1. října do funkce vedoucího nastoupil Jan Bistřícký. SPURNÝ, F.: *Osm let jsem*, s. 460.

⁸⁸ Viz Příloha č. 2 [originál ve vlastnictví Miroslavy Spurné].

⁸⁹ V kádrovém posudku *Vojenské lékařské akademie* Hradce Králové, zpracovaném kpt. Jindřichem Bártou, byl František Spurný hodnocen jako osoba přímá, iniciativní a s velkými předpoklady odborného i politického růstu. „Prospělo by mu větší zapojení do politické činnosti, je sebekritický, ne však dosti kritický.“ ZA Opava, Personální spis Františka Spurného, inv. č. 61.

⁹⁰ SPURNÝ, F.: *Osm let jsem*, s. 461.

⁹¹ Spolupracoval kupř. při výstavách jako „30 let KSČ v olomouckém kraji“, „500 let zemědělství olomouckého kraje“ aj. ZA Opava, Personální spis Františka Spurného, inv. č. 45.

Polišenským a s brněnskými historiky [Josefem] Vytiskou a [Františkem] Jordánem“.⁹²

Od roku 1954 na základě vládního nařízení č. 29 archivní sbírky o archivnictví převzalo péči o archiv olomoucké oddělení ministerstva vnitra, v čele s příslušníkem státní bezpečnosti Evženem Jandou, a František Spurný se 2. listopadu 1954 stal vedoucím *Státního archivu Janovice* u Rýmařova. Následující rok byl zlomovým pro celé archivnictví. Došlo k převzetí zemědělsko-lesnických archivů státními archivy, a tak od února 1955 byly postupně likvidovány depozitáře v Loučné nad Desnou, ve Šternberku a v létě také na lesním závodě v Hanušovicích. V říjnu následovaly depozitáře ve Velkých Losinách a na svém místě zůstal pouze Tovačov, neboť místní orgány vyvinuly velkou snahu o zachování pobočky. V dubnu 1957 se František Spurný snažil po jednání s místním kronikářem a vlastivědným pracovníkem Bohušem Štrégrem dohodnout o nutnosti materiál převést do Janovic (vzhledem k jeho archivnímu zpracování), avšak k tomuto kroku došlo až v době opavského státního archivu.⁹³ František Spurný s Jaroslavem Mezníkem mezi tím pokračovali s pořádáním a evidencí fondů,⁹⁴ pustili se také do inventarizace a zvláště pak do hlavního úkolu, jímž bylo vytvoření *Průvodce po archivních fondech*. První díl vyšel tiskem v roce 1957⁹⁵ a tehdy již probíhaly přípravy na jeho druhý díl.

„Do těchto radostných momentů [...] se začaly vtírat určité varovné signály, že se nade mnou stahují mraky nejistoty,“ poznamenal František Spurný ve svých vzpomínkách. „Nejnápadnější byly častější návštěvy náčelníka [Evžena] Jandy v Janovicích, kdy hlavním bodem nebyly otázky plnění plánu a materiálního zabezpečení archivu, ale nábor do KSČ. Snažil jsem se vymlouvat, jak se dalo, že nejsem na tak závažný životní krok připraven, že nejsem, řečeno jeho terminologií, vyrovnan s náboženskou otázkou, že se věnuji místní organizaci *Svazu mládeže* – v únoru jsem zato dostal dokonce čestné uznání – a na další práci už nezbyvá čas. Při asi třetí takové agitační návštěvě mně Janda dal už dost jasně najevo, že místní stranická organizace jim sdělila, že se diví, jak vedoucí[m] archivu ministerstva vnitra může být nestraník. Také se objevila kritika, že v objektu vnitra je

⁹² SPURNÝ, F.: *Osm let jsem*, s. 461.

⁹³ Tamtéž, s. 465.

⁹⁴ V *Časopise Matice Moravské* mu otiskli článek *Materiály k dějinám dělnického hnutí ve Státním archivu v Janovicích u Rýmařova* (74/1955, s. 191–195).

⁹⁵ *Státní archiv v Janovicích u Rýmařova – Průvodce po archivních fondech*. Praha 1957.

ještě kaple, kde se pravidelně konají nedělní bohoslužby a vedoucí to nejen dovoluje, ale i sám se jich účastní. To vše by však bylo přijetím do strany v jejich organizaci, tj. ministerstva vnitra, zapomenuto.⁹⁶

Z protokolu archivního oddělení *Krajské správy ministerstva vnitra* v Olomouci⁹⁷ vyplývá, že „jeho chování značně ovlivňuje jemu podřízené pracovníky, vesměs mladé lidi.⁹⁸ [...] Celé toto jednání vedoucího státního archivu se stalo předmětem kritiky pokrokové veřejnosti v Janovicích a Rýmařově [...], a tudíž] nebude námitek proti propuštění dr. Spurného ze služeb MV.“⁹⁹ On sám na Janovice nikdy nezapomněl, neboť zde načerpal řadu cenných praktických zkušeností, které mohl směle využít na novém místě v Šumperku,¹⁰⁰ avšak jeho ‘konfrontace‘ s řídicími orgány ministerstva vnitra nebyla zdaleka u konce, dalo by se říci, že tohle všechno byl pouze začátek.¹⁰¹

V září 1958 se František Spurný stal ředitelem šumperského okresního archivu – jeho předchůdce Václava Slaného tehdy propustili pro zpronevěru a rozkrádání archiválií.¹⁰² Také na novém působišti na něj čekala jen budova v hrozném stavu, zaplněná místo archiváliemi muzejními exponáty. Nezbylo mu, než opět od základů vybudovat instituci, která se jeho přičiněním po pár letech stala natolik známou, že ji začali navštěvovat jak badatelé tuzemští, tak i první zahraniční vědečtí pracovníci.

Než však došlo k této vítané změně – bylo třeba znovu získat si důvěru archivářské veřejnosti k této instituci, jež utrpěla na pověsti díky nešetrnému zacházení se svěřenými archivními fondy za Václava Slaného¹⁰³ – z šumperského archiváře se pozvolna stávala významná osobnost kulturního života nejen v místě jeho pracoviště, ale na celé Moravě. Od roku 1958 kupříkladu redigoval řadu historických a vlastivědných publikací v *Krajském nakladatelství* v Olomouci,

⁹⁶ SPURNÝ, F.: *Osm let jsem*, s. 472.

⁹⁷ V roce 1966 byly všechny krajské i okresní správy ministerstva vnitra nahrazeny krajskými správami *Sboru národní bezpečnosti* a okresními odděleními *Veřejné bezpečnosti*. Více viz <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/ministerstvo/oabs/dejiny.html> [cit. 22. dubna 2011].

⁹⁸ Zejména tedy jeho opakovaný argument, že je oddaně věřící v Boha a rozhodně nehodlá ukončit styky s místními kněžími. ZA Opava, Personální spis Františka Spurného, inv. č. 73.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tuto skutečnost otevřeně přiznává ve svých vzpomínkách na těžké počátky jeho působení v Janovicích, z něhož byl osm let na to vyhozen. SPURNÝ, F.: *Osm let jsem*, s. 473–474.

¹⁰¹ Viz dále.

¹⁰² Více viz SPURNÝ, F.: *Počátky okresního archivu Šumperk*. In: XXVIII. Mikulovské sympozium 2004, Brno 2005, s. 177–178.

¹⁰³ Tamtéž, s. 178.

jehož byl členem, a v této práci pokračoval i po roce 1960, jako člen redakčního okruhu pro vědu a vlastivědu *Krajského nakladatelství* v Ostravě.¹⁰⁴

A právě v této době se František Spurný seznámil se spisovatelem Václavem Kaplickým a začal se (mimo jiné) zabývat tématem severomoravských procesů s čarodějnicemi. Pro lepší orientaci je však třeba začít od začátku.

¹⁰⁴ Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), fond I. správa Federálního ministerstva vnitra, archivní č. A-1749 (reg. č. 47364), inv. č. 5.

2. Václav Kaplický a severomoravské procesy s čarodějnicemi

Na jaře roku 1960 obdržel Václav Kaplický dopis od mohelnického občana Františka Kotrleho,¹⁰⁵ který ho upozornil na případ šumperského děkana Kryštofa Aloise Lautnera, upáleného pro čarodějnictví roku 1685 v Mohelnici.¹⁰⁶ Domníval se totiž, že právě on by mohl literárně zpracovat látku z chmurné minulosti severní Moravy. Jak sám uvedl: „Když jsem chodíval v parku kolem pomníčku Lautnera, připomněl jsem si vždycky, s jakou úctou jsme povinni poklonit se tomu mučedníku a hrdinovi, který lidumilnost a svou vzdělanost zaplatil svým životem a s ním ty ostatní nesčíslné oběti.“¹⁰⁷ Právě proto vybídl Václava Kaplického ke zvěčnění jejich památky. V dubnu autor tomuto milovníku místní historie odpověděl, že jej téma neobyčejně zaujalo a že by stálo za to napsat o něm knihu, „aby dnešní čtenář pochopil, co bylo temno po duchovní stránce“.¹⁰⁸ Chtěl ovšem napřed poznat kraj, kde se vše odehrálo, a seznámit se důkladně s dochovanými prameny.

Prvním dokumentem, na jehož základě spisovatel začal zvažovat, zda se pustí do neznámého tématu, se stal opis zprávy z *Kroniky Mikuláše Františka Kerneria z let 1658–1689*, účastníka poprav Kryštofa Aloise Lautnera,¹⁰⁹ z něhož se o děkanovi (mimo jiné) dověděl, že „26 let byl v té [čarodějné] rozkoši a dobré vůli ďábelské“, což po právu skončilo jeho upálením.¹¹⁰ Text obdržel spolu se stručnou informací o severomoravském kraji a malou mapkou Šumperska od Františka

¹⁰⁵ František Kotrle (1884–1968) se aktivně zajímal o regionální historii. Za tuto informaci a podrobnější poznatky o něm děkuji Karlu Faltýnkovi z olomouckého *Národního památkového ústavu*. K osobě F. Kotrleho viz FALTÝNEK, K.: *Dějiny archeologické sbírky a muzea v Dubicku*. SM 54, 2010, s. 53–54.

¹⁰⁶ První dopis pro Václava Kaplického se, bohužel, nedochoval, jsme tak odkázáni na výpověď samotného autora. Viz SPURNÝ, F.: *Rozhovor s Václavem Kaplickým o historickém románu*. In: Červený květ 6, 1961, č. 9, s. 281. Srov. HÁNYŠ, R.: *Čarodějnické procesy po celý život*. MF dnes – Střední Morava, 17. července 2004, s. 3.

¹⁰⁷ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Kotrle František (dopis z 3. prosince 1963), inv. č. 1921.

¹⁰⁸ KREJČÍ, J.: *Václav Kaplický a Mohelnice*. Mohelnický kulturní kalendář 1966, s. 2. Srov. SPURNÝ, F.: *Rozhovor*, s. 281.

¹⁰⁹ František Kotrle v dopise V. Kaplickému napsal: „Literatura v té věci [tj. čarodějnických procesů, pozn. aut.] mi není známa. Pouze v Nár. muzeu v Praze je uschována *Kronika Mart. Kerneriusa*, rektora z Hojnic u Olomouce, současníka poprav Lautnera.“ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Kotrle František (dopis z 2. května 1960), inv. č. 1920. Dané tvrzení je nepřesné, autorem zmíněné kroniky je totiž Mikuláš František Kernerius z Hnojic, učitel, školní rektor nebo také autor lidových pamětí. Viz *Dějiny české literatury I. Starší česká literatura*. Praha 1959, s. 465. Srov. *Kníha bolesti a smutku. Výbor z moravských kronik XVII. století*. Praha 1948, s. 178. Podrobně o zmíněném prameni viz PRUCEK, J.: *Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658–1689*. Okresní archiv v Olomouci 1984, s. 161–171 a 1985, s. 157–174.

¹¹⁰ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní materiály – Z rukopisu *Kroniky Kerneriovy*, inv. č. 8695. Srov. PRUCEK, J.: *Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658–1689*. Okresní archiv v Olomouci 1984, s. 166.

Kotrlého dne 2. května 1960.¹¹¹ To stačilo na upoutání Kaplického pozornosti, avšak po dřívějších zkušenostech (přece jen napsal již několik historických románů) se potřeboval dovědět více podrobností, než se definitivně rozhodne.

Na základě Kotrlého doporučení oslovil tehdejšího šumperského archiváře Františka Spurného,¹¹² který věděl o existenci materiálů k dané problematice, neboť v Janovicích u Rýmařova osobně prováděl inventarizaci fondu *Velkostatek Velké Losiny*. Ačkoli se tehdy (a v podstatě ani později) nechtěl pouštět do odborného zpracovávání zmíněných událostí z konce 17. století,¹¹³ jak s odstupem času poznamenal: „Kaplický mě tehdy donutil, abych se čarodějnickými procesy zabýval podrobněji. On sám měl o tom strašnou představu. Myslel si, že to všechno tady páchali jezuité.“¹¹⁴

K prvnímu osobnímu setkání obou mužů došlo někdy počátkem října 1960, kdy spisovatel navštívil šumperský archiv,¹¹⁵ s největší pravděpodobností si prohlédl dochované prameny, domluvil se s Františkem Spurným nejen na jejich překladu, ale také na další spolupráci,¹¹⁶ a půjčil si *Geschichte der Stadt Mährisch-Schönberg* regionálního historika Franze Harrera, první informačně obsáhlejší zdroj k danému tématu.¹¹⁷

Kromě Šumperka zavítal Václav Kaplický také do Mohelnice a pobesedoval se zdejšími vlastivědnými pracovníky jak o svém dosavadním literárním díle, tak o připravovaném románu.¹¹⁸ Do Prahy „odjížděl nabitý základními údaji s tím, že si vše promyslí. Po třech týdnech dostal Spurný dopis ‘O čarodějnických procesech napíšu.’ Podepsán Václav Kaplický.“¹¹⁹ Jak se k tomu vyjádřil sám spisovatel: „Při mém rozhodnutí hrála významnou roli i okolnost, že jde o Šumpersko, o takzvané

¹¹¹ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Kotrle František (dopis z 2. května 1960), inv. č. 1920.

¹¹² František Kotrle Kaplickému doporučil (kromě Františka Spurného) také „archiv v Krajsk. Muzeu v Olomouci (Docent Dr. Ladislav Hosák) a pak archiv arcibiskupský v Kroměříži“. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Kotrle František, inv. č. 1920.

¹¹³ Záznam rozhovoru s prof. Milošem Traplem ze dne 17. května 2010 [ve vlastnictví autorky]. Srov. SPURNÝ, F.: *Osm let jsem*, s. 452 – 474.

¹¹⁴ KASTNER, J.: *Osud děkana Lautnera je i osudem Františka Spurného*. Šumperský a zábřežský region 7, 1998, č. 29, s. 3.

¹¹⁵ O návštěvě Václava Kaplického viz KŘUPKA, V.: *Šumpersko do literatury*. Naše slovo 2, 1960, č. 44, s. 4.

¹¹⁶ Uvedené tvrzení je výsledkem důkladného studia dochované korespondence Václava Kaplického a Františka Spurného. Přestože jej nelze doložit konkrétní výpovědí ani jednoho z nich, považují danou skutečnost za velmi pravděpodobnou. Viz dále.

¹¹⁷ O Franzi Harrerovi viz SKOUMALOVÁ, E.: *Německá vlastivědná a historická práce na Šumpersku a Zábřežsku do roku 1945*. Olomouc 2004, s. 37–39.

¹¹⁸ KŘUPKA, V.: *Šumpersko*, s. 4.

¹¹⁹ HÁNYŠ, R.: *Čarodějnické procesy*, s. 3.

pohraničí, o kraj s novým obyvatelstvem, jde tedy také o to připoutat tyto novousedlíky ještě úže[ji] k novému domovu poznáním jeho minulosti. A kdo v tom může vykonat více než spisovatel a jeho literární dílo?“¹²⁰

A proto se nyní zaměřím na rekonstrukci způsobu práce Václava Kaplického na románu *Kladivo na čarodějnice*, k němuž hodlám přistupovat jako k historiografickému prameni. Tzn. prozatím odhlédnu od faktu, že se jedná o literární text, nebudu se zabývat otázkou vztahu mezi reálným a fikčním světem, který Václav Kaplický (ne)vytvořil, stejně jako se nepustím do interpretace daného díla. Spíše se pokusím ukázat, co všechno spisovatel prostudoval, jak zjištěná fakta následně využil a vedle toho také shrnu obsahy jednotlivých kapitol románu. V autorově pozůstalosti se totiž dochovala jeho rozšířená verze a právě díky ní a docela rozsáhlé korespondenci Václava Kaplického s Františkem Spurným i s dalšími vlastivědnými pracovníky lze poměrně konkrétně zmapovat, jak asi spisovatel Kaplický postupoval a vytvářel příběh o děkanu Kryštofu Aloisi Lautnerovi.

2.1 „Geneze“ románu *Kladivo na čarodějnice*

Od podzimu roku 1960 začal Václav Kaplický důkladně pročítat dostupnou literaturu o čarodějnických procesech a severomoravském regionu vůbec. První knihou, z níž získal kvalitní základ pro plánovaný román, se staly *Geschichte der Stadt Mährisch-Schönberg* Franze Harrera. Kaplického pozornost upoutala zejména kapitola, nazvaná *Die Hexenprozesse*, ve které našel popis událostí, jež hodlal literárně ztvárnit, a protože se, jako u všech svých předcházejících knih, nechtěl dostat „do rozporu s vědecky ověřenými fakty“¹²¹, nechal si ji celou přeložit.¹²² Vedle toho si přečetl kapitolu *Der Stadtbrand*, obsahující podrobné informace o požáru Šumperka ze 7. května 1669,¹²³ a udělal si představu jak o velikosti města, tak o jeho útrapách předtím, než zde začaly hořet hranice s údajnými čarodějnicemi.¹²⁴

¹²⁰ SPURNÝ, F.: *Rozhovor s Václavem Kaplickým o historickém románu*. In: Červený květ 6, 1961, č. 9, s. 281.

¹²¹ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis ze 13. ledna 1961), inv. č. 6871.

¹²² Dokladem je autorův dopis ze 13. ledna 1961 a také dochovaný strojopis, který je překladem uvedené kapitoly. Viz LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní materiály – Čarodějnické procesy, inv. č. 8674. Srov. HARRER, F.: *Geschichte*, s. 157–188.

¹²³ HARRER, F.: *Geschichte*, s. 155–157.

¹²⁴ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní poznámky – Šumperk, inv. č. 8663.

Začátkem listopadu 1960 obdržel zásilku dalších knih,¹²⁵ ty mu posloužily pro lepší orientaci v dané problematice. Vedle obecnější publikace Gustava Trautenbergera *Das Tessthal in Mähren*¹²⁶ měl možnost nalézt poučení v *Chronik der Stadt Mährisch Schönberg* Karla Umlauffa a Friedricha Tersche¹²⁷ a porovnat si zjištěné poznatky s poznámkami z Franze Harrera.¹²⁸ Důležitým byl také spis Eduarda Teichmanna *Renaissance und Hexenwahn mit besonderer Berücksichtigung der Verbrennung Lauttners in Müglitz*.¹²⁹ Jeho významnost dokazuje fakt, že si značnou část nechal opět přeložit,¹³⁰ a určité vysvětlení se objevuje také v Kaplického dopise Františku Spurnému ze 13. ledna 1961, v němž uvádí: „Základní studium jsem již skončil. Hlavní figury celého toho šumperského dramatu vidím již světle před sebou, zejména Lautnera, Boblíga, Proška, Přerovského i celou rodinu Sattlerovu, podrobně jsem prostudoval dějiny čarodějnictví od středověku,¹³¹ takže vlastně bych se již mohl pustit do psaní.“¹³² Kaplický se Spurného navíc ptá, zda nemá v archivu k dispozici ještě nějaký důležitý materiál, který by mu byl k užítku. Z toho vyvozují, že první podstatnou část pramenů měl již u sebe.¹³³ V témže dopise se u Spurného informuje, kdy by mohl navštívit kraj Šumperska, jehož znalost mu chybí pro konkrétnější zakotvení postav celého příběhu: „Rád [bych] dva tři dny pobyl v Šumperku, den dva v Mohelnici a na Mírově (co myslíte,

¹²⁵ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 9. listopadu 1960), inv. č. 3777. Na základě (nejen) zmíněného slova „dalších“ vyvozují, že si Václav Kaplický ze Šumperka odvezl zmíněné Harrerovy *Geschichte der Stadt Mährisch-Schönberg*. Srov. pozn. č. 117.

¹²⁶ TRAUTENBERGER, G.: *Das Tessthal in Mähren*. Brünn 1872.

¹²⁷ UMLAUF, K. – TERSCH, F.: *Chronik der Stadt Mährisch Schönberg. Von der Gründung der Stadt bis zum Ende des 19. Jahrhunderts*. Mährisch Schönberg 1901.

¹²⁸ O Gustavu Trautenbergerovi, Karlu Umlauffovi a Friedrichu Terschovi viz SKOUMALOVÁ, E.: *Německá*, s. 54–57.

¹²⁹ TEICHMANN, Eduard: *Renaissance und Hexenwahn mit besonderer Berücksichtigung der Verbrennung Lauttners in Müglitz*. Hohenstadt 1932.

¹³⁰ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní poznámky – Eduard Teichmann: *Renesance a čarodějnické bludy*, inv. č. 8693. Srov. pozn. č. 122.

¹³¹ S největší pravděpodobností zmíněný přehled o dějinách čarodějnictví získal právě z knihy Eduarda Teichmanna (viz pozn. č. 129), přestože v té době existovaly podrobnější a komplexnější publikace, kupř. historiky asi nejcitovanější SOLDAN, W. G.: *Geschichte der Hexenprozesse. Aus den Quellen dargestellt*. Stuttgart-Tübingen 1843. Podobně tomu bylo v doplněných a přepracovaných verzích téhož díla z roku 1880 a 1911. Kaplický je však ve svých pracovních poznámkách neuvádí.

¹³² LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis ze 13. ledna 1961), inv. č. 6871.

¹³³ Z dopisu Františka Spurného ze 17. ledna 1961 se dozvídáme, že pojedje do Prahy a při té příležitosti by si Kaplického dovolil opět navštívit. Je tedy více než pravděpodobné, že při své předchozí cestě autorovi předal překlad části pramenů ze šumperského archivu. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Spurný František, inv. č. 7779.

pustí mě tam?), zbytek pak ve Velkých Losinách. Také bych rád navštívil některé vesnice.¹³⁴

Odpověď dostal téměř obratem spolu se dvěma čísly časopisu *Unsere Heimat*.¹³⁵ František Spurný se zavázal obstarat Kaplickému příslušnou *Vlastivědu moravskou*, mapu starého Šumperka a od přítele Huberta Kubíka¹³⁶ mu slíbil zjistit další potřebné informace.¹³⁷ Rovněž Kaplickému vypsals pár stručných údajů o Karlu II. Liechtensteinovi, jeho předchůdci a nástupci se zajímavou poznámkou: „Literatura k tomu není, takže další údaje by bylo možno získat jen z archivního materiálu v Kroměříži.“¹³⁸ Dané tvrzení není až tak úplně pravdivé, neboť v případě Karla z Liechtensteina bylo k dispozici monumentální dílo archiváře města Kroměříže Františka Václava Peřinky, což Spurný s největší pravděpodobností nevěděl.¹³⁹ To však nemění nic na tom, že všechny doposud získané poznatky byly pro spisovatele Kaplického důležité, neboť jak k osobě Karla z Liechtensteina napsal: „Obraz je celkem sympatický. Měl jsem až dosud o něm představu horší.“¹⁴⁰ Přesto i nadále potřeboval prostudovat další materiály, aby mohl co nejlépe popsat jednotlivé postavy svého románu a přitom zachovat historickou fakticitu.

Již 22. ledna 1961 s díky Františku Spurnému vrátil zapůjčené publikace a časopisy,¹⁴¹ z nichž získal základní poznatky, potřebné pro vlastní psaní. Pro snadnější práci si je tematicky uspořádal, tj. jednotlivé archy papíru si nadepsal následujícím způsobem: *Bezvěrectví, Cautio criminalis, Církev katolická, Citáty, Čarodějnictví, Data, Dábel, Explikace lat. – čes., Fráze, Latina církevní, Lékařství,*

¹³⁴ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis ze 13. ledna 1961), inv. č. 6871.

¹³⁵ V pozdějším dopise Václava Kaplického lze zcela přesně identifikovat, jaké texty pro svůj román využil. Jednalo se o stať Franze Harrera *Wahn oder Verbrechen?* (In: *Unsere Heimat. Monatsschrift zur Pflege der Heimatkunde und Heimatliebe* 12, 1932, F. 11, s. 137–138) a článek od Franze Czernyho *Schloss Ullersdorf* (In: *Tamtéž*, F. 8, s. 106–107), který vycházel na pokračování. Viz *tamtéž*, F. 6, s. 82–83; F. 7, s. 93–95; F. 8, s. 106–197; F. 9, s. 117–120; F. 10, s. 131–133; F. 11, s. 146–149 a F. 12, s. 162–164.

¹³⁶ Hubert Kubík (1910–1984) byl učitel, městský archivář, dobrovolný archivní spolupracovník Františka Spurného a (podle Spurného) nejlepší znalec šumperské historické topografie. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 31. ledna 1961), inv. č. 7780. O H. Kubíkovi více viz <http://www.muzeum-sumperk.cz/cinnost/publikacni-cinnost/sumperske-portrety/k-1/> [cit. 6. 1. 2011].

¹³⁷ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis ze 17. ledna 1961), inv. č. 7779.

¹³⁸ *Tamtéž*.

¹³⁹ O Františku Václavu Peřinkovi viz PINKAVA, J.: *F. V. Peřinka ojedinelý badatel*. Kroměříž 2004. Monumentálním dílem jsou Peřinkovy *Dějiny města Kroměříže (Dějiny let 1619–1695)*. Právě jejich druhý díl (část I. a II.) se týká osoby Karla z Liechtensteina (Kroměříž 1947, s. 373–1003).

¹⁴⁰ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis z 22. ledna 1961), inv. č. 6890.

¹⁴¹ Viz pozn. č. 117, 126–127 a 135.

*Písně, Pořekadla, Pověry, Pověsti, Právo, Příběhy, Nadávky, Slovník, Události, Vlivy a Zeměpisné údaje.*¹⁴² Dále si shromáždil podklady k vybraným postavám svého románu, konkrétně k Jindřichu Františku Bobligovi z Edelstadtu, děkanu Kryštofu Lautnerovi a Vojtěchu Winklerovi, k farské kuchařce Zuzaně Voglickové, ke kněžím a ostatním, jež hromadně označil jako *Osoby a Společnost*.¹⁴³ Stranou nenechal ani záznamy topografické, a konkrétně se tak zaměřil na Velké Losiny, Šumperk, Mohelnici, na jejich průmysl, stejně jako na obraz venkova v raném novověku.¹⁴⁴ Protože byl teprve na samém začátku studia, postupně tyto poznatky doplňoval o nové a dokonce u některých výpisků lze zjistit konkrétní zdroj, odkud pochází.¹⁴⁵ Tato kartotéka se mu stala velkou oporou. Udělal určitou představu o tématu a začal vytvářet první kapitoly svého románu. Ještě předtím se však zaměřil na prolog, ve kterém by přiblížil, o čem bude celý příběh, potřeboval události zasadit do kontextu.

Oporou se mu staly poznatky získané od Franze Harrera o požáru města Šumperka, který proměnil město ve spáleniště.¹⁴⁶ Zjištěná fakta vložil do úvodu svého románu, dalo by se říci, že využil, co se dalo, aby mohl následně zdůraznit, že na zdejší obyvatele čekala pohroma daleko větší: „O jeho činech [tj. Jindřicha Františka Bobliga z Edelstadtu], o čarodějnické pověře, o nezměrném utrpení nevinných obětí, o lidech statečných, ale také o zbabělcích, patolízalech a zištnících se doví trpělivý čtenář mnohé.“¹⁴⁷

V první kapitole, již nazval *Svatební hostina*, se Václav Kaplický následně zmínil o postavách, důležitých pro budoucí vyprávění a vycházel především z doposud prostudovaných materiálů. Vzhledem k jejich omezené vypovídající hodnotě si musel charakteristiky všech osob vymyslet. Vedle spanilé farské kuchařky Zuzany Voglickové, děkana Lautnera, obtloustlého muže menší postavy s vlasy již značně prořídlymi, se zmínil o vysokém, štíhlém, šlachovitém muži s malou

¹⁴² LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní materiály, inv. č. 8635, 8637–8642, 8673, 8643, 8645, 8647, 8654–8658, 8660, 8651, 8661, 8664, 8666 a 8668.

¹⁴³ Tamtéž, inv. č. 8636, 8646, 8667, 8669, 8644, 8653 a 8662. K tomu lze přiřadit také výpisky soupisy jmen apelačních soudců aj. Tamtéž, inv. č. 8672.

¹⁴⁴ Tamtéž, inv. č. 8649, 8663, 8650, 8659 a 8665.

¹⁴⁵ Kupř. pod titulkem *Osoby* si vedle citací poznamenal: „(Har, 18)“ To znamená, že tyto výpisky pochází z knihy Franze Harrera *Geschichte der Stadt Mährisch-Schönberg*, konkrétně ze strany osmnáct. Tím však Kaplický neodkazuje přímo na jeho publikaci, ale na pořízený překlad. Srov. pozn. č. 122.

¹⁴⁶ Viz pozn. č. 123.

¹⁴⁷ SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 3. Doslovné znění prologu a text téměř celé Harrerovy kapitoly *Der Stadtbrand* viz Příloha č. 3.

hlavou a jasnýma očima, barvíři Kašparu Sattlerovi, jednom z nejbohatších šumperských měšťanů, jeho velké, silné a stále dost pohledné ženě Marii a dvou krásných dcerách Marii a Lízl.¹⁴⁸ A právě na oslavě sňatku Marie Sattlerové a zámožného stříbrníka Jana Jiřího Webra z Riessy se schází výkvět tamější společnosti: „primátor, polovina radních, tři cechmistři; nad všechny vynikal bohatý pláteník Jindřich Pešek, který si nejvíc pomohl výrobou zvláštního druhu plátna, po francouzsky nazvaného tripp, zčásti lněného, zčásti vlněného, čímž rozpoutal starý spor mezi pláteníky a soukeníky. Na tkalce byl poněkud silný v těle, na širokých ramenou jako by mu přímo seděla velká, hrubě tesaná hlava s chytrýma, studenýma očima. Vedle něho seděla jeho manželka Marie, sestra Kašpara Sattlera, paní velmi silná, nosatá, s malinkým knírkem pod nosem, s očima prozrazujícíma dobromyslnost. Hostiny se také zúčastnila vdova po papírníku Weillemanovi, znovu, již potřetí provdaná za papírníka Meisnera, veselá a živá, stále ještě pěkná, Kašpar Hutter, bývalý knížecí soudce, nedávno z úřadu sesazený, protože se nebál osvobodit dvě ubohé vesnické ženy obviněné z čarodějnictví, jeho Dorota, tichá a mírná, vždy trochu pyšná na svého manžela, pak páni radní a cechmistři se svými manželkami, většinou tlustými jako almary, netroufající si zatím ještě otevřít ústa. Pozván byl i starý mládenec, zazobaný mydlář Jan Přerovský, který se rád chlubíval svými bratry, z nichž jeden byl farářem v Bzenci, druhý priorem kartuziánského kláštera v Králově Poli a třetí duchovním někde ve Slezsku. Přerovský marně sháněl nevěstu. Také která by si takového krasavce s nestydatě holou hlavou, odstátýma ušima, červeným bambulovitým nosem, stále ušňupaným, vzala.“¹⁴⁹

Václav Kaplický se nezapomněl zmínit ani o suchém, nosatém a nerudném sobotínském faráři Schmidtovi, jenž „svým farníkům nepřál žádné radosti a při každé příležitosti je strašil peklem“¹⁵⁰, stejně jako o „vyučenci inkvizitora Zachera, který v Jeseníku posílal na hranice i malé děti“¹⁵¹, Jindřichu Františku Bobligovi z Edelstadtu.¹⁵² Od samého počátku zdůrazňuje jejich vnější rysy a zároveň se je snaží lokálně zakotvit, tedy poukázat na skutečnost, že tvoří jedno společenství. V této kapitole se také objevuje výklad o náboženských zvyklostech raně

¹⁴⁸ SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 7–8.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 9.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 13.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 15. Ferdinand Zacher byl soudcem ve Slezsku a Jindřich František Boblig od něj získal praktické znalosti o inkvizičním řízení. Více viz ZEMAN, V.: *Procesy s čarodějnicemi na severní Moravě*. Rukopis uložen ve *Vlastivědném muzeu Jesenicka*. Srov. NEUBAUEROVÁ, M. – POLÁCH, D.: *Zpráva*, s. 19.

¹⁵² SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 15.

novověkého lidu, konkrétně o tradici vztahující se ke svazku manželskému, které zřejmě získal z četby prací Zikmunda Wintra.¹⁵³

Tento pěkný obraz o harmonickém soužití místního lidu Kaplický naruší popisem nečekané návštěvy Kryštofa Lautnera, před nímž se objeví „starý, dost sešlý muž s vypouklým břichem“¹⁵⁴ – Jindřich František Boblig z Edelstadtu. Václav Kaplický již zde, ve druhé kapitole poukazuje na děkanův odpor k tomuto člověku, jehož „figura nepůsobila tak odporně jako jeho hlava. Lautnerovi připomínala pštrosí hlavu. Lebka holá, jen nad ušima trochu vlasů, spíš chlupů, baňatý, zarudlý nos, zapadlé, nazelenalé oči, nad nimi mohutné černé obočí, jako dva kartáčky. Ošklivé, otlemené pysky. Obnošený kabát, obnošené kalhoty i střevíce, které již dávno nepoznaly kartáč. Tohle že má být ten pověstný inkvizitor, který má na svědomí stovky lidských životů? Vždyť vypadá jako vyžilý stařec, který by už měl myslit na poslední věci člověka. Vzbuzuje spíš útrpnost než hrůzu. Jeho čas již přešel. Kdo by ho ještě zval do svých služeb?“¹⁵⁵ Nevítaného hosta doprovází jeho pomocník Ignác, hrbáč se směšným kloboukem na hlavě, křivým nosem, širokou hubou a očima pichlavýma jako trny.¹⁵⁶ Jejich příchod se stává předzvěstí budoucích událostí, které ale Kaplický zatím nijak nekonkretizuje.

Tyto první dvě kapitoly koncem ledna 1961 posílá Františku Spurnému spolu s následujícím vysvětlením: „To ovšem neznamena, že bych už byl se studiem hotov. Každou chvíli se mi vyskytne problém, s nímž si nevím rady. [...] Dělalí mi [kupř.] značné potíže názvy míst. Mapu mám s českou nomenklaturou a ve spisech je všude německá. Snad existuje nějaký takový slovníček, jaký svého času vydal KNV¹⁵⁷ v Liberci pro severočeský kraj.“¹⁵⁸ Spurný jej příliš nepotěšil, neboť nic podobného tehdy nebylo k dispozici, přesto autorovi vyšel co nejvíce vstříc: „Nedělejte si s tím však starosti. Klidně můžete napsat německý název a já Vám dodám správný nynější neb bývalý český název. To je maličkost.“¹⁵⁹ A tak Václav Kaplický pokračoval v práci.

¹⁵³ Tamtéž, s. 9–13. Tyto informace zřejmě získal od Zikmunda Wintra: *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. Druhý díl*. Praha 1892.

¹⁵⁴ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 20.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 20.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 18.

¹⁵⁷ Krajský národní výbor [pozn. aut.].

¹⁵⁸ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis z 22. ledna 1961), inv. č. 6890.

¹⁵⁹ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 31. ledna 1961), inv. č. 7780. Absenci takového materiálu nahradil projekt *Kabinetu regionálních dějin v Olomouci*, jehož pracovníci navázali na *Historický místopis země Moravskoslezské* Ladislava

Pozornost nyní zaměřil na případ vernířovické žebračky Maryny Schuchové a vycházel přitom z pramenů, získaných ze šumperského archivu. Popsal, jak tato nebohá žena chtěla za máz hrachu a trochu ječné mouky odnést posvěcenou hostii ze sobotínského kostela a dát ji krávkě porodní báby Doroty Groerové, aby ji mohla podojit: „Pánbůh to chudé žebračce jistě odpustí, když místo ní přijme tělo Páně Groerčina straka! Vždyť je to také tvor boží, a často užitečnější než mnozí lidé, stvoření k obrazu božímu.“¹⁶⁰ Jejího podezřelého chování si ale všimne „kluk v červené ministrantské komži“¹⁶¹ a ona skončí u výslechu. Ten se uskuteční na velkolosinském zámku a při té příležitosti Václav Kaplický představí další postavy svého románu. Vedle Kryštofa Lautnera a Eusebia Leandra Schmidta se zde objevuje hraběnka Anna Sybila z Galle, hejtman Adam Vinarský z Křížova, rentmistr František Václav Vraný, purkrabí Kristián Mayer nebo vzdělaný a uhlazený losinský farář Tomáš König. Na příkladě rozhovoru všech jmenovaných autor poukazuje na skutečnost, že většina z nich byla nedůvěřivá a zklamaná, například paní hraběnka „očekávala bůhví jakou démonickou bytost. Zatím přední stála ubohá venkovská stařena, na níž nebylo nic nápadného.“¹⁶² Přesto právě ona nakonec rozhodne, že bude třeba „ohlédnout se po nějakém zkušeném justiciárovi“¹⁶³, aby vyřešil případ s žebračkou Schuchovou. Opět je to děkan Lautner, který jako jediný z přítomných tuší, „že se připravuje něco nekalého“¹⁶⁴.

Tyto dvě kapitoly Václav Kaplický poslal Františku Spurnému v únoru a záhy obdržel odpověď spolu s další užitečnou literaturou. Vedle zajímavého čísla časopisu *Unsere Heimat*,¹⁶⁵ získal *Vlastivědu moravskou* Jana Březiny¹⁶⁶ a zejména *Geschichte der Bergstadt Zuckmantel in Schlesien bis 1742* Josefa Pfitznera,¹⁶⁷ v nichž našel nejpodrobnější informace o Jindřichu Františku Bobligovi

Hosáka (vycházel v letech 1933–1938) a dnes máme k dispozici *Historický místopis Moravy a Slezska (1848–1960)*, jehož poslední díl se právě dokončuje.

¹⁶⁰ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 31.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 33.

¹⁶² Tamtéž, s. 43.

¹⁶³ Tamtéž, s. 47.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ František Spurný, bohužel, nezanechal konkrétnější informace, tudíž nelze identifikovat, o jaké číslo časopisu *Unsere Heimat* se přesně jednalo, ani co ten článek obsahoval.

¹⁶⁶ Ve *Vlastivědě moravské* se Václav Kaplický dověděl jména některých dalších v Šumperku popravených osob, podobně jako o případu děkana Lautnera a následném poklesu výskytu procesů s čarodějnicemi. Srov. BŘEZINA, J.: *Vlastivěda moravská*, s. 109–110.

¹⁶⁷ V dopise o něm Spurný podotkl: „Skutečně běží o pozdějšího nacistu Josefa Pfitznera, který byl v roce 1945 popraven.“ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis ze dne 9. února 1961), inv. č. 3781.

z Edelstadtu, jaké v té době existovaly.¹⁶⁸ Uvedené podklady uvítal, ale stále mu chyběla důkladná znalost prostředí, o kterém píše. Jak sám poznamenal: „Ohmatávám osobně místa dějů, vytvářím si jakýsi model prostředí. Pátrám, jak pracovali, bydlili, jednali.“¹⁶⁹ A z toho důvodu v březnu 1961 Václav Kaplický zavítal na Moravu – tři dny pobyl ve Velkých Losinách, spolu s Františkem Spurným se vypravil do Vernířovic, Sobotína a pár dní strávil také v Šumperku.¹⁷⁰ Na vlastní oči si konečně prohlédl místa, kde se všechny ty chmurné události skutečně odehrávaly, prostudoval si starý plán města Šumperka¹⁷¹ a zjištěné poznatky ihned využil pro svůj román. Jednak zpětně doplnil některé informace do již hotových kapitol, a tak se kupříkladu Zuzana Voglicková s děkanem Lautnerem při návratu domů ze svatební hostiny Marie Sattlerové a Jana Jiřího Webra loučí s Kašparem Hutterem a jeho ženou Dorotou „na rohu Kostelní ulice“¹⁷² a oba pak kráčejí „po svahu podél hřbitova“¹⁷³. Také vernířovická žebračka si v sobotínském kostele se zaujetím prohlíží obraz svatého Vavřince.¹⁷⁴ Detailní popis se objevil také ve čtvrté kapitole, kdy na schůzku s hraběnkou z Galle a dalšími povolanými osobami jako jeden z posledních přijíždí šumperský děkan Kryštof Alois Lautner,¹⁷⁵ kráčí po dřevěných schodech, vstupuje do jednoho z četných pokojů v prvním patře a sedá si k oválnému stolu na židli s vysokým lenochem potaženým kůží.¹⁷⁶

V pořadí již páté kapitole Václav Kaplický zužitkoval poznatky vlastního terénního průzkumu a ze studia knihy Josefa Pfitznera¹⁷⁷ a popsal příjezd Jindřicha Františka Bobliga do Losin a od samého začátku klade velký důraz na jeho ‘skryté

¹⁶⁸ PFITZNER, J.: *Geschichte der Bergstadt*, s. 168–169 a 199–200. Všechny publikace, studie a články poválečné éry vycházejí (v případě Bobligovy osoby) ze zmíněné knihy. Srov. HARAŠTOVÁ, Z.: *Historiografie*, s. 245–264.

¹⁶⁹ KAPLICKÝ, V.: *Za moudrostí historie*. In: *Práce* 35, 1979, č. 187, s. 6.

¹⁷⁰ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 2. března 1961), inv. č. 7784. Návštěvu zdejšího kraje si zopakoval v létě a na podzim. Tamtéž (dopis ze 3. května a 23. srpna 1961), inv. č. 3787 a 3791.

¹⁷¹ Viz pozn. č. 136.

¹⁷² SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 16.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 32. O sobotínském kostele viz [http://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Vav%C5%99ince_\(Sobot%C3%ADn\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Vav%C5%99ince_(Sobot%C3%ADn)) [cit. 10. 2. 2011].

¹⁷⁵ Jak Kaplický uvádí, děkan Lautner zajel nejprve do Sobotína, kde vysadil posla, jehož farář Schmidt pověřil doručením zprávy, že se stala hrozná věc. Sem dojeli „v půlhodině“. SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 40. Je docela možné (snad i vysoce pravděpodobné), že Václav Kaplický si tu trasu opravdu vyměřoval, neboť ze Šumperka do Sobotína jeli s Františkem Spurným autem, a tak nebylo těžké sledovat čas. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 2. března 1961), inv. č. 3783.

¹⁷⁶ SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 40–41.

¹⁷⁷ Viz pozn. č. 167.

úmysly¹⁷⁸. Advokát se po cestě z Olomouce totiž vyptává svého spolucestujícího hejtmana Vinarského na poměry a zejména štedrost tamější vrchnosti a odmlčí se teprve tehdy, když se jejich kočár přiblíží k zámku, „střeženému vysokou osmihrannou věží nahoře s pěkným ochozem a nad lucernou s plechovou korouhvičkou se žerotínským lvem“.¹⁷⁹ I dále Kaplický uvádí naprosté detaily: kočár „vjel do zámeckého nádvoří, uzavřeného ze tří stran tříposchodovými arkádami, v nichž poněkud těžkou klenbu nesly četné štíhlé, elegantní sloupy toskánské“¹⁸⁰. Zmíněná deskripce je vskutku pravdivá.

Od výše naznačeného popisu zámku a jeho okolí pak Kaplický obrací pozornost k Bobligovi, kterého hejtman Vinarský ihned po jejich příjezdu uvede k hraběnce z Galle. Ta si od prvního okamžiku o svém hostu udělá ne zrovna hezký obrázek a její postoj k němu se po celou dobu advokátova pobytu na losinském zámku nezmění. Ten podivný člověk, „v němž se nemohla vyznat“,¹⁸¹ se jí nijak nezamlouval. Navíc měl tu drzost klást si podmínky – jeden tolar jako denní odměnu za práci, přičemž ubytování, jídlo a pití bude zcela zadarmo – a od samého počátku se choval ne zrovna uctivě.¹⁸² Žádost o vytvoření inkvizičního tribunálu v čele s direktorem (tedy s jeho maličností), *procuratoribus fiscalibus*¹⁸³ a dvěma až třemi přísedícími¹⁸⁴ mu však nemohla zamítnout, kvůli tomu přijel. Boblig od ní odcházel za svým adlátem¹⁸⁵ Ignácem, „jeho kroky se hřmotně rozléhaly, jak cvakaly uvolněné červené, cihlové dlaždice pod jeho nohama“.¹⁸⁶ Václav Kaplický záměrně takovým způsobem popsal první setkání daných postav a další jejich schůzky se nesou v podobném duchu: „Pojal jsem ji [tj. hraběnkou] jako dámu, která se štítí

¹⁷⁸ Srov. pozn. č. 156.

¹⁷⁹ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 50.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 57.

¹⁸² Vedle svého chvalo zpěvu na dlouholetou praxi si Boblig dovolil požádat o trochu vláhy pro po cestě vyprahlé hrdlo. Na to hraběnka z Galle zareagovala slovy: „Člověk, kterého zná sotva půl hodiny, chová se pod její střechou, jako by byl z příbuzenstva.“ Tamtéž, s. 53–54.

¹⁸³ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní materiál – Pověsti, inv. č. 8657 (poznámka pod č. 432). Termín *procurator fikalis* v překladu znamená „veřejný zástupce“. Tuto informaci autor s největší pravděpodobností převzal z knihy Franze Drosteho *Kirchliches Disciplin rund Criminal-Verfahren gegen Geistliche*. Padeborn 1882. Srov. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní materiál, inv. č. 8675.

¹⁸⁴ Za přísedící byli vybráni: hejtman Vinarský, rentmistr Vraný, purkrabí Mayer, správce hamru Richter a fořtmistr Zeidler. SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 55.

¹⁸⁵ Výraz „adlát“ Kaplický převzal z latinského *adlatus*, což v překladu znamená pomocník. Často tato dvě slova autor střídá.

¹⁸⁶ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 58. Ty červené dlaždice jsou na zámku ve Velkých Losinách (možná nejen) od Kaplického návštěvy dodnes.

Bobliga a jeho hnusných činů. Hlavně proto, že se nikde o ní nepraví, že by se zúčastnila hostin po popravách. A pak jsem potřeboval Bobliga izolovat od všeho slušného,“ zdůvodňuje autor zvolený postup.¹⁸⁷

V podrobném popise Václav Kaplický pokračoval také v šesté kapitole: „Soudní síň se nacházela v nejvyšším patře; byla to rozsáhlá místnost, do níž se vcházelo z téměř stejně veliké předsíně, měla řadu oken při severní stěně, trámový strop napuštěný olejem, obrovská kachlová kamna, dva lustry o mnoha svíčkách, dlouhý stůl z dubového dřeva a tucet dubových židlí. Stěny byly polepeny modrými tapetami a ozdobeny řadou olejových obrazů, většinou portrétů. Od soudní síně tenkou dřevěnou stěnou na východní straně byla oddělena mučírna, bohatě vybavena vším potřebným pro katovo řemeslo. Za ní se nacházel malý, temný kumbál pro delikventy čekající na výslech. Aby panstvo nebylo obtěžováno pohledem na vyšetřovance, vedlo do kumbálu tajné schodiště.“¹⁸⁸ Z této ukázky je více než patrné, jak moc se Kaplický snažil držet reálného obrazu. Chtěl co nejdříve vystihnout, kde inkvizitor Boblig zahájil výslech tří žen – Doroty Groerové, Maryny Schuchové a Doroty Davidové. Jejich osud leží v rukou člověka, kterému velice pomáhá sobotínský farář Schmidt. Právě zde Kaplický poukázal na chování zdejší společnosti. Proti horlivému faráři postavil Tomáše Königa z Velkých Losin, děkana Lautnera, bývalého knížecího soudce Kašpar Hutter a další šumperské měšťany. Zároveň se zde objevily osoby, jako děkan Vojtěch Winkler z Mohelnice, nebudující k mlčenlivosti a nečinnosti, nebo zmatená masa věřících, kteří nevědí, jak reagovat na čerstvé události. Výstižně tak nazval v pořadí již sedmou kapitolu – *Rozčěřená hladina*. Snažil se vykreslit chování místního lidu, kteří se na sebe najednou dívali s podezřením, „sousedka pozorovala sousedku docela jinýma očima než dříve. Což není-li také jako vernířovická Davidka?“¹⁸⁹

Nastalý rozruch Kaplický postupně zesiluje v dalších kapitolách, v nichž popisuje další kroky inkvizitora Bobliga, který se snaží získat si přízeň olomouckého biskupa Karla z Liechtensteina, jenž „o něm musí mít představu, že Boblig je muž vzdělaný, ve svém oboru nenahraditelný, když po čtyřicet let mohl vykonávat úřad inkvizičního soudce k největší spokojenosti různých vrchností. Zatím potřebuje

¹⁸⁷ SOkA Jeseník, fond Vítězslav Zeman, Korespondence (dopis z 22. prosince 1961), kart. č. 1, inv. č. 2.

¹⁸⁸ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 59. V případě zmíněného tajného schodiště zřejmě František Spurný tužkou dopsal poznámku, že „bylo zřízeno teprve pro procesy“. Tamtéž.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 74.

opírat se o autoritu biskupovu, až později bude žádat víc.¹⁹⁰ Vedle toho vypsali jména dalších zatčených žen, která získal z pramenů. Za mříže se tak dostává mlynářka Maryna Zülichová z Vikýřovic, Anna Föblová z Klepáčova, Barbora Kühnelová z Rejholic, Marie Petrová, žena vrchnostenského správce z Třemešku, Agneta Koppová z Losin, Zuzana Stubenvollová, žena zámeckého sklepmistra a v neposlední řadě také Rozina Blahašková z Vikýřovic (příbuzná Maryny Zülichové), jež se sama obvinila z čarodějnictví.¹⁹¹

Tyto hrozné události se stávají pouhou předehrou, což Václav Kaplický naznačí v monologu Kryštofa Aloise Lautnera: „Na ulici byl vzduch čistý jako staré víno; po dláždění tekly potůčky, které zůstaly po prudkém jarním dešti. Několik chlapců z bláta dělalo hráze a zachycovalo kalnou vodu do malých rybníčků. Děkan se chvíli díval na děti i na tu špinavou vodu. Ach, kdyby se i ta špína, která se valí od Sobotína a od Velkých Losin, dala zahradit hrází, jako to dělají chlapci!“¹⁹²

Ve dvanácté kapitole, nazvané *Kočár s erbem*, Václav Kaplický již zřetelně odhaluje plány Jindřicha Františka Bobliga, který přijíždí do Šumperka navštívit knížecího soudce Františka Ferdinanda Gaupa, „muže širokých ramen a ještě širších loktů, s pořádným břichem, velkým nosem a hrdým čelem“.¹⁹³ Jeho pomocník mezi tím posedí v místní hospodě U Nollbecků a obhlíží situaci, zajímá se, kdo je ve městě nejchytřejší a nejbohatší. Odpovědi Ignác získává od temenického tkalce Hanuše Vejhanky, jenž zmiňuje jména dalších, budoucích obětí – barvíře Sattlera, pláteníka Peška, mydláře Přerovského, aj.¹⁹⁴

Všech osm výše popsaných kapitol Václav Kaplický zaslal Františku Spurnému koncem března či začátkem dubna 1961¹⁹⁵ a pokračoval v další práci. Oporu našel opět v pramenech a do středu pozornosti se dostaly další dvě ženy z Velkých Losin, které Boblig nechal zatknout. O osudu lazebnice Doroty Biedermannové a papírnice Barbory Göttlicherové pojednává na dalších stránkách svého románu. Než však přistoupí k tomuto pochmurnému líčení, využije svou znalost terénu a popíše nečekanou návštěvu inkvizitora na losinské faře. Zde se

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 80.

¹⁹¹ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, Václav Kaplický: Kladivo na čarodějnice (rkp), s. 95–106. Srov. ŽIVOTEK, J.: *Čarodějnické procesy na severní Moravě (Upálení děkana CH. A. Lautnera v Mohelnici r. 1684)*. Mojžírova říše 1, 1938, č. 4, s. 52.

¹⁹² SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 79.

¹⁹³ Tamtéž, s. 75–76.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 122–123.

¹⁹⁵ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 3. dubna 1961), inv. č. 3784.

ve zděné, ne příliš velké patrové budově s průčelím obráceným k horám, schází Tomáš König, manžel uvězněné papírnice z Losin a děkan Lautner, který si vyslechne Bobligovo varování: „Dejte si pozor na své šumperské ovečky. Některé nosí pod čepcem rohy!“¹⁹⁶ Vrcholem všeho se pak stává výslech Doroty Biedermannové. Text výpovědi románové Doroty je opřen o dochovaný protokol skutečné oběti.¹⁹⁷

V následující kapitole, nazvané *Sítě se zatahují*, Kaplický uvádí jména dalších osob, nařčených z čarodějnictví, kterými jsou zámecká hospodyně Barbora Drachslerová a sklep mistr Stubenvoll. Názorným se stává také rozhovor Ignáce s Bobligem, který hodlá rozšířit své působíště do Šumperka a nejen tam: „Později půjdeme ještě dál. V sousedství je panství bludovské, janovické, panství Dietrichsteinovo a konečně i samo město Olomouc. Tam nás teprv čeká kus práce!“¹⁹⁸

Poté, co Václav Kaplický odkryje inkvizitorovy plány, zaměří pozornost na dosud upozaděnou postavu, která je pro budoucí děj již nepostradatelná, na knížete Karla z Liechtesteina. Fakta o něm získal v lednu od Františka Spurného¹⁹⁹ a v témže znění je použil do svého románu. Pokusil se vylíčit myšlenkové pochody vzdělaného člověka, jemuž byly Bobligem zaslané protokoly o výslechu tří žen velice podezřelé: „Biskup sledoval mnohé čarodějnické procesy v minulých dobách, prostudoval náležitě všechny papežské buly týkající se čarodějnictví i přečetl mnoho knih, zabývajících se černou magií. Věděl, že sabat, shromáždění čarodějnic v noci filipojakubské, není tak nevinná věc, jak líčí například Barbora Gottlicherová nebo Zuzana Stubenvollová, nýbrž že je to hold králi pekel Mefistofelovi, při němž všechny jeho služebnice musí před ním padnout na zem, nazývat ho svým pánem a mistrem, líbat mu levou ruku a nohu podobnou kopytu a do třetice políbit ho na místo ohavné, kde u těla začíná ohon. Čarodějnice se pak zúčastní kázání, po němž následuje černá mše, při které se čarodějnicím podává z pekelného kalicha černá hostie a dává pít víno svařené z kozlích paznehtů. Potom že nastává divoký rej, při kterém dochází k spojení satana s čarodějnicemi. Tak je to uvedeno v papežských bulách. Losinské čarodějnice však nic takového nevypovídaly, zmiňovaly se nejvýš o

¹⁹⁶ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 145.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 153–160.

¹⁹⁸ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 174.

¹⁹⁹ Viz pozn. č. 137. Srov. SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 180.

svých galánech. Vyskakovaly, tancovaly a pily pivo! Biskup se zamyslel. Buď je inkvizitor Boblig hlupák a nedovedl z čarodějnic vytáhnout nic jiného, nebo snad ani nejde o skutečné čarodějnice, spíš jen o nějaké pomatené ženy.²⁰⁰

Z rozjímání Liechtensteina nad výslechovými protokoly a také obrazem, nazvaným *Návrat ztraceného syna*²⁰¹ ho vytrhne nečekaná návštěva. Kryštof Alois Lautner přichází žádat o ochranu sebe a svých přátel před Františkem Bobligem z Edelstadtu, avšak děkanovi se nepodaří zastavit inkvizitorův postup, ačkoli z audience odchází s nadějí. Záhy se dozvídá o zřízení soudního tribunálu v Šumperku.²⁰² A aby Václav Kaplický ještě více zdůraznil vážnost celé situace, pokusí se zachytit náladu a názory místních usedlíků. V domě barvíře Kašpara Sattlera se tak schází pláteník Jindřich Pešek, Kryštof Lautner, Kašpar Hutter a všichni společně přemýšlejí, jak zastavit inkvizitorovo řádění. Hutter jejich debatu uzavře úvahou: „Přátelé, zapomínáte, že Boblig je tam z rozkazu knížete Liechtensteina. Chcete vést spor s Jeho Jasností? A myslíte, že hrabě Kolowrat-Libštejnský nebo hrabě Nostitz se postaví proti němu na naši stranu? A konečně, nejméně tři roky bude trvat, než dojde k rozhodnutí. Tři roky! Co se za takovou dobu může stát! Nechme už toho, přátelé, a hodme si raději taročky!“²⁰³

Poslední tečkou za *Losinskou předehtou*, jak Kaplický nazval první část svého románu, se stává zatčení Marie Sattlerové²⁰⁴ a především vykonání rozsudku nad Marynou Schuchovou, Dorotou Groerovou a Marií Züllichovou, které jsou za povinné účasti místního lidu slavnostně upáleny ve Velkých Losinách na stráni pod lesem.²⁰⁵

Téměř vše, co bylo výše popsáno, Václav Kaplický zaslal začátkem května 1961 Františku Spurnému a ten jej v polovině téhož měsíce navštívil, aby s ním udělal rozhovor pro ostravský časopis *Červený květ*. Pro můj výklad o „genezi“ románu *Kladivo na čarodějnice* jsou podstatné následující výpovědi: Jednak Kaplický podotknul, že základním smyslem rozepsané knihy se stává boj proti

²⁰⁰ SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 181–182. Uvedené poznatky Kaplický vyčetl z odborné literatury. Srov. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní poznámky – Čarodějnictví, inv. č. 8639.

²⁰¹ Autorem obrazu zvaného *Návrat ztraceného syna* je český barokní malíř Petr Brandl. Více viz http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1vrat_ztracen%C3%A9ho_syna [cit. 11. 2. 2011].

²⁰² SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 186–191.

²⁰³ Tamtéž, s. 205.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 210–211.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 233–245.

pověře,²⁰⁶ a také že zápasí s úmyslem „podat pravdivý obraz doby a přitom přesvědčit čtenáře naší éry, že si spisovatel nic nevymyslí, neboť zhusta jde o věci pro dnešního člověka naprosto neuvěřitelné“²⁰⁷. A k tomu dodal: „Ti lidé – míním oběti procesů – nebyli totiž otroky pověry, otroky víry v ďábla a nějakou černou magii, nýbrž obětmi pověry.“²⁰⁸ Dále poznamenal: „Hlavním nositelem děje, nikoliv, podotýkám výslovně, jeho hrdinou, je inkvizitor Boblig.“²⁰⁹ S tím souvisela také informace o stavu rozepsaného díla: „Prozatím pracovní název je ‘*Inkvizitor*‘. O definitivním názvu jsem ještě nepřemýšlel. Celý román mám rozvržen, nepočítaje obsáhlý závěr, do dvou základních částí. První z nich, která nese název ‘*Losinská předehra*‘, mám tak říkajíc z první vody hotovou. Nyní začínám pracovat na druhé části, kterou jsem nazval ‘*Šumperská tragédie*‘.“²¹⁰

Ve středu pozornosti Václava Kaplického nyní stála Marie Sattlerová, sužovaná ve vězení hladem, která záhy pomůže inkvizitoru Bobligovi usvědčit „toho ohavného člověka v kněžském rouchu z jeho zločinů proti Bohu všemohoucímu i proti lidem“²¹¹. A protože druhý díl Kaplického románu je naprosto zásadní pro můj budoucí výklad, pokusím se nejprve popsat, od koho a jaké materiály získal a teprve poté shrnu jeho obsah.

Když v roce 1960 obdržel dopis od mohelnického občana Františka Kotrleho a přečetl si poskytnuté materiály,²¹² usmyslil si, že Kryštof Alois Lautner bude hrdinou jeho nového díla. Viděl v něm „jednak oblíbeného lidového kazatele, jednak reprezentanta šumperských řemeslníků a rodící se buržoazie, který byl nepohodlný tehdejšími inkvizitorům s Bobligem v čele a proto musel podstoupit potupnou smrt na hranici“.²¹³ Z Franze Harrera a Eduarda Teichmanna získal dobrý přehled o jeho procesu²¹⁴ a začal hledat další podklady, z nichž by získal podrobnější informace o

²⁰⁶ „Vždyť ona [pověra, pozn. aut.] byla součástí života našich předků a často, nabývají obludných rozměrů, přinášela lidem záhubu. Pověra strašná a temná to byla, která napsala rozsudky smrti nad nebohými obětmi inkvizice. Pověra provázela člověka po dlouhá staletí od jeho zrození až do hrobu a mnohde se s jejími pozůstatky byl daleko nevinnějšími – od toho kominického štěstí až po překročení prahu levou nohou – setkáváme dodnes.“ SPURNÝ, F.: *Rozhovor*, s. 281.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ J. F. Boblig byl podle Kalického „typický představitel inkvizitorů starého ražení, inkviziční praktik s bohatými ‘zkušenostmi’ načerpanými ve slezských procesech za třicetileté války. Člověk stvůra, jehož do jisté míry může omlouvat jedině okolnost, že nikdo z nadřazených neučinil jeho řádění přítrž.“ Tamtéž.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 251.

²¹² Viz pozn. č. 109.

²¹³ KŘUPKA, V.: *Šumpersko*, s. 4.

²¹⁴ Viz pozn. č. 122 a 130.

církevních obřadech s duchovními, aby jeho vyprávění bylo pokud možno hodnověrné.

V lednu 1961 dostal dopis od Břetislava Hůly z Dobřichovic,²¹⁵ který jej upozornil na existenci prací jako *Malleus maleficarum* Heinricha Kramera (zvaného Institoris) nebo *Cautio criminalis* Friedricha von Spee,²¹⁶ jež se pro něj staly nepostradatelným zdrojem informací. Kromě nich Kaplickému doporučil publikace obsahující informace o různých církevních ceremoniích – *Kirchliches Disciplinar- und Criminal-Verfahren gegen Geistliche Sistematisch dargestellt* Franze Drosteho,²¹⁷ *Die Suspension der Kirchen diener nach den Grundsätzen des canonischen Rechts* Franze Kobera²¹⁸ či *Die kirchlichen Strafgesetze* Josepha Hollwecka.²¹⁹ Z autorových pracovních poznámek, získaných z posledních tří zmíněných knih, jednoznačně vyplývá, že se nedověděl nic moc konkrétního.²²⁰ Zcela jistě uvítal další psaní přítele Hůly,²²¹ v němž dotyčný sděloval, že se radil se strahovským farářem, když tam na tu stranu šel něco vyřizovat, a půjčil si od něj *Pontificale Romanum*: „Knížku mám tedy doma, je ovšem latinská, dokonce také s obrázky; je stará přes 100 let a obsahuje i gesta i slovní doprovod při odsvěcování biskupů a dalších stupňů kněžských osob.²²² Pan farář potvrzuje, že celý rituál je téměř zcela stejný, jaký býval za Husa. Byl bych rád, kdybys knížku sám viděl.“²²³ Kaplický se na doporučený spis opravdu podíval a stejně jako další Hůlou nalezené knihy ho využil při studiu a následném psaní.²²⁴

V únoru 1961 obdržel výpisky Františka Spurného z nalezeného rukopisu visitačního protokolu olomouckého děkanství z roku 1682, z něhož se dověděl podrobnosti o vnějších rozměrech farního kostela sv. Jana Křtitele, jeho vnitřním

²¹⁵ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Břetislav Hůla, inv. č. 1383. O B. Hůlovi viz pozn. č. 45.

²¹⁶ Spis Friedricha von Spee byl pro Václava Kaplického neocenitelným pramenem. Jak sám uvedl: „Dal jsem si jej sám přeložit.“ KAPLICKÝ, V.: *Za moudrostí*, s. 6.

²¹⁷ DORSTE, F.: *Kirchliches Disciplinar- und Criminal-Verfahren gegen Geistliche Sistematisch dargestellt*. Paderborn 1882.

²¹⁸ KOBER, F.: *Die Suspension der Kirchen diener nach den Grundsätzen des canonischen Rechts*. Tübingen 1862.

²¹⁹ HOLLWECK, J.: *Die kirchlichen Strafgesetze*. Mainz 1899.

²²⁰ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní materiály, inv. č. 8675.

²²¹ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Břetislav Hůla (dopis ze 13. ledna 1961), inv. č. 1398.

²²² To je nesprávné vyjádření, jde o zbavení duchovního stavu – svěcení nelze zrušit („odsvětit“).

²²³ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Břetislav Hůla (dopis ze 13. ledna 1961), inv. č. 1398.

²²⁴ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní materiál, inv. č. 8694.

vybavení a také o stavu šumperského děkanství.²²⁵ Spolu s nimi dostal povídání o Kryštofu Lautnerovi z nějaké staré kroniky, kterou otiskoval *Našinec* v Olomouci.²²⁶ V březnu Václav Kaplický zavítal na Moravu, aby uskutečnil terénní průzkum v okolí Šumperka, a do Prahy si odvezl článek o procesu mydláře Jana Přerovského, otištěný v Mojžírově říši roku 1938.²²⁷ Mezi tím, co psal jednotlivé kapitoly svého románu, mu František Spurný sháněl další podklady.

Potřeboval nějakou literaturu o hradu Mírov pro popis míst, kde byl Kryštof Lautner vězněn, a postrádal také podrobnější informace o šumperském popravním místě.²²⁸ V červnu dostal výpisky ze sbírky listin v olomouckém archivu o případu mydláře Přerovského (nedověděl se z nich více, než nastudoval v Mojžírově říši) a o stížnosti členů inkviziční komise v Šumperku, zaslané Bobligovi do Losin 14. května 1686, v níž olomoucká rada odmítala vydat obyvatele nařčené z čarodějnictví s argumentem, že mají zvláštní privilegia. K tomu všemu Spurný pro zajímavost přiložil román německého spisovatele Hanse Eschelbacha *Hexenkampf* o Friedrichu von Spee.²²⁹

V létě 1961 Václav Kaplický zavítal opět na Moravu, navštívil olomouckou výstavu s názvem *Čarodějnické procesy ve Velkých Losinách ve světle dokumentů*, na níž si kupříkladu obkreslil vystavené palečnice,²³⁰ a koncem srpna obdržel požadované údaje o mírovském hradu z rukopisu „*Historického místopisu Zábřezska*“ Jana Březiny.²³¹ Z nich se dověděl o jeho opevnování proti Turkům,

²²⁵ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní materiály – Visitace děkanství olm. arcijáhenství, inv. č. 8682.

²²⁶ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis ze 17. února 1961), inv. č. 3782.

²²⁷ ŽIVOTEK, J.: *Čarodějnické procesy na severní Moravě (Upálení děkana CH. A. Lautnera v Mohelnici r. 1684)*. Mojžírova říše 1, 1938, č. 4, s. 51–54; č. 5, s. 65–69. Na uvedený časopis Spurného upozornil jeho přítel Miroslav Zapletal. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 2. března 1961), inv. č. 7784.

²²⁸ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 21. května 1961), inv. č. 3787.

²²⁹ Konkrétně se jednalo o *Hexenkampf: Friedrich-Spee-Roman Erstausgabe* (Bonn 1939). LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 5. června 1961), inv. č. 3788.

²³⁰ SOkA Jeseník, fond Zeman Vítězslav, Korespondence (dopis z 22. prosince 1961), kart. č. 1, inv. č. 2. Tematický plán i fotodokumentace k výstavě jsou uloženy ve Vlastivědném muzeu v Olomouci (Fotoarchiv, depozitář 29, karton 25, inv. č. 117). O její instalaci a obsahu viz HARAŠTOVÁ, Z.: *Nad severomoravskými procesy s čarodějnicemi*. Olomoucký archivní sborník 8, 2010, s. 132–133.

²³¹ Jan Březina byl (dle slov Františka Spurného) nejspíše posledním člověkem, který mohl vkročit na hrad Mírov a prozkoumat veškerá jeho zákoutí. Všem následujícím byla tato možnost odepřena. Ačkoli Spurný Kaplickému napsal, že je možné navštívit ty prostory (po domluvě s archivním oddělením), podle informací, obsažených v románu, Kaplickému stačily Březinovy poznatky. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 23. srpna 1961), inv. č. 3790.

o tamějším hejtmanovi Karlu Juliu Kotulínském z Kotulína a zcela důležitým se stal také popis Mírova, který částečně nahradil autorovu absenci vlastního průzkumu daného místa.²³² Začátkem září si v Šumperku prohlédl prameny, které měl Spurný půjčené z olomouckého archivu, a do Prahy si odvezl další, nové poznatky, potřebné pro svůj román.²³³

Tehdy se také seznámil s Václavem Medkem, přítelem Františka Spurného, který mu následně poslal výtah o Lautnerově knihovně²³⁴ a spolu se Spurným se pustil do čtení protokolů o procesu šumperského děkana, na jejichž existenci je (respektive pouze Spurného) upozornil Rudolf Zuber.²³⁵ Jednalo se o zásadní archiválie, což potvrzují následující slova z dopisu Františka Spurného Václavu Kaplickému: „Myslím, že budete si moci směle říci, že jste jako vůbec první i z historiků pracoval u Lautnera na základě nejzávažnějších a nejúplnějších materiálů arcibiskupského archivu. Já se přiznám, jak jsem Vám psal již v posledním dopise, že jsem ten sedmdesátistránkový protokol o Lautnerově mučení a výsleších proklel do horoucích pekel kvůli tomu písmu... [...] Nesmírně závažné jsou i oba Lautnerovy dopisy a nakonec máte i materiál o Pabstovi, rýmařovském faráři – z toho by mohl vzniknout úplný dobrodružný román o tom jeho útěku. Václav Medek při čtení těchto materiálů skákal obrazně dva metry vysoko. Zvlášť důležité budou pro Vás jistě některé uzlové scény z Lautnerova výslechu na mučení, které znamenitě psychologicky dokreslují Lautnerův profil – např. jeho zoufalá snaha nikomu neublížit a mezi slovy říci, že výpovědi na něm byly vynuceny mučením.“²³⁶

Překlad toho všeho Kaplický obdržel v listopadu 1961 a užitečným zdrojem se mu staly také poznámky k dějinám Mohelnice v letech 1677–1691,²³⁷ které získal od místního vlastivědného pracovníka Františka Hekeleho.²³⁸ S ním se s největší pravděpodobností setkal při své první návštěvě Moravy v říjnu 1960²³⁹ a také on mu

²³² SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 329–339. Srov. BŘEZINA, J.: *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava 1963, s. 238–239.

²³³ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 23. srpna 1961), inv. č. 3790.

²³⁴ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní materiál, inv. č. 8618.

²³⁵ Rudolf Zuber totiž dříve pracoval v Archivu olomouckého arcibiskupství v Kroměříži (viz pozn. č. 82). LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 2. října 1961), inv. č. 3793.

²³⁶ Tamtéž (dopis z 16. listopadu 1961), inv. č. 3796.

²³⁷ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní materiál, inv. č. 8683.

²³⁸ František Hekele (1909–1969) výrazně zasáhl do rozvoje regionálního výzkumu Mohelnice a okolí. O něm více viz BEDNÁŘOVÁ, H.: *100. výročí narození a 40. výročí úmrtí Františka Hekeleho*. Mohelnický zpravodaj 2009, červen, s. 8.

²³⁹ Viz pozn. č. 115.

byl nápomocen při hledání podkladů, přestože se nedochovala žádná jejich korespondence.²⁴⁰

Posledním doložitelným zdrojem, který Václav Kaplický prostudoval, byly podrobné výpisky z knihy Karla Bergera *Geschichte der Stadt Römerstadt* o útěku rýmařovského faráře Pabsta, k nimž Spurný poznamenal: „Schválně uvádím vše, co píše Berger o Pabstovi, neboť Berger byl určitě z německých severomoravských historiků nejsolidnější, zabýval se problematikou čarodějnických procesů a jeho domněnky a závěry jsou nejvýš pravděpodobné.“²⁴¹ V autorově pozůstalosti se také nachází starý plánek města Mohelnice. Původně jsem se domnívala, že ho získal od Františka Hekeleho, avšak po dalším pátrání vyšlo najevo, že zřejmě pochází z publikace Eduarda Teichmanna *Geschichte der Stadt Müglitz bis zur heimatkehr ins Reich*.²⁴² Všechny popsany materiál Václav Kaplický důkladně prostudoval a zjištěná fakta využil pro svůj román.

Výše jsem se zmínila o osudu barvířky Sattlerové, která se stává poslušným nástrojem inkvizitora Bobliga, který se snaží odstranit muže, jenž mu vidí pod prsty a může ohrozit jeho plány. Nejprve vyšle knížecího soudce Gaupa, aby zatknul farskou kuchařku Zuzanu Voglickovou, čímž zasáhne děkana Lautnera na nejcitlivějším místě a on v důsledku těchto událostí ulehne na lože. Také místní lid je zneklidněn: „V případě barvířky šlo o jednu z nejtihodnějších a nejbohatších matrn v městě, kdežto Zuzana byla jednou z nejkrásnějších šumperských panen, k níž se veledůstojný pan děkan choval vždy jako k své dceři nebo vnučce. Kdyby běželo jen o obyčejnou farskou kuchařku, nikdo by se nad tím příliš nepozastavoval, farské kuchařky stály na společenském žebříčku jen nepatrně výš než sprosté děvečky a nikdy nepožívaly dobré pověsti. V případě Zuzany Voglickové nesporně šlo i o pana děkana Lautnera, obecně váženého a oblíbeného, neboť nebylo možné, aby zatčení jeho kuchařky nevrhalo temný stín i na něho: je-li Zuzana vinna, musí být vinen i pan děkan. Nikdo neuvěří, že nevěděl o jejích rejdech. Místo aby jí v tom zabránil, přimhuřoval asi obě oči. Inu všichni jsme jen z masa a krve. A neříká se

²⁴⁰ V dopise od Martina Hekeleho, syna Fr. Hekeleho, jsem se dověděla následující: „Prohlédl jsem mnoho archů nejrůznějších spisů mého otce a nic, co by s tímto tématem souviselo, jsem nenašel. Je to s podivem a sám si nedovedu vysvětlit jak je možné, že se můj otec tématu čarodějnických procesů a zvláště pak upálení děkana Lautnera v Mohelnici nevěnoval! Dopis Martina Hekeleho ze 13. září 2010 [ve vlastnictví autorky].

²⁴¹ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 16. října 1961), inv. č. 3794.

²⁴² LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Pracovní materiál, inv. č. 8689. Srov. TEICHMANN, E.: *Geschichte*, s. 134.

zbytečně: ženě a klínu nikdy nevěř. Kleveta se šíří, jako když zapálenou třísku hodíš do suché hrachoviny; špiní i sebenevinnějšího. Ubohá Zuzana se bránit nemohla, a děkan, připoutaný na lože, se jí nemohl zastat. Pomlouvačné jazyky mlely naplno.²⁴³

Záhy dochází k dalšímu zatýkání, a to konkrétně Kašpara Sattlera a jeho dcery Lízl. V Losinách je navíc slavnostně upáleno pět žen, usvědčených ze zločinu čarodějnictví – Marie Petrová, žena správce z Třemešku, Agneta Koppová z Velkých Losin, Anna Föblová, sestra Doroty Davidové z Vernířovic, která zemřela po mučení a o níž inkvizitor Boblig vydal zprávu, že sám ďábel jí zlámal vaz, aby nemohla vypovídat, bývalá losinská farská kuchařka Barbora Kühnelová a Zuzana Stubenvollová, žena zámeckého sklepmistra z Velkých Losin).²⁴⁴

Zásadním vítězstvím Bobliga se stává plodná konfrontace manželů Sattlerových, na základě jejichž výpovědí získává jeden z hlavních trumfů pro svůj budoucí krok – zatčení samotného Kryštofa Lautnera. Nejprve však potřebuje přiznání děkanovy schovanky, a tak sličnou dívku seznámí s mučícími nástroji. Zde Václav Kaplický využil poznatky ze své návštěvy olomoucké výstavy,²⁴⁵ neboť poprvé detailně popisuje palečnice, neforemný železný instrument, který „nebyl dělán na tak útlé prsty, šroub proto nemohl stáhnout železa tak, aby rozmačkaly Zuzaniny prsty na kaši“²⁴⁶. Z toho důvodu kat přináší jiný, objemnější nástroj, španělskou botu – „hrubou železnou formu, opatřenou uvnitř četnými ostrými výčnělky“.²⁴⁷ Více nebylo třeba, Zuzana Voglicková vzdala svůj marný boj, nechala si na těle nalézt *signum diabolicum*, tedy znamení, které se stává jedním z důkazů, že ta dotyčná je ve spolku s ďáblem. Václav Kaplický záměrně zdůraznil lest, kterou inkvizitor přichystal: „Páni soudci nemohli než přisvědčit; nevěděli, že horní část jehly je dutá a že při doteku na bradavici se špička jehly vtáhla do duté části.“²⁴⁸ Autor velmi detailně studoval způsob vyslýchání čarodějnic, jejich usvědčení a následné mučení. V jeho pracovních poznámkách se nachází podrobný popis praktik inkvizičního soudu, včetně deskripce palečnic, španělské

²⁴³ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 280–281.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 265–277.

²⁴⁵ Viz pozn. č. 230.

²⁴⁶ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 303–304.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 305.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 308.

boty, skřipce nebo stolice, která byla hojně využívána zejména ve slezských procesech.²⁴⁹

Přestože inkvizitor Boblig získal, co potřeboval, bylo nutné obdržet souhlas od knížete Liechtensteina, a tak Kaplický popsal biskupovy úvahy nad sebou samým, stejně jako nad Kryštofem Aloisem Lautnerem: „Jak si byl [Liechtestein] dříve jist, že až do kořene vyhubil kacířství ve své diecézi a že jeho zásluhy budou uznány a odměněny! Ale teď, kdy se již zdálo, že celé jeho životní dílo bude zdárně dovršeno, rozbujelo se v jeho ovčinci kacířství ještě horší než luterství. Starý, vážený, vzdělaný a zasloužilý kněz spolčuje se s ďáblem a v jeho službách rozvrací, co biskup tak usilovně vybudoval. A biskup jako vrchní pastýř o ničem nevěděl, nijak nezakročoval! Kdyby nebylo jakéhosi advokáta Bobliga, který to hnusné bahno odkryl, ďábel by jistě rozšířil své zhoubné rejdy i na jiné kraje. Není biskup stejně vinen jako ten děkan a nebude se za svou slepotu zodpovídat? Jak odpoví, jestliže na věčnosti mu bude položena taková otázka?“²⁵⁰

V první části svého románu Kaplický popsal knížete jako člověka vzdělaného,²⁵¹ racionálně uvažujícího,²⁵² obdivujícího umění, avšak jeho nynější obraz není nijak přívětivý: „Dříve o všem rozhodoval sám, teď má kolem sebe mnoho lidí, sám se zajímá nejvíc o stavby a obrazy.“²⁵³ Boblig nakonec dostává jeho svolení: „Nemůžeme déle otálet se sankcemi proti tomu zrádnému knězi, šumperskému děkanovi. Budiž na něj uvalen karcer. Zároveň budiž hned ustavena inkviziční komise, která přísně vyšetří jeho případ!“²⁵⁴

V osmé kapitole, nazvané *Bratrské políbení*, Kaplický popisuje, jakou lstí inkvizitor Boblig vylákal Lautnera ze Šumperka. Přítel Jiří Vojtěch Winkler ho pozve na posvícení: „Za celé dlouho trvající hostiny se nikdo ani zdálky nezmínil o čarodějnických procesech losinských, o inkvizici v Šumperku nebo o panu Bobligovi z Edelstadtu. Lautner to považoval za velkou ohleduplnost k své osobě a byl za to všem vděčen. Tím více se rozveselil.“²⁵⁵ Brzy však dochází ke zvratu, do pokoje vstoupí myslivec a donese na talíři dopis, určený právě pro šumperského

²⁴⁹ LA PNP SH, fond Václav Kaplický, Pracovní materiály – Čarodějnictví, inv. č. 8640.

²⁵⁰ SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 312.

²⁵¹ Veškeré v románu uvedené informace jsou opsané z dopisu Františka Spurného. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis ze 17. ledna 1961), inv. č. 3779. Srov. SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 180.

²⁵² Viz pozn. č. 200.

²⁵³ SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 185.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 315.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 323.

děkana. „Chvějícíma se rukama Lautner roztrhl pečeť, rozevřel papír a jal se číst. Hned po několika slovech se jeho oči začaly rozšiřovat. Černá magie... Zločiny proti Bohu všemohoucímu... Zřeknutí se církve svaté... Petrovy kameny... Není možné! Lautner pohlédl na pečeť a podpis dole. Pečeť byla biskupská a podpis rovněž. D. G. Episcopus Carolus Secundus comes de comitibus de Liechtenstein-Castelcorn...“²⁵⁶ Past na něj nastražená byla dokonale vymyšlena, neboť z Mohelnice ho přítomný hejtman Kotulínský odvezl rovnou na Mírov a Boblig mohl směle začít s uskutečňováním svých plánů.

Nyní Kaplický mohl plně využít podklady Františka Hekeleho a Františka Spurného o Mírově.²⁵⁷ Kromě popisu interiéru a exteriéru se snažil zachytit Lautnerovy úvahy. Rozčilení a vzdor se mísí s očekáváním: „Děkan přistoupil k oknu, opatřeném silnou, kovanou mříží. Uviděl špičky korun mohutných lip, dubů a červených borovic. Listí na lipách již značně zežloutlo. Po kmeni jedné z borovic šplhala černá veverka. Když spatřila v okně neznámého člověka, zastavila se a chvíli upírala svá chytrá očka na to podivné lidské stvoření. Děkan na zvířátko zavolal, ale veverka se rychle schovala za kmen. I tak byl to první radostnější zážitek děkanův ve vězení. Však se s veverkou spřátelí, a tak ani v žaláři nebude zcela opuštěn.“²⁵⁸

V několika kapitolách Václav Kaplický líčí Lautnerovy duševní pochody, opakované návštěvy inkvizitora Bobliga a více než předtím poukazuje na protikladný postoj obou hlavních aktérů. Inkvizitor se snaží děkana přesvědčit, že přiznání je polehčující okolnost a nebude-li spolupracovat, může to s ním špatně dopadnout. Dokonce mu dává k dispozici *Bibli* a opisy některých výslechových protokolů, aby se dozvěděl, co vše o něm již někteří vypověděli.

V jedenácté kapitole tak Kaplický zdůrazňuje Lautnerovu sečtělost, oproti Bobligově omezenosti. K tomu využil výtah o děkanově knihovně, který v říjnu 1962 obdržel od Václava Medka. V textu svého románu uvádí konkrétní jména: „Šumperský děkan zatoužil po knize, které si velmi vážil, a která kdysi osvítila i jeho rozum. Bylo to dílo *Cautio criminalis*, které sepsal zpovědník inkvizičního soudu ve Würzburgu jménem Langensfeld. Autor shrnul do svého spisu nejen všechny zkušenosti o zločinných praktikách inkvizičních soudců, nýbrž duchaplně v něm

²⁵⁶ Tamtéž, s. 325.

²⁵⁷ Viz pozn. č. 232.

²⁵⁸ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 332.

polemizuje s těmi, kdo se přidržují starých hanebných pověr. Kdyby tu tak měl tu vzácnou knihu! Snáze by jejími argumenty přesvědčil i své soudce. Také by mu znamenitě posloužil spis theologa Cornelia Loose z Trevíru *De vera et falsa Magia*, kde se veřejně vyhlašují všechny čarodějnické procesy za krvavé peněžní obchody, nebo dílo Jana Weyera, osobního lékaře vévody Viléma z Cleve, který v šesti svazcích svého spisu *De praestigiis daemonum (O šalbě démonů)* tak světle dokázal, že lidé odsouzení a upálení pro zločin čarodějnictví byli zcela nevinní, protože se takového zločinu vůbec nemohli dopustit. Lautner si vzpomínal i na jiné knihy podobného obsahu, kterých bohužel nečetl, i když o nich dobře věděl, jako byl spis Adama Tannera, dílo Lerheimerovo nebo Godelmannovo. I na protestantské straně někteří odvážní muži se nebáli říci pravdu, například kazatel Baltazar Bekker, českobratrský biskup Comenius i jiní. Kdyby jen děkan šumperský mohl teď číst v těch knihách, byl by kovanější, až bude odpovídat soudcům nebo sám jim klást otázky. A také by potřeboval mít tu i pověstný spis dvou mnichů dominikánů, Henrica Institorise a Jakuba Sprengra *Malleus maleficarum*, i jiné pamflety, obhajující víru v demony jako dílo Alberta Magnuse *De sommo et vigilia*, Jana Dunse Scota *Questiones in Petri Lombardi* nebo Cantiprantanův spis *Bonum universale*, aby se mohl připravit na Bobligovy argumenty. Jenže hejtman nedovoluje vězni ani kousek papíru a olůvko! Jak by dovolil takové knihy! Naštěstí děkan si pamatoval mnohé z toho, co prostudoval. Patrně i tak ví toho desetkrát víc než celá slavná inkviziční komise dohromady.²⁵⁹

Zároveň se Kaplický zaměřil na šumperský lid, k němuž se donesla zpráva o zatčení jejich oblíbeného kněze. A podobně, jako již dříve, se nejbouřlivější debaty odehrávají v hospodě U Nolbecků nebo U zlaté šišky.²⁶⁰ Působivá je také kapitola o památné pouti na Petrovy kameny, která se uskutečnila v pátek 20. června 1681, a jejím cílem bylo oslavit „vítězství nad mocnostmi pekel“.²⁶¹ Odkud Kaplický získal dané informace, mi není známo, je docela možné, že se o této události dochoval zápis v šumperské kronice.

²⁵⁹ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 352–353. Srov. ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství olomoucké, kart. č. 372, inv. č. 121 – *Inventarium Librorum Ecclesiae Schönbergensis*.

²⁶⁰ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 345–346. Viz pozn. č. 194.

²⁶¹ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 396–406. O této památné pouti viz Příloha č. 4.

„Po městě se rozlilo páchnoucí bahno lží, pomluv, výmyslů a zloby. Nikdo nebyl ušetřen,“²⁶² uvádí autor ve svém románu. Opět se opírá o prameny: „Třetí hromadná poprava, a to Jana Stubenvolla, Barbory Drechslerové, Anny Richterové a Barbory Rotterové, svobodné dcery pekaře z Losin, se konala za krásného dne na stejném místě a při stejném pořádku jako exekuce předchozí, jen poddaných se tentokrát zúčastnilo méně, protože polní práce byly důležitější. Sešlo se za to mnohem víc vzácných hostů z blízkého i vzdálenějšího okolí...“²⁶³

Podrobně se zmínil také o hostině, jež se konala po této události a na níž se objevili úředníci z Prahy, díky nimž inkvizitor může upalovat všechny své oběti. O nákladnosti všech těchto oslav vypovídá scéna, kdy se hraběnka z Galle dozvídá o častém hodování a je překvapena, kolik peněz všechno stojí. Marná je její snaha snížit výdaje, Boblig pronáší: „Co je těch pár bídných grošů proti věčnému blaženství po smrti? [...] Byl bych šťasten, kdyby o příští hostině Vaše Milost se nedala zastupovat hejtmanem Vinarským, ale hosté mohli vás uvítat mezi sebou!“²⁶⁴ Záměrně Kaplický drží hraběnku stranou.²⁶⁵

Otázka financí je na místě také z jiného důvodu, za hranicemi země hrozí nebezpečí. Jak Kaplický napsal, „pochod Turků na Vídeň zasáhl vážně do osudů bývalého děkana šumperského“,²⁶⁶ kterého z Mírova převážejí do Mohelnice a zde svádí marný boj o svůj život. Biskup Liechtenstein Lautnera, po rozhovoru se dvěma členy inkviziční komise (kanovníkem Rehrmontem a děkanem Winklerem), odevzdává „do pravomoci světské“²⁶⁷ a Boblig může dokonat své ‘bohulibé’ dílo.

Pro větší dramatickost Václav Kaplický v kapitole, nazvané *Čarodějnice*, popsal událost, na níž znázornil pomatenost šumperského lidu: „Starou služku uvězněného barvíře Kašpara Sattlera Esteru Rohmerovou zastihla bouře v Klášterní ulici. Ještě než začalo pršet, schovala se do průjezdu domu Michala Kürschnera, právě proti domku kožišníka Tomáše Grögra. Oslivé blesky a burácení hromu ji velmi vystrašily. Když pak viděla, jak vichřice rve ze střech šindel a ohýbá okapové plechy, domnívala se, že nastal soudný den. Snad Bůh posílá trest na měšťany za to, že dopustili, aby ten arcilotr Boblig uvrhl do vězení jejího hodného pána, barvíře

²⁶² SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 427–428.

²⁶³ Tamtéž, s. 393. Soupis šumperských obětí viz LA PNP SH, fond Václav Kaplický, Pracovní materiály, inv. č. 8685.

²⁶⁴ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 393.

²⁶⁵ Viz pozn. č. 187.

²⁶⁶ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 454.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 420.

Sattlera, jeho manželku, Lízl i milou kuchařku Zuzanu a především pana děkana Lautnera. Blesky se křížovaly, vítr sílil, hrom rachotil. Rohmerka tajila dech. Náhle se stalo něco děsného. Vichřice nadzvedla cíp střechy na domku kožišníka, a než Rohmerka stačila vykřiknout, kus střechy ležel na ulici. To bylo více, než stará, usouzená žena mohla snést. V hrůze sepjala ruce, zvedla je nad hlavu a drmolila slova modlitby. Nevěděla, že kožišník Gröger ji pozoruje z okna svého veřtatu. Začaly se sypat kroupy. V několika minutách pokryly hrbolatou dlažbu. Špinavá voda se hrnula po svahu od náměstí k rozvalinám kláštera a brala kroupy s sebou. Vydávalo to příšerný hluk. Rohmerka stála dosud s rukama vztyčenýma, pohybovala bezzubými dásněmi a byla ještě vyplašenější. Do dílny Grögrovny vnikala stropem voda. Kožišník vyběhl před dům a teprve teď uviděl, že mu na střeše chybí kus střechy. Popadla ho hrůza. Rozhlédl se kolem sebe a uviděl Rohmerku. Vypadala jako nepřičetná. Ruce stále držela nad hlavou a něco mumlala. Kožišníkovi vstávaly vlasy na hlavě. Bába jistě čaruje! To ona přičarovala vichřici, která zničila střechu, to ona přivolala krupobití, aby zničilo všechnu úrodu a v městě nadělalo hrozné škody.²⁶⁸

Kromě toho, že Kaplický konkrétně popsal místo, na kterém se Ester Rohmerová nacházela, k tomu využil plánec starého města Šumperka,²⁶⁹ v závěru oné události uvedl, že druhého dne došlo k zatčení dalších deseti osob, mezi nimiž byla kupříkladu manželka bohatého radního Marie Pešková nebo mydlář Přerovský. Jindřich Pešek se svou ženou sice snaží zachránit, ale veškeré pokusy jsou marné. O to více jej zarmoutí zpráva, kterou obdrží od své ženy: „Milý Jindřichu, je to tu zlé. Chtěli by ze mne udělat čarodějnic. Porad' se, co máme dělat, s panem Hutterem nebo s panem Maixnerem!“²⁷⁰ Daná slova skutečný pláteník Pešek opravdu obdržel, Kaplický doslovně převzal tento text z článku Franze Harrera, otištěném v časopise *Unsere Heimat*, který mu v lednu 1961 zaslal František Spurný.²⁷¹

Záhy autor využil také popis popravniho místa: „Na kopci, půl hodinky za městem Šumperkem, mezi cestou do Temenice a Bartručovským potokem od nepaměti stála důkladná šibenice s kamennou podezdívkou. Z temenické cesty k ní zahýbala široká pěšina.“²⁷² Právě zde dojde k vykonání rozsudku nad kuchařkou

²⁶⁸ Tamtéž, s. 422–423.

²⁶⁹ Viz pozn. č. 136.

²⁷⁰ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 431.

²⁷¹ Viz pozn. č. 135.

²⁷² SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 448.

z děkanství a zámožnou měšťankou – „Zuzana [Voglicková] a Marie barvířka [Sattlerová] jsou první šumperské mučednice.“²⁷³

Také Marie Pešková, Lízl Sattlerová i bývalý šumperský purkmistr barvíř Kašpar Sattler jsou brzy upáleni. „Před samou exekucí byl čten nahlas obšírný rozsudek, v němž se mimo jiné také uvádělo, že Sattler, Lízl i Marie Pešková při jednom čarodějnickém shromáždění uvázali k hrušni mladé jehňátko a tak dlouho je metlami a uzlovatými důtkami bili, až od ran zahynulo. Nevinné jehňátko prý těm spřežencům pekla představovalo Ježíše Krista, spasitele a pána našeho, který od židů byl také tak strašně mrskán.“²⁷⁴ Ještě předtím, než dojde tomu všemu dojde, Zuzana Voglicková, Kašpar Sattler a jeho dcera Lízl Bobligovi posloužili – uskutečnila se konfrontace s děkanem Lautnerem, kde mu do očí tvrdili samé lži – odtud i název celé kapitoly *Tolik lží!*²⁷⁵

Poté, co Václav Kaplický popsal smrt všech svých postav, zaměřil pozornost na hlavního hrdinu, šumperského děkana. Využil dochovaný sedmdesátistránkový protokol o jeho procesu a barvitě vylíčil jeho opakované mučení, vzdor a následné doznání, které brzy odvolává, až nakonec i on podlehne a vlastní rukou potvrdí všechno, čeho se měl údajně dopustit. V románu se také objevuje text rozsudku nad tímto duchovním, jehož překlad dostal od Václava Medka a v tom samém znění jej použil.²⁷⁶ Také následná degradace šumperského děkana, stejně jako jeho upálení Kaplický opřel o dobové prameny.²⁷⁷

V poslední kapitole se pak vrací k motivu, jenž zmínil v první části svého románu, tj. Karel z Liechtensteinu přemýšlí u obrazu *Návrat ztraceného syna*: „Není šumperský děkan také takový ztracený syn? Soud sice uznal právem: malefikant, velký mág. Avšak někteří praví: svatý mučedník! Biskup pohlédl na své ruce. Byly suché, zpola již jako by mrtvé. Tyhle ruce už nikdy k sobě nikoho nepřivinou jako ruce toho starozákonního starce! Byl šumperský děkan vinen či nikoli? Advokát Boblig nepochybně podle všech pravidel vinu zjistil, a my rovněž, řídíce se psanými zákony, vinu potvrdili. Ale nebyl vinen i ztracený syn tam na tom obraze? Je nějaká zásluha přivinit k srdci hodného? Ale odpustit viníkovi a s láskou ho přivinit k sobě – to je zásluha! Ztracený syn starozákonní – a ztracený syn šumperský děkan.

²⁷³ Tamtéž, s. 451.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 470.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 359–375.

²⁷⁶ Viz pozn. č. 236.

²⁷⁷ Viz pozn. č. 224.

První se vrátil a s láskou byl přivinut na hrud' otcovu, druhý shořel na hranici a nikdy se nevrátí.²⁷⁸

Celý příběh Václav Kaplický uzavírá epilogem, v němž skrze rozhovor olomouckého advokáta Maixnera s Kašparem Hutterem sděluje další podrobnosti o událostech z konce 17. století a zabývá se problematikou, kvůli níž tohle všechno psal: „Kdy se konečně lidé zbaví pověr? [...] Říká se, že oheň utíká za paličem, stejně i pověra dohání člověka. Ale proč? Protože lidé příliš rádi mají pohodlí, ticho, protože si tak mnozí oblíbili otroctví. Jednou však slunce musí prorazit tmou. Musí! Musí!²⁷⁹

První verze románu *Kladivo na čarodějnice* vznikala od podzimu 1960 do podzimu 1961, což potvrzuje dopis Františka Spurného z 2. listopadu 1961, z něhož se dozvídáme, že obdržel poslední kapitoly a doslov zmíněného díla.²⁸⁰ Tím skončila jedna velká etapa spisovatelovy práce, avšak začínala, respektive pokračovala druhá, neméně podstatná.

2.2 Pod taktovkou historické skutečnosti

Václav Kapický od ledna 1961 pravidelně posílal Františku Spurnému jednotlivé kapitoly svého románu, ten je poctivě pročítal a obratem autorovi sděloval, co by bylo vhodné změnit. Většinu jeho připomínek tvořily opravy překlepů, nepřesných geografických názvů, případně latinských citátů: „Jesus (ne Jezus), [...] lépe Petrovice (ne Petrov – ten do poznámky), [...] Mulier tacet in ecclesia... (ne Mulieres in Ecclesia tacent)... Žena ať mlčí v církvi.“²⁸¹ Spurný si všímal také chyb ve slovní zásobě, kterou Kaplický používal. A tak jeho termín „pohár vína“ doporučil nahradit: „domnívám se, že víno se v té době ještě neprodávalo v lahvích, nýbrž se čepovalo ze soudku do korbele a z něj nalévalo (lépe vlastně z konvice) do pohárů“.²⁸²

Protože Václav Kaplický v rukopise pracoval s dobovými prameny, František Spurný dbal na přesnost těchto citací. V kapitole, nazvané *Bratrské políbení*, Kaplický parafrázoval dopis Vojtěcha Winklera pro šumperského děkana, který v závěru údajně napsal: „V starém, věrném přátelství Tvůj J. V. Winkler.“²⁸³

²⁷⁸ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 514.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 523.

²⁸⁰ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 2. listopadu 1961), inv. č. 3795.

²⁸¹ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, Poznámky ke *Kladivu na čarodějnice*.

²⁸² Srov. KAPLICKÝ, V.: *Kladivo na čarodějnice*. Praha 1963, s. 47.

²⁸³ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 318.

Spurný jej však upozornil: „V dopise, který Lautner dostal od Winklera bylo doslovně ‘ad amicitiam nostro contestandam‘ = na potvrzení našeho přátelství,²⁸⁴ což se skutečně objevilo v opravené verzi románu *Kladivo na čarodějnice*.²⁸⁵ Také objevené materiály v kroměřížském archivu daly Františku Spurnému a Václavu Medkovi tolik práce, že žádali o úpravu Lautnerova rozsudku.²⁸⁶

Názorným dokladem toho, do jakých detailů Kaplický propracovával každou kapitolu, jsou jeho popisy budov (exteriéru či interiéru),²⁸⁷ vesnic a měst.²⁸⁸ V poznámkách Františka Spurného se tak dochovalo pár připomínek, které souvisejí se snahou odstranit i tyto nepřesnosti. Například autora poučil: „Kočár projel náměstím (v Mohelnici), zahrnul doleva (ne doprava) k děkanství.“²⁸⁹

Od října 1961 vedle šumperského historika pročítal rukopis románu *Kladivo na čarodějnice* také Václav Medek, konkrétně jeho druhou část o případu Kryštofa Aloise Lautnera, neboť Kaplickému překládal dobové prameny. Vzněl proto například dotaz: „Odkud ví Lautner, že mu budou vytýkat zlé duchy Zuzanu a Justýnu? Myslím, že se o tom dověděl teprve při výslechu.“²⁹⁰ Podobně upozornil na omyl v případě děkanovy výpovědi: „‘Ano, odřekl jsem se Pánaboha...‘ L. se ke všemu přiznal, ale nedokázali na něm vynutit přiznání, že by se byl odřekl Boha. L. mravní velikost se mi jeví zejména ve dvou věcech: že nejmenoval nikoho, leč ty, kteří už byli zatčení (jak se bránil, když po něm chtěli, aby jmenoval Pabsta!) a pak shora zmíněná skutečnost. Rozsudek sice říká, že se L. zřekl Boha, ale referát biskupovi o výslechu praví opak.“²⁹¹

Zároveň se Medek zaměřil na nepřesnosti související s církevní problematikou. Kaplického kupříkladu upozornil na to, že „Inocenc III. nenařídil upalování, [ale] pouze stíhání čarodějnic“.²⁹² Poupravil také jeho popis v kapitole o památné pouti na místo, kde se odedávna konaly sabaty severomoravských

²⁸⁴ SOkA Olomouc, fond Václav Medek, kart. č. 4, Čarodějnické procesy a děkan K. A. Lautner.

²⁸⁵ Viz KAPLICKÝ, V.: *Kladivo*, s. 244.

²⁸⁶ Viz pozn. č. 236.

²⁸⁷ Viz pozn. č. 174, 176 atd.

²⁸⁸ Viz pozn. č. 172, 173 atd.

²⁸⁹ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, Poznámky ke *Kladivu na čarodějnice*. Srov. tamtéž, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 108–109.

²⁹⁰ SOkA Olomouc, fond Václav Medek, kart. č. 4, Čarodějnické procesy a děkan K. A. Lautner. Srov. tamtéž, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 331.

²⁹¹ SOkA Olomouc, fond Václav Medek, kart. č. 4, Čarodějnické procesy a děkan K. A. Lautner. Václav Kaplický dané upozornění neopravil. Srov. KAPLICKÝ, V.: *Kladivo na čarodějnice*. Praha 1963, s. 317.

²⁹² SOkA Olomouc, fond Václav Medek, kart. č. 4, Čarodějnické procesy a děkan K. A. Lautner. Viz SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 279. V konečné verzi se tato informace nakonec vůbec neobjevila. Srov. KAPLICKÝ, V.: *Kladivo*, s. 217.

čarodějnic: „Nejprve od Vernířovic dlouhý a strmý výstup, pak museli jít po hřebenu od Máje až na Petrovy kameny (1381 – Máj až Petrovy kameny – 1446); jde tedy o pozvolna stoupající hřeben, který se od Vysoké Hole (1464) k Petrovým kamenům pozvolna svažuje.“²⁹³

Třetí důležitou osobou, která Václava Kaplického upozornila na historické nepřesnosti, byl Vítězslav Zeman, tehdejší ředitel vlastivědného muzea v Jeseníku. Jak v dopise z 24. října 1961 uvádí: „Laskavostí mého přítele Dra. Fr. Spurného, archiváře v Šumperku, bylo mi umožněno nahlédnout do několika stránek Vašeho připravovaného románu o losinských čarodějnicích. Protože se již několik let zabývám otázkou procesů, s velkým zájmem jsem si kousek Vašeho rukopisu přečetl. Byl jsem překvapen, jak důsledně se držíte historických pramenů...“²⁹⁴

V první řadě vyvrátil autorovu mylnou představu o tom, že by čarodějnice létaly na koštěti: „To létání je [...] doménou českých pohádek. Čarodějnice slezská, právě tak jako severomoravská létala podle svých vlastních výpovědí na vidlích. Jde o dřevnou vidlici, dlouhou cca 110 cm, používanou hospodyněmi k odstraňování hrnců s otevřeného ohniště. Pokud jde o mužské příslušníky čarodějnického cechu, ti se dopravovali na Petrovy kameny způsobem jiným. Na červeném kohoutu, sedíce na něm obráceně.“²⁹⁵

Dále pomohl Kaplickému zorientovat se v šumperských hospodách. Jak spisovatel sám v dopise Zemanovi píše: „Ani Dr. Spurný mi věc nevyjasnil a tak jsem až do Vašeho dopisu tápal.“²⁹⁶ Zaslal mu také (mimo jiné) překlad rozsudku nad děkanem Lautnerem²⁹⁷ a díky Zemanovi se také dozvídáme, že původní název románu – *Inkvizitor*²⁹⁸ – koncem roku 1961 změnil. Od té doby se v dochované korespondenci neobjevuje obecný termín román, ale *Kladivo na čarodějnice*. Z toho důvodu se Zeman autorovi omluvil: „Od přítele, dra. Spurného, jsem se teď dověděl konečný název Vašeho románu, čímž ovšem musí padnout moje námitka, že Boblig

²⁹³ SOkA Olomouc, fond Václav Medek, kart. č. 4, Čarodějnické procesy a děkan K. A. Lautner.

²⁹⁴ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Zeman Vítězslav (dopis z 24. října 1961), inv. č. 4988.

²⁹⁵ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Zeman Vítězslav, inv. č. 4988. Viz SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 24. Srov. KAPLICKÝ, V.: *Kladivo*, s. 55.

²⁹⁶ SOkA Jeseník, fond Vítězslav Zeman, Korespondence (dopis z 22. prosince 1961), kart. č. 1, inv. č. 2.

²⁹⁷ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Zeman Vítězslav (dopis bez datace), inv. č. 4991. Tentýž text obdržel také od Václava Medka, avšak pouze u Zemana máme dochován doklad. Srov. pozn. č. 236.

²⁹⁸ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Zeman Vítězslav (dopis z 21. prosince 1961), inv. č. 4989. Srov. pozn. č. 210.

se odvolával na Torreblancu, Delria a Carpzoa.²⁹⁹ Z toho důvodu Václav Kaplický nechal ve svém díle myšlenku, že Jindřich František Boblig z Edelstadtu znal *Malleus maleficarum*, ačkoliv tomu tak není. Pravda v tomto případě musela ustoupit potřebě autora, neboť jak sám napsal: „román má svá práva, která se vždy přesně nekryjí s vědeckými poznatky“.³⁰⁰

2.3 Rukopis pro nakladatelství

Václav Kaplický dopsal první koncept románu *Kladivo na čarodějnice* na podzim 1961³⁰¹ a pustil se do jeho úprav na základě poznámek všech výše jmenovaných. Předtím však odeslal dopis do nakladatelství *Československý spisovatel*, aby zjistil, zda mají zájem o jeho „skutečně poslední román“, jak sám uvedl, a požádal o brzkou odpověď, neboť dostal nabídku k vydání své nové práce od *Krajského nakladatelství* v Ostravě.³⁰² Tu obdržel obratem a dočetl se, že „téma i ideový záměr připravovaného románu [...] slibují knihu v oblasti historické prózy námětově novou“, avšak podstatná je jejich umělecká realizace a taktéž výsledek lektorského řízení.³⁰³

Co se týče zmíněného ostravského nakladatelství, Václav Kaplický dlouho čekal na jejich zprávu, zda román vydají, avšak ona nepřicházela. Opět se do toho vložil František Spurný a přispěchal na pomoc: „Já budu muset jet do Ostravy s druhou stránkovou korekturou *Vlastivědy Zábřezska...* [...] Hned se tam zeptám, co s rukopisem románu vlastně je a jak to, že Vám nedali zprávu. Věřte, jestli jsem měl již dříve dojem, že naše současná literární tvorba po vydavatelské stránce je džungle, pak ve Vašem případě jsem si to výrazně konkrétně ověřil.“³⁰⁴ Ani s jeho podporou se Václav Kaplický nedočkal jakékoli odpovědi.

Z pozdější korespondence vyplynulo, že 15. února 1962 odevzdal rukopis do nakladatelství *Československý spisovatel*³⁰⁵ a čekal na jeho posouzení, avšak mezi

²⁹⁹ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Zeman Vítězslav (dopis z 21. prosince 1961), inv. č. 4989.

³⁰⁰ SOKA Jeseník, fond Vítězslav Zeman, Korespondence (dopis z 22. prosince 1961), kart. č. 1, inv. č. 2.

³⁰¹ Viz pozn. č.

³⁰² LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis z 25. října 1961), inv. č. 6992. Na Kaplického práci upozornil ostravské nakladatelství (s největší pravděpodobností) František Spurný.

³⁰³ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Čs. spisovatel, inv. č. 5453.

³⁰⁴ SOKA Šumperk, fond František Spurný, Korespondence (dopis z 28. listopadu 1961), kart. č. 4, inv. č. 11.

³⁰⁵ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis z 24. dubna 1963), inv. č. 6993.

tím začal pracovat na slíbeném dramatu pro šumperské divadlo – na „pokračování“ románu *Kladivo na čarodějnice*.

3. Nejen o „pokračování“ románu *Kladivo na čarodějnice*

V době, kdy Václav Kaplický dokončoval rukopis románu *Kladivo na čarodějnice*, obdržel dopis od tehdejšího dramaturga šumperského divadla Miloše Zbavitele, jehož obsah dotýčný shrnul ve svých vzpomínkách následujícím způsobem: „Při otukávání regionálního materiálu vhodného pro divadelní zpracování upozornil mě dr. Spurný při jedné z častých návštěv archivu na čarodějnické procesy i na práci Kaplického. A půjčil mi k přečtení pracovní verzi *Kladiva na čarodějnice* (vydáno teprve roku 1963). Četba mě přesvědčila, že látka zrovna volá po převodu do dramatické podoby, a požádal jsem Václava Kaplického o souhlas k dramatizaci, ať už bych na ní pracoval sám, nebo ji zadal jinému autorovi.“³⁰⁶

Václav Kaplický daný návrh přijal a sám přišel s myšlenkou napsat hru, která „dějově naváže na román, uzavře příběh neslavně proslulého inkvizitora Bobliga z Edelstadtu a vyzvedne nepatetické hrdinství pláteníka Jinřicha Peška, jediného, koho ve vykonstruovaných procesech žádnými prostředky nepřinutili k doznání“.³⁰⁷ Věděl, že „nelze zdramatizovat celý obsáhlý román“.³⁰⁸ Od konce února 1962, kdy odevzdal rukopis románu *Kladivo na čarodějnice* do nakladatelství *Československý spisovatel*,³⁰⁹ začal vytvářet první koncept této hry, jíž pracovníě nazval *Inkvizitor*.³¹⁰ Protože vznikl ve velmi krátkém čase (asi během dvou měsíců) a v autorově korespondenci není jediná zmínka o tom, že by žádal Františka Spurného o jakékoli podklady, vycházím z předpokladu, že se Kaplický opíral o dříve již nashromážděný materiál. Sám v dopise z října 1961 uvedl: „Myslil jsem původně ještě na třetí díl právě o Peškovi, ale upustil jsem od toho, protože kniha [tj. *Kladivo na čarodějnice*] by se stala velmi rozvlklá.“³¹¹

V autorově pozůstalosti se dochovalo několik verzí uvedené hry, a tak by bylo možné je mezi sebou porovnat a zjištěné detailně rozebrat. Rozhodla jsem se však primárně shrnout jejich obsah (kromě dialogů a monologů vezmu v potaz také scénické poznámky), protože dané dílo nevešlo ve všeobecnou známost a pro další práci s ním je nutné znát celý příběh. Poté se zaměřím na hodnocení způsobu práce

³⁰⁶ ZBAVITEL, M.: *Hrst divadelních zátraků*. Opava 2001, s. 139.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 139–140.

³⁰⁸ Slezské zemské muzeum Opava – divadelní oddělení (dále SZMO), Korespondence Miloše Zbavitele s autory (dopis z 25. října 1961), sign. GI 52.

³⁰⁹ Viz pozn. č. 305.

³¹⁰ SZMO, Korespondence Miloše Zbavitele s autory (dopis z 25. října 1961), sign. GI 52.

³¹¹ Tamtéž.

Václava Kaplického na románu *Kladivo na čarodějnice*, které obdržel předtím, než od Miloše Zbavitele dostal připomínky ke své hře. Také jim hodlám věnovat pozornost a stranou nezůstane ani otázka autorových konečných úprav obou děl. V závěru pak objasním, co všechno mělo vliv na (ne)úspěšnou realizaci zmíněných prací.

3.1 Drama Inkvizitor

První obraz divadelní hry *Inkvizitor* začíná scénou ve tmě. Světlo dopadá pouze na postavu hrbatého písaře Ignáce a inkvizitora Jindřicha Františka Bobliga, kteří sestavují dopis pro knížete Liechtensteina o Marii Peškové, manželce bývalého šumperského radního. Bez jakéhokoli úvodu se ocitáme přímo uprostřed probíhajících procesů a zde se také objevuje jméno další Bobligovy oběti, o jejímž osudu bude následující příběh. Tu představuje pláteník Jindřich Pešek.

Ve druhém obraze se dostáváme do pokoje onoho zámožného měšťana, který netrpělivě čeká na vídeňského kupce Jakuba Langweila, jenž má odvézt všechno jeho zboží do bezpečí. Než ten se objeví na scéně, ústřední osobou se na čas stane Dorota Hutterová, manželka bývalého knížecího soudce, která promlouvá příteli Peškovi do svědomí: „Bojovat proti zlu není nikdy pozdě! [...] Já jsem jen hloupá ženská, Jindřichu, ale jedno nedovedu pochopit. Na jedné straně je jen ten lotr Boblig se svým hrbatým pomocníkem, na druhé celé město, lidé moudří, světem prošlí, někteří i studovaní. Tolik proti dvěma. A nikdo nehne ani prstem. Nikdo se neozval, když z bývalého zasloužilého purkmistra Sattlera udělali černokněžníka, když jeho ženu, ubohou Marii, upálili jako čarodějnici, aby do vězení nacpali kdekoho. Když si měšťané dají líbit, aby jim uvrhl do žaláře i takového muže, jako je pan děkan Lautner, pak doopravdy takový zloduch jako je inkvizitor může představovat řezníka a měšťané stádo telat. Kdyby aspoň křičeli, bučeli, bzíkali...“³¹² Z dialogu Doroty a Peška vyplývají některé skutečnosti, které zasazují současné i budoucí dění do širšího kontextu a zároveň vypovídají o charakteru postavy pláteníka, jenž dříve nečinně sledoval, jak inkvizitor zatýkal jeho přátele, neodhodlal se proti němu jakkoli zakročít a teprve teď, když v žaláři sedí také jeho manželka, je ochoten udělat maximum pro její záchranu.

Do toho všeho vstoupí Kašpar Hutter, jenž Peška seznámí se současnou situací ve městě a na základě vlastních zkušeností mírní jeho hrdinská slova o tom,

³¹² LA PNP SH, fond Kaplický Václav, kart. č. 82 – Inkvizitor (1. koncept), s. 4–5.

jak Bobligovi do očí řekne, co si o celém inkvizičním tribunálu myslí. Zároveň ho přemlouvá, aby odjel ze Šumperka, což Pešek rázně odmítá: „Nejsem přece žádný kluk, abych utíkal před takovým lotrem! Zač bych stál? Sám bych si musil naplít do obličej. Ne, Jindřich Pešek nebude utíkat před panem Bobligem z Edelstadtu!“³¹³

Celou diskusi utne příchod vídeňského kupce Langweila, který je zděšen ze zdejšího rozruchu: „Co se to u vás děje? Jako by lidé u vás ztratili rozum. Město je plné čarodějnic. Hospodský, podomek, lidé v šenku – o ničem jiném nemluví než o čarodějnicích. Jako bychom se vrátili o sto let dozadu. To tu lidé nemají jiné starosti, než se obírat takovými povídkami? [...] To vypadá, jako by se vaše město zbláznilo.“³¹⁴ Avšak sám se brzy přesvědčí, že místní napanikaří bezdůvodně, neboť přítomné vyruší vězeňský dozorce David Heinl, který Peškovi přináší vzkaz od jeho manželky Marie, napsaný na kousku papíru. Jeho obsah pláteníka tím víc utvrdí v rozhodnutí zůstat v Šumperku a bojovat. „Ale ty, Kašpare, ty musíš pryč co nejdříve. Jakub tě vezme s sebou. Musíš do Olomouce za Maixnerem, ke knížeti, za zemským hejtmanem, třeba až k císaři. Svěřím ti všechny své peníze a nešetřím jimi. Musíš vyburcovat kdekoho. Musíš křičet, aby tě celý svět slyšel.“³¹⁵ Peškovo zvolání působí o to naléhavěji, když na scénu vběhne opilý kožišník Tomáš Gröger se slovy: „V hospodě U Nollbecků říkají, že prý pan Boblig z Edelstadtu dal odvést do díry i tebe, pane radní. Tak se jdu podívat, jestli je to pravda. Vidím, že ještě ne. Inu s radním je víc orací! To nejde tak rychle.“³¹⁶

K prvnímu setkání dvou hlavních protivníků celého dramatu dochází záhy. Inkvizitor kráčí Dlouhou ulicí v doprovodu svého pomocníka Ignáce, když jim, díky hrbáčově nešikovnosti, zhasne světlo. Bobligův dosavadní klid mizí, neboť si uvědomuje nebezpečí, které mu venku hrozí. Zpanikaří a spolu s Ignácem volají o pomoc, když se před nimi nečekaně „objeví postava, zvedající vysoko rozsvícenou lucernu“³¹⁷. Jejich reakci ilustruje následující výstup:

Boblig: Kdo jsi, člověče, že přicházíš jako na zavalanou?

Pešek (jehož obličej je ve tmě): Kdo jsem? Vaše svědomí, pane z Edelstadtu.

Boblig: Svě-do-mí?

Ignác (vykřikne): Pomoc!

³¹³ Tamtéž, s. 6.

³¹⁴ Tamtéž, s. 7.

³¹⁵ Tamtéž, s. 8–9.

³¹⁶ Tamtéž, s. 10.

³¹⁷ Tamtéž, s. 11.

Pešek: Zdá se, že se třesete, pane z Edelstadtu. Domníval jste se, že žádné svědomí nemáte, a vidíte, teď stojí před vámi. Myslete si, že jsem jedna z duší, které jste pomohl na onen svět. Kolik vlastně nevinných lidí jste dal upálit, pane z Edelstadtu?³¹⁸

Inkvizitor si velice dobře uvědomuje svou svízelnou situaci. Nachází se v bezprostřední blízkosti pro něj zatím neznámého člověka, který má nad ním moc. To však jen do chvíle, než Ignác odhalí, že se jedná o manžela „čarodějnice Peškové“.³¹⁹ Z rozklepaného Bobliga se rázem stává sebevědomý pan inkvizitor, který jediný má právo poroučet a zámožný měšťan je nyní tím, kdo o něco žádá. Zde se také objevuje první vyhraněný konflikt mezi hlavními aktéry, jehož následky jsou patrné v následujícím obraze, v pořadí již čtvrtém – Jindřich Pešek se ocitá v soudní síni.

Protože Boblig si s ním chce promluvit zcela beze svědků, zůstávají na scéně sami. Jejich rozsáhlý dialog lze přirovnat ke hře kočky s myší, přičemž role obou se pravidelně střídá. Z replik pláteníka čiší ironie a především jeho racionální uvažování, které inkvizitora doslova dráždí: „Zdravý lidský rozum. Mluvíte bezmála jako děkan Lautner. Jste ještě příliš krátkou dobu ve vězení. Ještě jste nepoznal praktiky našeho kata Jokla. Ten vás naučí, co je to zdravý lidský rozum.“³²⁰

Ani následná konfrontace s Annou Rollepatzovou, Saloménou Sattlerovou, Marií Kapsovou a Dorotou Partschovou Peška nezlomí, i nadále protestuje: „Jedna z těch žen byla šílená, dvě ve vězení nadobro ztratily svobodnou vůli, čtvrtá je lehká ženština, která odsvědčí všechno. [...] Nemohu ze lži udělat pravdu!“³²¹

Zajímavou a jednou z klíčových scén se stává setkání pláteníka s Jindřichem Bittnerem, jenž svého dobrého přítele nabádá k pravdomluvnosti: „Milý Jindřichu, pamatuj na Boha. Všechno vidí a slyší. Slyší, že lžeš. Jsi už starý, života máš namále jako já. Chceš obtížít své svědomí takovou lží? Svě tělo již nezachráníš, když ses jednou doznal, ale svou duši ještě můžeš zachránit, řekneš-li těm pánům pravdu. Celý život jsi byl pravdomluvný. Dlouhá léta jsme byli dobří přátelé. Nikdy mezi námi nedošlo ke sporům, pomáhali jsme jeden druhému...“³²² Ačkoli se Boblig snaží ovlivnit Bittnerovu výpověď, dochází k nečekanému zvratu, neboť ten, i přes muka,

³¹⁸ Tamtéž, s. 12.

³¹⁹ Tamtéž, s. 19.

³²⁰ Tamtéž, s. 17.

³²¹ Tamtéž, s. 21.

³²² LA PNP SH, fond Kaplický Václav, kart. č. 82 – Inkvizitor (1962), s. 37.

kteřá ho za ta slova čekají, pronáší: „Vzácní pánové, slavný soude. Tehdy jsem tak vypovídal, protože už jsem neměl dost sil vzdorovat... [...] Vím, že to se mnou dopadne zle. Ale tváří v tvář Jindřichu Peškovi musím podle pravdy a podle svého svědomí před Bohem i před soudem doznat, že jsem svého přítele Peška obvinil z hrozného zločinu čarodějnictví z donucení a pak také z bázně a úzkosti před nesnesitelným mučením na skřípci. Vzácní pánové, měšťané šumperští! Můj život je ve vašich rukou. Mám k smrti blíže než k životu. Před vámi odvolávám všechna obvinění proti Jindřichu Peškovi a mimo to prohlašuji, že o něm nemohu říci nic, než co mu slouží ke cti, a že je to muž veskrze poctivý a spravedlivý. Necht' je mi Bůh milostiv za to, co jsem dřív proti němu vypovídal.“³²³ Bittnerova slova rozčílí Bobliga do nepřičetnosti, nazve jej lhářem, podvodníkem a dá ho okamžitě odvést. Trpělivost mu dochází také v případě Peška – „A ty? Však i tobě brzy spadne hřebínek. Sám se přiznáš. Svá doznání budeš křičet! Na kolenou budeš prosit, aby ses směl přiznat! Ven!“³²⁴

Pátý obraz „nemá zřejmě větší dějovou funkci ve stavbě hry. Je to pouhá vsuvka, která v dialogu sděluje některá fakta, dost vážná pro růst příběhu.“³²⁵ Dozvídáme se například o příjezdu kata do Šumperka, o upalování dalších ‘čarodějnic’ na Šibeničním vrchu, mezi nimiž figuruje jméno Marie Peškové, a tak dále. Všechny výše popsané události směřují k jedinému cíli – Pešek stále protestuje, pouze tortura jej může zlomit.

V šestém obraze se tedy dozvídáme podrobnosti o pláteníkově výslechu. Nejprve se za scénou ozve nelidský křik, který znepokojí členy soudního tribunálu natolik, že je Boblig musí uklidnit. Vysvětlí jim, že nejde o nic zvláštního, že si pouze Dorota Hutterová ve vedlejší kobce ulevuje po včerejší tortuře.³²⁶ Přestože toto divadlo je primárně zinscenováno kvůli Peškovi, aby konečně přestal zapírat, pláteník pohrdlivě pronese: „Nekřičí to Dorota Hutterová. Její hlas znám. Křik se rozléhá na chodbě a tam není žádná kobka. Chcete, aby ten křik mi nahnal strach. Je to komedie.“³²⁷ Inkvizitor nevidí jiné východisko, než užít práva útrpného, avšak ani tak nedosáhne kýženého výsledku. „Chcete doznání, pane z Edelstadtu? Máte je mít,“ utrhne se Jindřich Pešek na Bobliga. „Jestli z nás dvou jeden slouží

³²³ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, kart. č. 82 – Inkvizitor (1. koncept), s. 23.

³²⁴ Tamtéž, s. 38.

³²⁵ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, kart. č. 82 (poznámky k prvnímu obrazu), bez sign.

³²⁶ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, kart. č. 82 – Inkvizitor (1. koncept), s. 46.

³²⁷ Tamtéž, s. 30.

d'áblu, pak jste to vy.“³²⁸ Další nelidské mučení přivede bývalého šumperského radního na pokraj sil, omdlí. Avšak jakmile se vzpamatuje i nadále zůstává tvrdý jako skála. „Dábel... Pane z Edelstadtu... Vrah je horší než dábel...“³²⁹ Inkvizitor se však nevzdává: „Však on se přizná! Dva tři dni můžeme čekat.“³³⁰

V sedmém obraze se na scéně objeví dva mušketýři, z jejichž dialogu se dozvídáme další podrobnosti o Bobligově nelidském mučení a Peškově stálé neústupnosti. Vše, co popisují, se jakoby odehrává za scénou. Odtud se také ozve inkvizitorův hlas, vynášející rozsudek: „Pláteník Jindřich Pešek, kdysi měšťan knížecího města Šumperku, byl mnohými svědky, kteří se sami dobrovolně nebo po tortuře kajícně doznali ke svým činům čarodějnickým, usvědčen, třeba to vždy tvrdošíjně popíral, že se zřekl Boha všemohoucího, matky Boží Marie Panny, všech svatých, zapřel křest svatý i jiné svátosti a oddal se zlému nepříteli lidského pokolení, proklatému d'áblu, kterému sloužil tělem i duší, s ním se směšoval, na čarodějnické schůzky na Petrovy kameny se dostavoval a tam se opětovně po dlouhá léta dopouštěl ohavných skutků, o nichž je hrozno křesťanským uším naslouchat... [...] Právem se tudíž nad ním vynáší takový spravedlivý ortel. Jindřich Pešek, zaprodanec pekel, budiž potrestán potupnou smrtí upálením zaživa. Předtím budiž mu useknuty první články tří předních prstů, a ty rovněž spáleny na hranici na popel. Na důkaz vznešené vůle Jeho Excelence připojuje se jeho pečeť a podpis. Jan Adam Ondřej kníže z Liechtensteinu.“³³¹ Ani Peškův výkřik – „Protestuji proti takovému rozsudku, založenému na vynucených svědectvích...“³³² – na tom nic nezmění.

Celý příběh končí nočním útekem Jindřicha Františka Bobliga a Ignáce přes Šibeniční vrch, kde donedávna hořely hranice. Sebou si odnášejí dva pytle plné peněz. V samotném závěru se objeví postava Kašpara Huttera, který spolu s nekonkretizovanou ženou přemýšlí nad nedávnými událostmi, a poukazuje na skutečnost, že každý z místních usedlíků nese svůj díl viny: „Byli jsme příliš mdlí a nestateční. Boblig zažehl požár, ale my, místo abychom jej hasili a paliče chytli za pačesy, utíkali jsme před požárem, jako bychom sami byli paliči. Každý měl rád

³²⁸ Tamtéž, s. 35–36.

³²⁹ Tamtéž, s. 36.

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ Tamtéž, s. 39–40.

³³² Tamtéž, s. 40.

jen sám sebe, své pohodlí, svůj klid a v hospodě dobrý truňk. Spoléhalí jsme na jiné, jen ne na sebe! [...] Ráno však slunce prorazí tmu...“³³³

Drama o osmi obrazech Václav Kaplický napsal za necelé dva měsíce a ihned jej poslal jak Miloši Zbavitelovi, tak i Františku Spurnému, který se opět ochotně stal jeho nepostradatelným odborným poradcem.³³⁴ Než se zaměřím na Zbavitelovy rady a doporučení, nastíním zásadní výtky k rukopisu románu *Kladivo na čarodějnice*, které po následném seznámení se s připomínkami šumperského dramaturga ještě více zvýrazní podobnost či rozdílnost ve způsobu práce Václava Kaplického na obou dílech.

3.2 Lektorské řízení

Odpovědnou redaktorkou za úspěšné vydání románu *Kladivo na čarodějnice* se stala Marie Vachová.³³⁵ Václav Kaplický její posudek obdržel asi měsíc po odevzdání svého rukopisu do nakladatelství *Československý spisovatel*.³³⁶ A protože hodnocení dalších lektorů – Antonína Jelínka,³³⁷ Antonína Matěje Píši³³⁸ a Otakara Mohyly³³⁹ – se nesla v podobném duchu, odcituji značnou část kritických připomínek Marie Vachové, která výstižně shrnuje výtky všech jmenovaných, a poté uvedu postřehy ostatních, kteří se (mimo jiné) věnovali více otázkám interpretačním, než formálním.

„*Kladivo na čarodějnice* má všechny už notoricky známé umělecké a formální nedostatky, které se Kaplickému od rukopisu k rukopisu vytýkají i současně odpouštějí: otrockou závislost na historických pramenech, pro níž autor není mocen hlouběji domýšlet a volněji fabulovat; těžkopádnou kompozici; neschopnost koncentrovat a gradovat děj; sousedskou tlachavost; triviální slovník; postavotvorné neumětelství. Všem osobám všech jeho románů chybí třetí rozměr. Jsou dány jen zevními samoznaky, které mají suplovat lidskou individualitu. Autor

³³³ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, kart. č. 82 – Inkvizitor (1962), s. 67–68.

³³⁴ SZMO, Korespondence Miloše Zbavitele s autory (dopis z 11. května 1962), sign. GI 52; LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 26. dubna 1962), inv. č. 3805. Srov. ZBAVITEL, M.: *Hrst*, s. 140.

³³⁵ O ní viz <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1635> [cit. 2. 5. 2011].

³³⁶ Na lektorském posudku Marie Vachové je uvedeno datum 15. března 1962, avšak není zcela jisté, zda jej Václavu Kaplickému poslala či osobně předala již tehdy, anebo čekala na vyjádření dalších určených lektorů. LA PNP Duchcov, fond Československý spisovatel – lektorské posudky (M. Vachová), bez sign.

³³⁷ Antonín Jelínek (1930–2008) byl literární kritik a historik. O něm více viz <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=398> [cit. 2. 5. 2011].

³³⁸ A. M. Píša (1902–1966) byl básník, literární a divadelní kritik, historik, editor. O něm více viz *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 3/II P-Ř* (red. Jiří Opelík). Praha 2000, s. 926–930.

³³⁹ K osobě Otakara Mohyly viz <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1635> [cit. 2. 5. 2011].

nám o každé sebeepizodnější figuře poví, jaké má oči, nos a uši, a uvede ještě zvláštní znamení, obvykle nějaký tělesný defekt, který potom při každé příležitosti do omrzení připomíná. [...] Kaplickému se nepodařilo využít ani dramatických možností, zárodečně obsažených v dokumentárním materiálu, povedlo se mu však naopak již v úvodních partiích zeslabit a postupně vůbec zrušit dějové napětí. Osud všech těch nebohých lidí, natahovaných na skřipec či jinak mučených, je totiž nevčasnými autorovými výklady a závěry natolik predestinován, že zůstává potom opravdu jen na trpělivosti laskavého čtenáře, prokousá-li se těmi povidly až do konce, který si ovšem dávno už na prstech vypočítal.³⁴⁰

Antonín Matěj Píša a Antonín Jelínek se více orientovali na Kaplického neschopnost „vyprávěný příběh fabulačně sevřít a gradovat, dát mu spád a napětí, účinněji jej ztvárnit“.³⁴¹ Pro názornost uvedli otázky, které je při četbě rukopisu napadly a na něž autor nenabídl odpověď (anebo nabídl, ale nedostatečně): „V tomto románu o hromadném procesu s čarodějnicemi zřejmě jde o zjev u nás jen okrajový, aniž se čtenář dozví, proč se udál právě tam. Je známo, že procesy s čarodějnicemi nebyly jen zvykem katolickým, nýbrž i luteránským. Nicméně pochvaluje-li si olomoucký biskup své protireformační dílo, vytane mimoděk i otázka, zda nebo do jaké míry zůstaly v onom kraji skryté zbytky reformace a zda Bobligovy procesy ať přímo či nepřímo nesměřovaly i proti nim. [...] N]emluví ani o tom, že tam nepadne ani slovo o národnostním složení obyvatelstva...“³⁴² „Proč [autor] hlouběji nezachytil vnitřní proces lidí, nařčených z čarodějnictví? Co se děje v Sattlerovi při konfrontaci s Lautnerem? Co v jiných lidech, co v členech soudu, kteří Lautnera znají? Není právě tento problém tím, který řešíme, o který by i Kaplickému mělo jít? A jaká je atmosféra v městě? Co si lidé myslí o čarodějnicích a čarodějích, které po léta znali jako dobré lidi?“³⁴³

Kromě výše uvedeného se objevily také výhrady, odkazující na tehdejší kulturní a zejména společenské dění. Marie Vachová a následně i Otakar Mohyla se shodli na tom, že Kaplický nedostatečně využil zpracovávaných motivů, ve srovnání s úspěšným dramatem Arthura Millera „*Čarodějnice ze Salemu*“.³⁴⁴ Antonín Jelínek pak upozorňuje na autorovy historické nejasnosti v rukopise, z nichž následně

³⁴⁰ LA PNP Duchcov, fond Československý spisovatel – lektorské posudky (M. Vachová), bez sign.

³⁴¹ Tamtéž (A. M. Píša), bez sign.

³⁴² Tamtéž.

³⁴³ Tamtéž (A. Jelínek), bez sign.

³⁴⁴ Tamtéž (O. Mohyla a M. Vachová), bez sign.

vyvozuje, že tento román je „ideologicky nedomyšlený“.³⁴⁵ Daleko závažnější se však stala jeho připomínka o analogii mezi příběhem románu a politickými procesy 50. let. Ve svém rozboru „konstatuje, že tak běží o dvě skutečnosti po (sic!) své podstatě nesrovnatelné, ba dokonce Kaplickému vytýká, že ten historický příběh právě nepojal jako aktuální podobenství“³⁴⁶. Podle jeho názoru „Kaplický zjednodušil problematiku, kterou chtěl sledovat, tím, že vytvořil obraz jakéhosi absolutního, bezdůvodného zla. Tím jen konstatoval jistou atmosféru, jistou problematiku (přesněji: jen její část), aniž se pokusil o její hlubší a podstatnější postižení, aniž ji domýšlel do všech podstatných a současných souvislostí.“³⁴⁷

Z mnou prostudovaných materiálů vyplynulo, že Václav Kaplický „se proti takovému chápání svého románu pádně ohradil, popíraje takový jeho smysl i takový svůj záměr“.³⁴⁸ Dochovaly se dva dopisy, v nichž je zachycena Kaplického bezprostřední reakce, potvrzující uvedenou výpověď. První byl určen Marii Vachové a týkal se uskutečněného pohovoru v nakladatelství *Československý spisovatel*,³⁴⁹ ten druhý obdržel František Spurný. Z podnětu Antonína Matěje Píši³⁵⁰ se na šumperského historika nakladatelství obrátilo s prosbou o dobrozdání pro vydání románu *Kladivo na čarodějnice*.³⁵¹

I přes Spurného jistě kladný posudek, byť se mi ho nepodařilo dohledat, byla kritika způsobu práce Václava Kaplického naprosto zásadní. Jak Marie Vachová napsala v samotném závěru svého posudku: „Hranice autorových možností jsou nám, myslím, natolik známy, že předem vylučují jakoukoli naději ve zdar sebedůkladnějšího přepracování. Našemu nakladatelství proto nezbývá než: buď rukopis přijmout a vydat tak, jak stojí a leží, nebo jej vrátit.“³⁵² V konečném důsledku byl román oficiálně zamítnut „jako umělecky nevyhovující, ale ve skutečnosti – jak se přiznal s[oudruh] A. Jelínek a jak potvrdil i Dr. Píša –

³⁴⁵ Tamtéž (A. Jelínek), bez sign.

³⁴⁶ Tamtéž (A. M. Píša), bez sign.

³⁴⁷ Tamtéž (A. Jelínek), bez sign. Plné znění posudku viz Příloha č. 6.

³⁴⁸ Tamtéž (A. M. Píša), bez sign.

³⁴⁹ V dopise pro M. Vachovou se Kaplický velice otevřeně vyjadřuje k ústnímu pohovoru, jehož se kromě obou jmenovaných účastníků ještě Antonín Jelínek a Antonín Matěj Píša. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis z 24. května 1962), inv. č. 6935. Doslovné znění viz Příloha č. 5.

³⁵⁰ LA PNP Duchcov, fond Československý spisovatel – lektorské posudky (A. M. Píša), bez sign. Píša ve svém posudku uvedl, že k rukopisu Václava Kaplického by bylo dobré získat „dobrozdání z pera historického odborníka“. Plné znění posudku viz Příloha č. 7.

³⁵¹ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis ze 4. května 1962), inv. č. 6920.

³⁵² LA PNP Duchcov, fond Československý spisovatel – lektorské posudky (M. Vachová), bez sign.

z důvodů politických“.³⁵³ A tak Václav Kaplický smířen s tím, že rukopis románu *Kladivo na čarodějnice* uloží tak akorát „někam na dno skříně“³⁵⁴, začal pracovat na dramatu *Inkvizitor*.

Začátkem května 1962 obdržel dopis od Miloše Zbavitele (resp. od *Severomoravského oblastního divadla*), v němž stálo: „Máme za to, že pracovní verze dává dobré předpoklady pro další práci na hře. Stavba hry je v podstatě dobrá, je zejména třeba dopracovat postavy a hlavně podtrhnout, zdůraznit myšlenky hry – boj dogmatu proti zdravému rozumu. Vytěžit prostě z práce dnešní smysl hry. Divadlo se rozhodlo zařadit Váš titul do návrhu dramaturgického plánu na sezónu 1962–63 s připomínkou, že se na hře pracuje a že definitivní uvedení je závislé na konečném výsledku práce.“³⁵⁵ Kaplický se však nijak neukvapoval: „Vaše zprávy, pokud se týče zařazení hry do repertoáru *Severomoravského oblastního divadla*, jsou sice povzbudivé, ale přece jen tak neurčité, že jen na mě zůstává všechno riziko další práce. Kromě toho Vy jste na odchodu, bůhví, co tomu řekne nový dramaturg. Možná, že zamítne, možná, že bude chtít další úpravy. Odpusťte mé otevřenosti, ale taková práce už mě nebaví. Nedostanu-li aspoň závazné prohlášení od ředitelství *Severomoravského oblastního divadla*, do úpravy se nepustím.“³⁵⁶ Miloš Zbavitel měl sice odcházet do Opavy, přesto autorovi slíbil, že práci dovede do konce,³⁵⁷ a tak mezi 7. květnem až 24. zářím 1962 posílal Kaplickému své připomínky k jednotlivým obrazům dramatu s upozorněním, že jsou pro něj pouhým „návodem k jednání, ne receptem“.³⁵⁸

3.3 Návrhy jako vodítko

V první řadě Václava Kaplického upozornil na skutečnost, že jednotlivým postavám divadelní hry musí dát více prostoru pro seberealizaci a to jak verbální, tak i nonverbální.³⁵⁹ Doporučil mu přidat dialogy a scénické poznámky, aby odstranil přílišnou popisnost některých scén a také časté latinské explikace, protože smysl

³⁵³ Dané tvrzení pochází z dopisu Václava Kaplického Janu Pilařovi, tehdejšímu řediteli nakladatelství Československý spisovatel. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis z 27. listopadu 1962), inv. č. 6910.

³⁵⁴ Tato fráze se v autorově korespondenci objevuje v případě rukopisu hry *Inkvizitor*, o které bude dále řeč (SZMO, Korespondence Miloše Zbavitele s autory, sign. GI 52), avšak stejně postupoval v případě románu *Kladivo na čarodějnice*.

³⁵⁵ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, kart. č. 82 – dopis ze 7. května 1962, bez sign.

³⁵⁶ SZMO, Korespondence Miloše Zbavitele s autory (dopis z 11. května 1962), sign. GI 52.

³⁵⁷ ZBAVITEL, M.: *Hrst*, s. 140.

³⁵⁸ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Slezské divadlo Opava (dopis z 24. září 1962), inv. č. 6108.

³⁵⁹ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, kart. č. 82 (poznámky k prvnímu obrazu), bez sign.

výpovědí „vychází zřetelně z kontextu“³⁶⁰ a nebylo potřeba dvakrát vysvětlovat tutéž promluvu. Zároveň měl Kaplický všechny aktéry mezi sebou nějakým způsobem usouvztažnit a vytvořit z nich větší dramatické postavy. Třeba v případě hrbáče Ignáce Miloš Zbavitel viděl nevyužitě možnosti: „Najdeme je především ve vztahu k Bobligovi. Ignác si k inkvizitorovi v určitých mezích může i leccos dovolit, protože svým způsobem – např. znalostí jeho soukromí – má ho i v hrsti. Může před ním tedy i uplatňovat své nálady, dávat je najevo.“³⁶¹

Také u postavy pláteníka Peška dramaturg žádal o větší zdůraznění charakteru této figury. Ve druhém obraze při dialogu s Dorotou Hutterovou je nutné ukázat pláteníka „jako člověka, který se v minulosti dopustil chyby. Vyjádřit hodně přesně, čím je Pešek vinen. Není vinen sám. [...] Je to zápas lidí o právo, o život (Dorota). Tento dialog měl by být takové kvality, aby ovlivňoval Peškovo jednání dále v dramatu. Ta Peškova minulá chyba může při tom vést k podtržení velmi aktuální myšlenky ve hře – nebezpečí izolace, odtahování rukou od společných věcí, spokojování se s vlastním bezpečím.“³⁶²

Miloš Zbavitel rovněž vyzval Václava Kaplického, aby více využil postavy Marie Peškové a Doroty Hutterové, které „musí dál v dramatu být – osobně nebo neosobně. Osobně – k nějaké konfrontaci dojde. Neosobně – nedojde k ní, Boblig ví proč. Pešek musí však na ni naléhat, Boblig [ji] neuskutečnit.“³⁶³ Tím upozornil na fakt, že je třeba vrátit obě znovu do hry. Navíc mu navrhl: „Což napsat jeden obraz – nový – tvořil by dvojscénu – dvě cely. V jedné by byl Pešek sám, v druhé jeho žena. Byly by to dva monology, výjimečně se prolínající, které by vzájemně nahrazovaly jakýsi dialog svého druhu. Poslání: porozumění, velké spojení těchto lidí, které vlastně nic nemůže zpronevřit.“³⁶⁴

Protože Kaplický psal drama pro šumperské divadlo, bylo třeba vzít v potaz také možnosti této instituce, ať už se jednalo o její vybavení nebo počet herců. Miloš Zbavitel z toho důvodu doporučil škrtnout postavu Tomáše Grögera³⁶⁵ a místo něj vrátit do hry Dorotu Hutterovou, které vloží do úst zprávu o Peškově zatčení a řekne „své slovo statečné ženy k odchodu Huttera do světa“.³⁶⁶ Podobně i v sedmém

³⁶⁰ Tamtéž.

³⁶¹ Tamtéž (poznámky k druhému obraze), bez sign.

³⁶² Tamtéž (poznámky ke čtvrtému obraze), bez sign.

³⁶³ Tamtéž.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ Tamtéž. Srov. pozn. č. 316.

³⁶⁶ Tamtéž.

obraze, který představuje vyvrcholení celého dramatu, žádá autora o vyškrtnutí postav obou mušketýrů³⁶⁷ a doporučuje, aby se zaměřil hlavně na Peška a Bobliga, zástupce dvou vyhraněných, proti sobě postavených názorů, tvůrců dramatického konfliktu. Přišel opět s vlastním návrhem, jak daný výstup vyřešit: „Mám o tom takový názor, že by šlo o dvojscénu – ve skutečnosti monolog Bobligův a monolog Peškův, který určitým rozložením by tvořil dialog se silným myšlenkovým akcentem.“³⁶⁸ Další ryze praktickou radu představovalo dramaturgovo upozornění: „Jaké mučení lze na jevišti realizovat? Rozhodně ne vytahování na žebřík. Kdyby to bylo nezbytné, muselo by se uvažovat o jiném scénickém řešení.“³⁶⁹

Protože mým cílem není podat vyčerpávající soupis všech rad a doporučení Miloše Zbavitele, vybrala jsem pouze pár příkladů, na nichž lze dokázat, že dramaturgovy postřehy se do značné míry shodují s těmi, které Kaplický obdržel od lektorů z nakladatelství *Československý spisovatel*. Snažil se autorovi ukázat, jak lépe promyslet (a domyslet) jednotlivé scény, stejně jako jednání všech postav. Do jaké míry všechny tyto připomínky ovlivnily způsob práce Václava Kaplického?

3.4 (Ne)efektivní úpravy

I přes počáteční nechuť, související s nezájmem *Severomoravského oblastního divadla* o jeho hru, začal Václav Kaplický koncem června 1962 „z nedostatku jiné zábavy“³⁷⁰ upravovat koncept dramatu *Inkvizitor*. „Čím dál, tím jasněji vidím, co to je, když zasáhne ruka zkušeného odborníka,“ píše v dopise z 1. srpna 1962.³⁷¹ Zbavitelovy připomínky ho skutečně inspirovaly. Daleko více využil potenciál postavy písaře Ignáce, který se nyní stává rovnocenným partnerem zkušeného inkvizitora. A tak kupříkladu již v prvním obraze Ignác dává jasně najevo, že dopis pro Jeho Milost, kterou mu Boblig diktuje, představuje dílo jich obou: „Moc pěkně píšeme knížeti pánu, ale zapomínáme na to nejhlavnější.“³⁷² Zároveň Kaplický odstranil latinské explikace, přidal více dialogů, které oživily děj, a zapracoval na psychologii některých postav, tudíž jejich jednání působí více reálně a nestrojeně. Pokusil se také lépe vystihnout charakter Jindřicha Peška.

I přes tyto pozitivní úpravy se Václav Kaplický nadále držel příliš historických faktů a nevyužil jediného Zbavitelova návrhu na novou scénu,

³⁶⁷ Viz pozn. č. 331.

³⁶⁸ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, kart. č. 82 (poznámky k sedmému obraze), bez sign.

³⁶⁹ Tamtéž (poznámky k šestému obraze), bez sign.

³⁷⁰ SZMO, Korespondence Miloše Zbavitele s autory (dopis z 26. června 1962), sign GI 52.

³⁷¹ Tamtéž (dopis z 1. srpna 1962), sign GI 52.

³⁷² LA PNP SH, fond Kaplický Václav, kart. č. 82 – *Inkvizitor* (1962), s. 4.

kteřá by jeho hře přidala ještě více na dramatičnosti. V polovině října 1962 byl s prací hotov a konečnou verzi poslal do Šumperka a také do Opavy, kam se Miloš Zbavitel mezitím přesunul.³⁷³ A protože dlouho nedostával žádnou odpověď, pln rozhořčení napsal Františku Spurnému: „Nechci už s šumperským divadlem mít nic společného. Ředitel Zajíc je nevychovanec a od takových lidí je lépe jít co nejdál. [...] Udělal jsem už nad *Inkvizitorem* kříž, protože klid je mi milejší než co jiného. Jen bych rád věděl, kde je příčina? V indolenci ředitele Zajíce nebo jsem obětí sporu mezi ním a dramaturgem Zbavitelem? Ale není to jedno?“³⁷⁴

František Spurný okamžitě zakročil a autora informoval: „Byl jsem po přečtení Vašeho dopisu v pořádné ráži a hned jsem se vypravil do divadla. Škoda, že Zajíc kdesi bloudil po školení, nikoli po polích ztvrdlých prvními zimními mrazíky. Tak jsem chytil aspoň Koneše, který je administrativním šéfem našeho divadelního podniku a který je mimochodem podle prvních dojmů solidní chlapík. Pověděl jsem mu svoje úvodem, takže jsem ho na 5 minut nepustil k řeči. Jako hlavní téma jsem si zvolil ‘Základy slušného chování ve styku divadla s autory’. Jen chudák pokyvoval hlavou a pak mi řekl, že Váš dopis na Zajíce zapůsobil prý tak, že Vám okamžitě odepisoval, že se hrou počítají, atd. Volal jsem do divadla znovu, avšak Zajíc byl opět pryč, takže jsem si to nemohl ověřit přímo u něho.“³⁷⁵ Václav Kaplický však žádné takové psaní nedostal, a tak záhy Spurnému sděluje: „Nezbývá mi nic, než buď oběma činitelům (kulturním) s. Zající i s. Zbavitelovi rukopis ponechat, aby jej použili v nedostatku hygienického papíru jako docela obstojnou náhražku, nebo požádat právní oddělení *Svazu spisovatelů*, aby rukopis vyreklamoval. Nedělám si již nejmenší naděje, že by mohlo dojít k realizaci hry, ostatně o její uvedení šumperským divadlem nestojím.“³⁷⁶

Práce Václava Kaplického na tématu severomoravských procesů s čarodějnicemi však ještě nebyla zdaleka u konce. V prosinci 1962 mu zatelefonoval Jan Pilař, ředitel nakladatelství *Československý spisovatel* a pozval si ho k sobě. „Šlo o *Kladivo*. Politické námítky zřejmě už padly,“ informoval Kaplický Spurného. „Velmi na mě naléhal, abych se pustil do přepracování (nuda, monotonnost, zloba Bobligova prý nemá vysvětlení opírající se o tehdejší společnost). Řekl jsem mu,

³⁷³ SOkA Šumperk, fond František Spurný, Korespondence (dopis z 15. října a 18. listopadu 1962), kart. č. 4, inv. č. 11.

³⁷⁴ Tamtéž (dopis z 18. listopadu 1962), kart. č. 4, inv. č. 11.

³⁷⁵ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Spurný František (28. listopadu 1962), inv. č. 3796.

³⁷⁶ SOkA Šumperk, fond František Spurný (dopis z 1. prosince 1962), kart. č. 4, inv. č. 11.

že nic předělávat nebudu podle jejich rad, protože se mi nezdá, že jeho lektoři mají pravdu. To jsem mu ovšem neřekl, že se mi zdá, že všechno je jen řešení předsjezdové, aby měl v rukou doklad, že jeho postup byl zcela správný. Jistě že jsem dalek toho, abych si nedal poradit, abych neprovedl v rukopise škrty nebo změny, musil bych však být přesvědčen, že nakladatelství má vážné úmysly s rukopisem a ne že se mnou hraje komedii o vlastní hřbet. Mně je vlastně už vše jedno, [...] celou tu práci jsem odepsal, spisovatelské řemeslo pověsil na hřebík, takže se jako důchodce zabývám především četbou.³⁷⁷ Přesto ho stále tížila otázka, co bude s jeho dramatem pro *Severomoravské oblastní divadlo*. Od Miloše Zbavitele dostal zpět svůj rukopis,³⁷⁸ ale ze Šumperka se mu doposud nikdo neozval. Původně přemýšlel nad tím, že napíše otevřený dopis do *Kulturního života Šumperka*, v němž čtenářům vysvětlí, proč nedojde k realizaci avizované hry *Inkvizitor*.³⁷⁹ František Spurný totiž v jeho červnovém čísle otiskl improvizovaný rozhovor s Milošem Zbavitelem o dramaturgickém plánu divadla a upozornili na autorovo vznikající drama.³⁸⁰ Nakonec si to ale rozmyslel.

V lednu 1963 se Kaplickému totiž ozval Jan Pilař, který svou žádost o úpravu rukopisu myslel naprosto vážně a informoval ho o tom, že nakladatelství *Československý spisovatel* zařazuje román *Kladivo na čarodějnice* do edičního plánu pro rok 1963.³⁸¹ Mezi tím, než redaktorka Marie Vachová poslala Václavu Kaplickému konkrétní instrukce, na jejichž základě měl svou práci upravit,³⁸² obrátil se na Františka Spurného s dotazem, komu v první instanci podléhá *Severomoravské oblastní divadlo* v Šumperku. „Za celý svůj život jsem se ještě nesetkal s takovým hulvátstvím jako u toho pána [Josefa Zajíce]. O tom, že bych mu svěřil svou hru k provozování, samozřejmě už nemůže být ani řeč, nic víc od něho nechci, než aby mi vrátil rukopis, protože mám obavu, aby s ním nedělal nějaké čachry. Chci ho

³⁷⁷ Tamtéž.

³⁷⁸ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence odeslaná (dopis ze 17. prosince 1962), inv. č. 3797.

³⁷⁹ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Spurný František (dopis z 21. prosince 1962), inv. č. 3798.

³⁸⁰ SPURNÝ, F.: *K připravovanému dramaturgickému plánu našeho divadla*. Kulturní život Šumperka, červen 1962, s. 16–17.

³⁸¹ V dopise z 25. ledna 1963 Jan Pilař rekapituluje svou ústní dohodu s Václavem Kaplickým o přepracování rukopisu s přihlédnutím k připomínkám lektorů a také o podstatném zkrácení celého textu. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Čs. spisovatel (dopis z 25. ledna 1963), inv. č. 5458. Informaci, že román *Kladivo na čarodějnice* přeci jen vyjde, si autor nenechal pro sebe. Viz SOkA Šumperk, fond František Spurný (dopis z 31. ledna 1963), kart. č. 4, inv. č. 11.

³⁸² Nemám představu, jaké instrukce V. Kaplický mohl od M. Vachové obdržet, avšak o čekání na ně se zmínil v dopise F. Spurnému. Tamtéž.

k tomu donutit třeba soudní cestou, ale napřed bych to chtěl zkusit přes okresní nebo krajský národní výbor, jemuž podléhá.³⁸³ Spurný ho odkáže na Radka Medlíka, vedoucího odboru školství a kultury,³⁸⁴ ten následně informuje ředitele divadla o stížnosti Václava Kaplického a teprve nyní ředitel Zajíc posílá onen mnohokrát slibovaný dopis, v němž vysvětluje své dosavadní jednání.³⁸⁵

V té době už Václav Kaplický pracoval na rukopise románu *Kladivo na čarodějnice*. Mnou provedená podrobná komparace původní a konečné verze daného díla přinesla zajímavé výsledky, které se shodují, ale také rozcházejí s vyjádřením Marie Vachové z dubna 1963, v němž uvádí: „Mně bylo uloženo detailně vypracovat a s autorem dohodnout plán dějového zhuštění. Je třeba konstatovat, že v dějinách mé redakční spolupráce s tímto autorem dosud nikdy nebylo dosaženo o stopětadvacet stran méně, než obnášel původní rozsah rukopisu (525:411). Padlo přitom pod stůl celých sedm kapitol, a to především těch, kde několikerá obměna téhož motivu (zatýkání obviněných, Bobligovy vyšetřovací metody, konkremirace odsouzcenců, tibetské mlýnky Lautnerových duševních pochodů ve vězení, nekonečné úvahy biskupa Liechtensteina atd. atd.) do úmoru zjednotvářňovala děj. K eliminacím takových větších celků se řadí i samoučelný popis procesí na Petrovy kameny, rozsáhlá pasáž o ‘čarování’ staré Rohmerky, učebnicová stať pojednávající o historických událostech té doby i zbytečný, nic neříkající dvoustránkový úvod. Dále autor sloučil oba díly románu – *Losinská předehra/Šumperská tragédie* – v souvislý celek a čísluje nyní kapitoly průběžně. Předčasné objevení inkvizitora na scéně napravil autor tak, že je přesunul o pár kapitol dál a jeho návštěvu na šumperském děkanství se zároveň pokusil logičtěji motivovat. Zestručnil i vylíčení scén, jejichž dramatičnost volala po údernějším vyjádření, na mnoha místech zmínil formulace hrubšího kalibru a po slovesné stránce vylepšil text.“³⁸⁶

Román *Kladivo na čarodějnice* v konečném důsledku začíná svatební hostinou Marie Sattlerové a Jana Jiřího Webera z Riessy, na které autor představuje důležité postavy celého příběhu. Čtenář se nedozví o pohromě, která předcházela

³⁸³ SOkA Šumperk, fond František Spurný (dopis ze dne 31. ledna 1963), kart. č. 4, inv. č. 11.

³⁸⁴ Jak Spurný píše: Radek Medlík je člověk, který „má ke kultuře neadministrativní přístup, který literatuře a divadlu rozumí“. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Spurný František (dopis ze dne 1. února 1963), inv. č. 3848.

³⁸⁵ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, kart. č. 82 (dopis z 9. února 1963), bez sign. Viz Příloha č. 8.

³⁸⁶ LA PNP Duchcov, fond Československý spisovatel – lektorské posudky (M. Vachová), bez sign.

hromadnému upalování nevinných mužů a žen a zasazovala budoucí děj do širšího kontextu.³⁸⁷

Jméno Jindřicha Františka Bobliga z Edelstadtu se v textu objeví poprvé až v závěru třetí kapitoly, tedy po příhodě s vernířovickou žebračkou a jejím následném výslechu na velkolosinském zámku.³⁸⁸ Záhy zřízený soudní tribunál beze spěchu prověřuje případ tří žen načtených z čarodějnictví a mezi tím dojde k osobnímu setkání děkana Kryštofa Aloise Lautnera a inkvizitora, jenž přijíždí na zdvořilostní návštěvu. Nelze říci, že by se ji Václav Kaplický „pokusil logičtěji motivovat“, jak poznamenala Marie Vachová ve svém posudku,³⁸⁹ neboť (až na drobné stylistické úpravy) autor nic nezměnil.³⁹⁰ Hlavní dějová linka zůstává i nadále stejná, pouze některé detaily se ztratily, což souvisí s vynechanými pasážemi, někdy menšího, jindy většího rozsahu.

V prvním případě se jednalo o zatýkání, výslech a následné upalování údajných čarodějnic, kdy Václav Kaplický vynechal některé faktografické údaje a odlehčil děj. Zároveň vypustil výklad o událostech té doby, konkrétně o tureckém nebezpečí u Vídně nebo o nedávné rebelii na velkolosinském panství. Také „pasáž o ‘čarování‘ staré Rohmerky“,³⁹¹ kterou se snažil poukázat na důsledky Bobligova neustálého zatýkání dalších osob, vzala za své. Uvedené příklady řadím k vynechaným úryvkům menšího rozsahu, jinak je tomu u větších oddílů, respektive celých kapitol.

Čtenář se nedozví podrobnosti o inkvizitorově nátlaku na Marii Sattlerovou,³⁹² o duševních pochodech Kryštofa Lautnera v mírovském vězení,³⁹³ jeho důkladné znalosti odborné literatury v kontrastu s nevzdělaností členů soudního tribunálu.³⁹⁴ Také rozsáhlý dialog obou hlavních postav celého románu, z kterého jednoznačně vyplývá jejich vzájemný antagonismus, Lautnerova přátelská návštěva mohelnického děkana ještě předtím, než přijede na ono osudné posvícení, odkud jej

³⁸⁷ Viz Příloha č. 9, ve které jsou (pro lepší přehled) sepsány jednotlivé názvy kapitol první rukopisné verze a následně knižní podoby Kaplického románu *Kladivo na čarodějnice*.

³⁸⁸ KAPLICKÝ, V.: *Kladivo*, s. 48–58.

³⁸⁹ LA PNP Duchcov, fond Československý spisovatel – lektorské posudky (M. Vachová), bez sign.

³⁹⁰ SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 18. Srov. KAPLICKÝ, V.: *Kladivo*, s. 48–58.

³⁹¹ LA PNP Duchcov, fond Československý spisovatel – lektorské posudky (M. Vachová), bez sign. Srov. pozn. č. 268.

³⁹² Viz pozn. č. 211.

³⁹³ SOKA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 329–339.

³⁹⁴ Viz pozn. č. 259.

hejtman Kotulínský odváží na Mírov,³⁹⁵ nebo památná pouť na Petrovy kameny, zůstávají uschovány pouze v rukopisné verzi. Kupříkladu zmíněné putování na Petrovy kameny představuje nádherný doklad toho, jak se Václav Kaplický snažil domýšlet inkvizitorovy činy – vymýtit zlo i s kořeny a ukázat tak všem okolo, že se opravdu snaží očistit zdejší kraj od čarodějnické nákazy. Nesouhlasím tak s tvrzením Marie Vachové, že by daný úryvek byl „samoúčelný“³⁹⁶, naopak si myslím, že autor moc dobře věděl, proč ho tam vložil. Podstatnou ztrátou se staly také vynechané pasáže, v nichž Kaplický popisoval chvílemi sice příliš rozvleklé, přesto pro příběh podstatné úvahy biskupa Karla z Liechtensteina,³⁹⁷ který se z počátku snažil nepodléhat řečem „jakéhosi Jindřicha Bobliga z Edelstadtu, horlivějšího ve víře než celá konzistor“³⁹⁸.

„Úhrnem se dá tato poslední autorská redakce charakterizovat jako záležitost docela mechanického postupu, jako montérské a opravářské řemeslo, provozované bez iniciativy a bez zájmu,“ napsala Marie Vachová v závěru svého dobrozdání. „Kaplický tu v podstatě jen vystříhoval a lepil a obtahoval perem úpravy načrtnuté tužkou.“³⁹⁹ On sám se k dané problematice vyjádřil následujícím způsobem: „Nebyla to příjemná práce. V některých chvílích jsem si připadal jako Herodes, který vraždil nevinátka nebo jako krkavčí matka, která odložila své dítě. [...] Teď tam zůstávají jen fakta, všechna omáčka musila pryč. Román tím nesporně získal na spádu, čtenář nebude moci zastavit, ale většina toho, co jsem chtěl říci na okraj té četby, musila pryč.“⁴⁰⁰ Oba názory v sobě mají kus pravdy, avšak než se dostanu k vlastní interpretaci všeho, co bylo doposud uvedeno, považuji za nutné zmínit se ještě o několika podstatných skutečnostech, které souvisí s recepcí Kaplického prací o severomoravských procesech s čarodějnicemi.

3.5 Inkvizitor & Kladivo na čarodějnice

Vydání románu *Kladivo na čarodějnice* bylo ze strany nakladatelství *Československý spisovatel* téměř jisté a v březnu 1963 se na Václava Kaplického obrací František Spurný s prosbou, zda by byl ochoten ještě jednou poskytnout rukopis své hry *Inkvizitor* – „tentokrát již pod stálou, nenápadnou kontrolou Zajícova

³⁹⁵ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 326–327.

³⁹⁶ LA PNP Duchcov, fond Československý spisovatel – lektorské posudky (M. Vachová), bez sign

³⁹⁷ Tamtéž.

³⁹⁸ Srov. SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 181.

³⁹⁹ LA PNP Duchcov, fond Československý spisovatel – lektorské posudky (M. Vachová), bez sign.

⁴⁰⁰ SOkA Šumperk, fond Spurný František, Korespondence (dopis z 3. března 1963), kart. č. 4, inv. č. 11.

lajdáctví“.⁴⁰¹ Nedochovala se autorova odpověď na tuto žádost, je jisté, že rukopis do Šumperka poslal. V dubnu se konala porada s divadelníky o repertoáru šumperského divadla na příští rok a při tom měla být s definitivní platností vyřešena i otázka daného dramatu.⁴⁰²

„Věc se jevila zcela jasně: Šumperk bude mít hru z vlastní historie, která v té době zajímala mnoho kulturních lidí, a premiéra předstihne vydání *Kladiva na čarodějnice*,“ uvádí Miloš Zbavitel ve svých vzpomínkách. „Situaci poněkud zkomplikoval můj přestup ze Šumperka do Opavy. Přislíbil jsem však, že práci na *Inkvizitorovi* dovedu do konce,⁴⁰³ a nový ředitel Josef Zajíc ujistil ještě před prázdninami Spurného a dopisem také autora, že s hrou v dramaturgickém plánu počítá. Nikdy jsem si tedy nedokázal vysvětlit, co se stalo. [...] Ředitel Zajíc bez jakékoli argumentace zastavil přípravu inscenace a autorovi to ani nesdělil.“⁴⁰⁴ Václav Kaplický žádné vysvětlování nepotřeboval, od začátku nevěřil ve zdárný konec. O to větší radost měl z vydání románu *Kladivo na čarodějnice*, který se na podzim roku 1963 objevil v knihkupectvích. Tehdy však ještě netušil, že snaha o realizaci dramatu *Inkvizitor* ještě není zcela u konce.⁴⁰⁵

Práce Václava Kaplického na tématu severomoravských procesů s čarodějnicemi byla přijata s nadšením, tedy ze strany čtenářů. František Spurný v dopise 29. listopadu 1963 autorovi sděluje: „Přál bych Vám slyšet zájem lidí, kteří se nahrnuli včera ráno do naší šumperské *Knihy* a začali rozebírat náklad na pultě: ‘Tak již to vyšlo’, ‘Hned o tom musím napsat sestře do Čech, aby si to také koupila’ a tak podobně. Stál jsem tam v koutku a asi dvacet minut pozoroval to hemžení kolem pultu a to, jak prodavačka musela ze skladu nosit stále nové a nové dávky. Přišlo nám do Šumperka 800 výtisků a dnes ráno jsem zjistil, že jim zůstala železná rezerva asi 50 kusů – ve skladě, na pultě již není ani jeden výtisk. Vedoucí mně říkal, že během včerejška již začali jezdit i lidé se sousedních vesnic – Velké Losiny, Sobotín, Rapotín – prostě zpráva se šířila úctyhodnou rychlostí.“⁴⁰⁶

⁴⁰¹ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Spurný František (dopis ze 4. března 1963), inv. č. 3815.

⁴⁰² Tamtéž (dopis ze dne 16. dubna 1963), inv. č. 3816.

⁴⁰³ Všimněte si, jaké argumenty použil ředitel Zajíc ve svém dopise autorovi z března 1963. Viz Příloha č. 8.

⁴⁰⁴ ZBAVITEL, M.: *Hrst*, s. 140.

⁴⁰⁵ Viz dále.

⁴⁰⁶ SOkA Šumperk, fond Spurný František, Korespondence, kart. č. 4, inv. č. 11.

Pozitivní ohlas dokazují také četné dopisy od čtenářů⁴⁰⁷ a Václava Kaplického jejich zájem velice potěšil. Začátkem prosince Františku Spurnému napsal: „Teď, když vzpomínám na ty měsíce a léta, kdy jsem knihu psal, nejdřív s elánem a pak s obtížemi, s jakými jsem se dosud nesetkal, nemám vůbec radostný pocit, že jsem vykonal kousek záslužné práce, ale lhal bych, kdybych na tom jen zůstal. Ohlížím-li se nazpět, prožil jsem dost radostných chvil i získal mnohé. Předně přátelství s Vámi, dále seznámení s řadou milých a vzácných lidí (P. Medek, rodina Helekalova,⁴⁰⁸ starý Kotrle, řada lidí v Mohelnici). Za třetí: poznal jsem důkladněji severní Moravu, která se mi zalíbila víc než jiné kraje, i její obyvatelé. A tak si již nepřeji nic, než aby noví přátelé zůstali mi věrni, a aby ta skrovná knížka ještě víc prohloubila vztahy dnešních lidí na Šumpersku k jejich novému domovu. Nezbyvá mi, než zejména Vám ještě jednou co nejupřímněji poděkovat, neboť bez Vaší pomoci, ochoty a bez Vašeho neutuchajícího optimismu by té knížky nebylo. Myslím, že Vám musí být Šumpersko víc zavázáno než mně.“⁴⁰⁹ Zmínil se také o předpokládané negativní kritice, která bude „naprosto negativní (konvenčnost, zastaralost, žádný umělecký vývoj atd.)“⁴¹⁰ a jak dodal: „S tím vším počítám a opak by mě velmi překvapil.“⁴¹¹

Ve svém úsudku se nezmýlil. Přestože se objevilo několik pochvalných recenzí, kupříkladu od mohelnického učitele Václava Křupky, který se s Václavem Kaplickým seznámil na podzim 1960 při jeho první návštěvě,⁴¹² nebo pedagogů Svatopluka Hraba a Libuše Hrabové z olomoucké univerzity,⁴¹³ dobová kritika z regionu Čech Václava Kaplického nijak nešetřila: „Jak uvádí knižní záložka, čerpal Kaplický látku z dosud nepublikovaného archivního materiálu o polozapomenutém čarodějnickém procesu v severozápadní Moravě, tedy z těsného sousedství Slezska, v sedmdesátých a osmdesátých letech 17. století. Ještě před nemnoha lety by novost látky a ateistická použitelnost samy o sobě došly veřejné pochvaly. Dnes už by se sotva kdo odhodlal k tomu, aby pouhou novost či tzv. aktuálnost historické látky prohlásil za umělecké hodnoty. Je-li i spisovatelům naší současnosti opravdu zatěžko

⁴⁰⁷ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá, inv. č. 1359, 1453, 2143, 2230 aj.

⁴⁰⁸ Rodina Helekalova byli kastelánovi na zámku ve Velkých Losinách.

⁴⁰⁹ SOkA Šumperk, fond Spurný František, Korespondence, kart. č. 4, inv. č. 11.

⁴¹⁰ Tamtéž.

⁴¹¹ Tamtéž.

⁴¹² Viz pozn. č. 115. KŘUPKA, V.: *Slovo ke „Kladivu na čarodějnice“*. Mohelnice. Kulturní kalendář, leden 1964, s. 3.

⁴¹³ HRAB, S.: *Kladivo na čarodějnice*. KŽŠ, leden 1964, s.6–7; HRABOVÁ, L.: *Kladivo na čarodějnice*. SM 10, 1964, s. 61–62.

proniknout duši moderního člověka, oč obtížnější je pochopit a vžít se do pocitů myšlenkové logiky lidí v podstatě středověkých! Románová představivost Kaplického nepřekročila zde mez danou jeho předchozími pracemi. Je tu obdobná metoda kupení jednoznačně negativních slov a pejorativních slovních obrátů kolem záporných postav a činů a naopak zase jazykový výběr ušlechtilých úsloví a vybraných vazeb pro tzv. kladné nebo alespoň potencionálně kladné osoby a děje. Stejně přímočará a bez složitější problematiky je psychologická motivace činů hlavních jednajících osob. Nadto autorův temperament vnáší neustále do historických dějů moderní myšlenkovou úvahu a dnešní myšlenkové symboly. Zabraňuje to pak udržet celistvost obrazu minulosti a působí to ahistoricky. [...] Nehledě ani k tomu, že děkan Lautner – přes všechnu otřesnost svého osudu – nespňuje subjektivně i objektivně nutnou představu románového hrdiny.⁴¹⁴

Zajímavý byl také úsudek Zdeňka Kožmína, který uvádím v plném znění: „Inkvizitorovi musí být všechno podezřelé, neboť už pouhé podezření bývá často důkazem viny“, to by mohlo být základní motto nového historického románu Václava Kaplického *Kladivo na čarodějnice*. Celý chod událostí má sloužit jedinému cíli: odhalení obludného mechanismu nespravedlností, jež uvedlo do pohybu zcela malé náboženské provinění bezvýznamné žebračky kdesi v Jeseníkách v 17. století. Autor tu používá historických událostí jako kostýmu k vybudování důkazu, že v pozadí nespravedlností stojí zneužití důvěry lidí, že pravda přestává platit tam, kde vládne podezření, uzurpování moci, zbabělost, kariérismus, libovůle. Kaplický se sice plně opírá o tradiční strůjii historického románu, ale jde proti vládnoucí konvenci hlavně v tom, že nesvádí nitky dějů k dobrému konci, k vítězství spravedlnosti, nýbrž že vědomě násobí dávnověké hrůzy až k upálení svých nejkrásnějších hrdinů. Román má svou hlavní slabinu v tom, že je psán na tezi, že je to pouhá barvitá ilustrace základní ideje. Vznikl tak syžet při vši drobnokresbě a žánrovitosti značně schematický, hodně didaktický a – abstraktní. Řádění tajemného a démonického inkvizitora Bobliga je vylíčeno jedinou černou barvou, oběti jsou nakresleny bílou a růžovou. Vznikla tak zvláštní symbióza starobylého dřevorytu se značně povšechně vyslovenými aktuálními pravdami.⁴¹⁵

V podobném duchu se nesla i další hodnocení románu *Kladivo na čarodějnice*. Avšak „cesty, kterými k literárnímu dílu přistupujeme, jsou právě tak

⁴¹⁴ VANÍČEK, J.: *Přitažlivost dějinných událostí*. Plamen 6, 1964, č. 3, s. 146.

⁴¹⁵ KOŽMÍN, Z.: *Překostýmovaná pravda*. Host do domu 1964, č. 3, s. 46.

svobodné a rozmanité, jak svobodná může být invence spisovatelova, protože ani autor, ani kritik nevědí předem, co najdou na konci operace“.⁴¹⁶ Než přikročím k vlastnímu hodnocení práce Václava Kaplického na nové knize, musím se zmínit o událostech, které nelze opomenout.

⁴¹⁶ Autorem uvedeného výroku je Jean Pierre Richard, více viz PECHAR, JIŘÍ: *Interpretace a analýza literárního díla*. Praha 2002, s. 10.

4. Nad severomoravskými procesy s čarodějnicemi

Když se v roce 1960 mohelnický občan František Kotrle obrátil na spisovatele Václava Kaplického s návrhem, zda by nechtěl napsat román o případu děkana Kryštofa Aloise Lautnera, upáleného roku 1685 v Mohelnici pro čarodějnictví, neexistoval na Moravě historik, který by se v této problematice orientoval.⁴¹⁷ Poté, co Kaplický navštívil Šumpersko, pobesedoval se zdejšími vlastivědnými pracovníky a rozhodl se literárně ztvárnit dané téma, opíral se o materiály, které mu historik František Spurný spolu s dalšími lidmi zprostředkovali. Samotný Spurný o událostech z konce 17. století „dohromady nic nevěděl“⁴¹⁸, a tak se s nimi začal blíže seznamovat. „Z papíru na mě dýchala hrůza doby, bolest nevinných lidí i neskutečná zvůle toho, kdo si osoboval právo rozhodovat o životech,“ uvedl v jednom rozhovoru.⁴¹⁹

V době, kdy Kaplickému překládal archivní prameny, se považoval za čarodějného učně, tak se aspoň podepsal v dopise z prosince 1961.⁴²⁰ Postupem času se však stával odborníkem a znalcem, který se získané vědomosti snaží využít, kde se dá. Právě na tyto jeho aktivity, související s bádáním nad severomoravskými procesy s čarodějnicemi, se zaměřím.

4.1 František Spurný v hlavní roli

V únoru 1962 František Spurný napsal do *Kulturního života Šumperk* svůj první článek o „jedné z nejhrůznějších pověr všech věků“⁴²¹ a v témže čísle se kupříkladu objevila báseň o Petrových kamenech od olomouckého patriota Aloise Rečky.⁴²² Tehdy Spurný obdržel „rukopis tzv. románu o inkvizičních procesech *Živá pochodeň*“⁴²³ z *Krajského nakladatelství* v Olomouci,⁴²⁴ kde nad ním kroutili hlavou

⁴¹⁷ Výjimku představuje Vítězslav Zeman z Jeseníku, jehož doménou byly slezské procesy s čarodějnicemi, které předcházely těm velkolesinským a šumperským. Srov. pozn. č. 294.

⁴¹⁸ HÁNYŠ, R.: *Čarodějnické procesy*, s. 3.

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ SOKA Jeseník, fond Zeman Vítězslav, Korespondence (dopis ze 13. prosince 1961), kart. č. 1, inv. č. 2.

⁴²¹ SPURNÝ, F.: *Severomoravské čarodějnické procesy*. KŽŠ 1962, únor, s. 8–9.

⁴²² REČKA, A.: *Petrovy kameny*. KŽŠ, únor 1962, s. 12.

⁴²³ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Spurný František (dopis z 6. února 1962), inv. č. 3801.

⁴²⁴ Z dopisu Františka Spurného se dozvídáme, že obdržel rukopis románu z *Krajského nakladatelství*, nespecifikoval, že se jedná o Olomouc, v úvahu připadá ještě Ostrava. Vycházím ale z předpokladu, že v té době měl kontakty spíše na Olomouc, kde před časem vyšly romány Emila Glocara. Tamtéž. Srov. pozn. č. 79 a 104.

a žádali ho, aby posoudil jeho úroveň.⁴²⁵ Protože se již delší dobu zabýval danou problematikou, nezůstal po přečtení zaslaného textu klidný. V dopise z 6. února 1962 uvádí: „Chytila mne velká zlost, jak někdo dokáže tak nezodpovědně pracovat. Jak se říká ‘v ráži‘ jsem sedl a napsal posudek. [...] Prostě – obraz bídy a utrpení a rádobý vytloukání kapitálu z tzv. pokrokovosti.“⁴²⁶ Jakým způsobem (pro mě doposud neznámý) autor zpracoval výše naznačenou látku, nelze zhodnotit, tento román totiž nikdy nevyšel tiskem, avšak zřejmě nedosahoval tak vysoké úrovně, jako román *Kladivo na čarodějnice*.

V polovině roku 1962 se na Františka Spurného obrátil zmiňovaný Alois Rečka, tehdejší vedoucí olomoucké pobočky *Československého rozhlasu Ostrava*,⁴²⁷ který psal scénář reportáže pro *Československou televizi Ostrava* s názvem *Čarodějnice z Losin* a šumperský historik se stal jeho odborným historickým poradcem.⁴²⁸ Totéž se opakovalo v roce 1965 v případě literárně-dramatického pořadu *Losinské ohně*.⁴²⁹

Mezi tím byl i nadále v kontaktu s Václavem Kaplickým. V roce 1967 se na spisovatele obrátil režisér Otakar Vávra, že chce natočit podle jeho knihy film. Kaplický ho informoval, že „už při vydání románu měl potíže s ideologickými orgány“⁴³⁰, to však Vávru nijak neodradilo a na základně jeho doporučení požádal o pomoc Františka Spurného. O dalších událostech vypovídá Kaplického dopis šumperskému historikovi z května 1967: „Vávra teprve studuje materiály, které jsem mu zapůjčil a Vy poslal. Zajímá se o tu látku velmi silně, jenže filmaři se na věci dívají jinak než my. Dost možná, že se brzy v Šumperku a v Losinách s Vávrou objevíme.“⁴³¹ Na Moravu přijeli zřejmě již v létě 1967⁴³² a režisér se začal seznamovat s krajem a také s dobovými prameny. Poté, co získal jejich překlad, začal s Ester Krumbachovou pracovat na scénáři. Jak František Spurný v říjnu 1968

⁴²⁵ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Spurný František, inv. č. 3801.

⁴²⁶ Tamtéž.

⁴²⁷ O A. Rečkovi viz http://media.rozhlas.cz/_binary/01079375.pdf [cit. 15. 12. 2010].

⁴²⁸ SOKA Šumperk, fond František Spurný, Rukopisy vlastních prací a další odborná činnost (*Čarodějnice z Losin*), kart. č. 45, inv. č. 1.

⁴²⁹ *Československá televize Ostrava* odvysílala *Losinské ohně* ve středu 13. a ve čtvrtek 14. října 1965. Tamtéž.

⁴³⁰ Vávra, O.: Podivný život režiséra. Obrazy vzpomínek. Praha 1996, s. 260.

⁴³¹ Dopis z 29. května 1967 [ve vlastnictví Miroslavy Spurné]. V dopise z 25. prosince 1967 navíc Kaplický píše: „Pokud se týče filmu o čarodějnicích, nic nevím. Vávru občas vidávám, říká, že na filmu pilně pracuje, ale já mám zkušenosti, že vše, co má nějaký vztah k filmu je prolhané, už proto, že celý film je založený na klamu a podvodu.“ [ve vlastnictví Miroslavy Spurné]

⁴³² LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Otakar Vávra (dopis z 29. června 1967), inv. č. 4480.

napsal: „O. Vávra v 1. čísle *Zitřka* oznamuje, že příští rok započne s natáčením *Kladiva na čarodějnice* podle vlastního scénáře, který mi dosud neukázal. Ani moc zvědav nejsem. Kdyby to byl jiný režisér než Vávra, nedivil bych se, kdyby z *Kladiva* udělal veselohru nebo muzikál.“⁴³³

Počátkem roku 1969 byl však scénář hotov a Václav Kaplický po jeho přečtení Spurnému napsal: „Až na několik malých detailů drží se Vávra přesně knihy, takže ani nedovedu pochopit, proč zhotovení scénáře trvalo tak dlouho. Ovšem pracovní výkon u jiných nemohu soudit podle sebe. Moc hezké je zahájení a konec. Strach mám z toho, že 80% filmu jsou výslechy, což u diváků může působit dost monotónně, jistě to však mohou zachránit herci. Také chci ještě s Vávrou promluvit o mluvené řeči; mám za to, že by věci prospělo, kdyby se tak zv. čarodějnice vyjadřovaly stručněji a lapidárněji. Pochybuji, že by Tobiáška před hranicí volala: Děje se mi bezpráví.“⁴³⁴ Přestože Kaplický neuvedl, jaké rozdíly měl konkrétně na mysli, je jisté, že oproti němu měl Otakar Vávra k dispozici další, nově nalezené prameny.⁴³⁵ Také Spurného spolupráce s režisérem byla jiná: „Otkar Vávra chtěl jít až na dřev tehdejší doby, podchytit detailně psychiku. Přitom se odchyloval od historických reálií. Těch nesouhlasných momentů bylo mnohem víc, než při práci na Kaplického knize. Kdyby někdo poslouchal naše debaty, musel by dojít k závěru, že jsme nepřáteli na život a na smrt.“⁴³⁶

V roce 1969 tedy vznikl film *Kladivo na čarodějnice*, který ovlivnil nejen všechny budoucí zájemce o téma severomoravských procesů s čarodějnicemi, ale také pohled na román Václava Kaplického. Dalo by se říci, že spisovatel se dostal do stínu režiséra a navíc, ačkoli již v roce 1962 se objevila myšlenka podobnosti mezi ‘inkvizicí’ a politickými procesy 50. let,⁴³⁷ po premiéře filmu o tom již nikdo nepochyboval a Otakar Vávra se to ani, oproti Václavu Kaplickému, nesnažil popřít.⁴³⁸ Přestože nelze polemizovat s faktem, že Kaplický musel být na takovou reakci připraven už v době své práce na knize, nabízí se otázka, která by si v budoucnu zasloužila velkou pozornost, totiž měl-li pokus filmařů o tuto paralelu

⁴³³ Dopis F. Spurného ze 14. října 1968 [ve vlastnictví Miroslavy Spurné]. Srov. Dopis V. Kaplického z 25. prosince 1967, kde píše: „Pokud se týče filmu o čarodějnicích, nic nevím. Vávru občas vidávám, říká, že na filmu pilně pracuje, ale já mám zkušenosti, že vše, co má nějaký vztah k filmu je prolhané, už proto, že celý film je založený na klamu a podvodu.“ [ve vlastnictví Miroslavy Spurné]

⁴³⁴ Dopis V. Kaplického ze 13. února 1969 [ve vlastnictví Miroslavy Spurné].

⁴³⁵ E-mail Michala Lázňovského z 10. února 2011 [ve vlastnictví autorky].

⁴³⁶ HÁNYŠ, R.: *Čarodějnické procesy*, s. 3.

⁴³⁷ Viz pozn. č. 346.

⁴³⁸ Viz pozn. č. 348. Srov. *Kladivo na čarodějnice* (1969, režie O. Vávra)

alespoň částečné opodstatnění v próze Václava Kaplického, případně jak ji taková snaha dokázala posunout?

Doposud jsem uváděla příklady spolupráce umělců s Františkem Spurným, avšak je potřeba zmínit se také o jeho vlastních aktivitách, které souvisely s jeho odbornou činností jako historika. Od roku 1970 začal svůj vlastní boj s čarodějnicemi, kupříkladu do *Vlastivědných zajímavostí* napsal článek k dané problematice a na prvním místě v seznamu použité literatury figuruje román *Kladivo na čarodějnice* Václava Kaplického.⁴³⁹ To by nemuselo znamenat nic až tak závažného, neboť, jak jsem se dozvěděla z dopisu Zdeňka Filipa, redaktori zmíněného sborníku mnohdy uváděli „jen nejběžněji dostupnou literaturu“,⁴⁴⁰ avšak samotný Spurného text obsahuje zásadní omyl o praktikách inkvizitora Bobliga: „Jemu stačila jen jedna kniha – „*Kladivo na čarodějnice*“, nejhrůznější návod na vyhledávání a usvědčování lidí z čarodějnictví, jaký byl kdy napsán.“⁴⁴¹ Uvedené tvrzení se velmi rychle rozšířilo (přispělo k tomu samozřejmě také literární a následně filmové zpracování, jímž byl i Spurný do značné míry ovlivněn), jen pár zasvěcenců vědělo o jeho nepravdivosti.⁴⁴²

V roce 1971 nakladatelství *Československý spisovatel* vydalo další román Václava Kaplického, nazvaný *Nalezeno právem*, který autor opět zaslal Františku Spurnému k odbornému posouzení,⁴⁴³ a záhy se na Spurného obrátila Marie Boková, tehdejší dramaturgyně šumperského divadla s prosbou, zda by spisovatele Kaplického nepožádal o zapůjčení rukopisu jeho hry *Inkvizitor*.⁴⁴⁴ Miloš Zbavitel měl, na žádost ředitele Vladimíra Švábíka, opět provést modernější úpravu tohoto dramatu. Jak ve svých vzpomínkách uvedl: „Nemilé dozvuky minulých událostí chuti do práce nepřidávaly, ale Václav Kaplický ještě žil, myslel jsem na jeho satisfakci.“⁴⁴⁵

⁴³⁹ SPURNÝ, F.: *Severomoravské čarodějnické procesy*. Vlastivědné zajímavosti (dále VZ) č. 1, Šumperk 1970.

⁴⁴⁰ SOKA Jeseník, fond Zeman Vítězslav, Korespondence (dopis z 8. prosince 1972), kart. č. 1, inv. č. 2.

⁴⁴¹ SPURNÝ, F.: *Severomoravské čarodějnické procesy*. VZ č. 1, Šumperk 1970.

⁴⁴² Kupř. Vítězslav Zeman. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – Zeman Vítězslav, inv.č. 4988.

⁴⁴³ Opět autorovi opravoval historická fakta. LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 6. března 1970), inv. č. 3908.

⁴⁴⁴ LA PNP SH, fond Kaplický Václav, Korespondence přijatá – František Spurný (dopis z 27. září 1973), inv. č. 3916.

⁴⁴⁵ ZBAVITEL, M.: *Hrst*, s. 140–141.

Celá záležitost se však opakovala. Přestože Vladimír Švabík vyjádřil spokojenost s textem, hra se na scénu nedostala. Jak mi prozradil tehdejší dramaturg Michal Lázňovský: „Nikommu z režisérů se do inscenování nechtělo. Tak jsme kolem toho přešlapovali, až jsme se rozhodli navštívit pana Kaplického. A ta návštěva nedopadla moc dobře, protože pan Kaplický nám řekl, že ho hra stála už dost trampot a že nemá chuť se k ní vracet.“⁴⁴⁶ Režiséři z divadla dospěli k názoru, že „po filmovém *Kladivu* je ta hra... řekněme slabší. [...] Ale věc nás zajímala dál, uvažovali jsme o drammatizaci *Kladiva na čarodějnice*, ale to se také nějak nerýsovalo.“⁴⁴⁷ Michal Lázňovský se tehdy blíže seznámil s Františkem Spurným a začal se sám o dané téma zajímat: „Musím říct, že pro mě to bylo... neskutečné setkání. Najednou ten přímý kontakt s materiálem ve mně začal ožívat. Teprve teď jsem začal věřit ve skutečnou existenci těch lidí. Přestali být literaturou nebo filmem a začali mluvit. Bylo to úplně bolavé.“⁴⁴⁸

Mezi tím v Šumperku vrcholily přípravy na oslavu 700 let od založení města. Při té příležitosti měla být vydána publikace k jeho dějinám, v níž samozřejmě nemohla nechybět kapitola o „řádění strašlivé čarodějnické inkvizice“.⁴⁴⁹ Právě v této době došlo k důležité události, která Františka Spurného velice zasáhla. V roce 1976 byl sesazen z funkce vedoucího státního archivu a podle všeho to do značné míry souviselo s jeho spoluprací se *Státní bezpečností*.⁴⁵⁰ Uplatnění našel nedaleko, v místním vlastivědném muzeu, kde dostal „možnost využít svých dosavadních zkušeností z archivnictví i historicko-vlastivědné činnosti skutečně širokou měrou“⁴⁵¹. Od konce 70. let mohl jezdit po moravských městech a zasvěceně hovořit o tématu, které se stalo nedílnou součástí jeho života, o severomoravských procesech s čarodějnicemi.

V roce 1979 měla v Šumperku slavnostní premiéru Lázňovského hra *Upálení děkana Lautnera v Mohelnici L. P. 1685*⁴⁵² a otázka dramatu *Inkvizitor* byla jednou

⁴⁴⁶ E-mail Michala Lázňovského z 10. února 2011 [ve vlastnictví autorky].

⁴⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁴⁹ SOKA Šumperk, fond František Spurný, Rukopisy vlastních prací a další odborná činnost – 700 let města Šumperka, sborník, kart. č. 15, inv. č. 23. Srov. SPURNÝ, F.: *Ve stínu čarodějnické inkvizice*. In: 700 let města Šumperka 1276–1976. Šumperk 1976, s. 32–38.

⁴⁵⁰ O spolupráci F. Spurného viz MAREČEK, J.: *Uznávaný historik kolaboval s StB*. Týden na severu 2004, č. 9, s. 1 a 3. Přestože v *Archivu bezpečnostních složek* v Praze existují materiály k dané problematice, nepovažovala jsem za nutné se jí zde konkrétně zabývat.

⁴⁵¹ BALATKOVÁ, I.: *K padesátinám dr. Františka Spurného*. SM 34, 1977, s. 75.

⁴⁵² Více viz RUSINSKÝ, M.: *Pokus o drama*. SM 38, 1979, s. 69–70; LAZORČÁKOVÁ, T.: *Regionální historická hra v Šumperku*. Ostravský kulturní měsíčník 4, 1979, s. 34–35.

provždy uzavřena. Václav Kaplický se jeho realizace nikdy nedočkal, zemřel 4. října 1982, a přestože se v roce 2000 v *Kulturním životě Šumperka* objevil článek, nazvaný *Víte, že V. Kaplický napsal pro šumperské divadlo hru Inkvizitor?*,⁴⁵³ jeho text zůstal ukrytý v autorově pozůstalosti a nevešel ve všeobecnou známost. To však neměnilo nic na faktu, že Václav Kaplický spolu s Františkem Spurným oživil polozapomenuté téma, ze kterého se následně stal fenomén. Než k tomu ale došlo, bylo potřeba nad ním dál bádát. Spurný pokračoval v započaté práci, po celá 80. léta přednášel o dané problematice, kde se dalo. 5. prosince 1980 měl v Šumperku lektorský úvod o knize *Kladivo na čarodějnice*, jenž předcházela promítání stejnojmenného filmu Otakara Vávry,⁴⁵⁴ a totéž se opakovalo 23. října 1981 ve Slavkově u Brna.⁴⁵⁵ V listopadu téhož roku obdržel dopis s žádostí o přednášku na genealogické či heraldické téma ze severní Moravy a podle všeho oblíbená látka opět zvítězila. Vlastní rukou si totiž na příchozí list poznamenal, o čem hodlá hovořit – *Čarodějnické procesy na severní Moravě*.⁴⁵⁶

Bylo by možné dále pokračovat ve výčtu: v říjnu 1985 v Lošticích zavzpomínal na šumperského děkana Lautnera,⁴⁵⁷ v prosinci se v Brně vyslovil zase na téma *Tzv. čarodějnické procesy na Šumpersku v 17. století*,⁴⁵⁸ v květnu 1986 jej Klub M v Příboře žádal o přednášku se stejnou problematikou, s přihlédnutím k Novojičínsku,⁴⁵⁹ atd. Mým cílem však není podat vyčerpávající seznam Spurného veřejných projevů o dané záležitosti, jako spíše poukázat na fakt, že čarodějnické procesy se staly jeho životním tématem. Napsal o něm několik dalších článků, v nichž se „vždy objevila nějaká novinka“, jak sám prohlásil,⁴⁶⁰ a v regionálním tisku lze nalézt také příspěvky dalších badatelů – Rudolfa Zuberu,⁴⁶¹ Josefa Prucka,⁴⁶²

⁴⁵³ POLÁCH, D.: *Víte, že V. Kaplický napsal pro šumperské divadlo hru Inkvizitor?* (Ještě jednou *Peschke (Pešek) a Boblig*). KŽŠ, říjen 2000, s. 3–4.

⁴⁵⁴ SOKA Šumperk, fond František Spurný, Přednášky a exkurze 1949–1993 (dopis ze 17. listopadu 1980), kart. č. 46, inv. č. 2.

⁴⁵⁵ Tamtéž (dopis z 24. září a 23. října 1981), kart. č. 42, inv. č. 2.

⁴⁵⁶ Tamtéž (dopis ze 3. listopadu 1981), kart. č. 46, inv. č. 2. Později do sborníku Klubu napsal článek: SPURNÝ, F.: *Vyvrcholení čarodějnických procesů v 17. století a jejich právní aspekty*. Zpravodaj: Klub genealogů a heraldiků Ostrava při Domu kultury pracujících VŽSKG, 1988, č. 35, s. 1–6.

⁴⁵⁷ SOKA Šumperk, fond František Spurný, Přednášky a exkurze 1949–1993 (pozdávka), kart. č. 46, inv. č. 2.

⁴⁵⁸ Tamtéž (program Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně), kart. č. 46, inv. č. 2.

⁴⁵⁹ Tamtéž (dopis z 21. května 1986), kart. č. 46, inv. č. 2.

⁴⁶⁰ HÁNYŠ, R.: *Pátrání v čarodějnických procesech očistilo kněze*. MF dnes – Střední Morava, 22. června 2000, s. 1.

⁴⁶¹ ZUBER, R.: *Knihy po inkvizitoru Františku Bobligovi z Edelstadtu*. Ročenka okresního archivu v Olomouci 1988, Olomouc 1988, s. 169–176.

⁴⁶² PRUCEK, J.: *Pasecký rukopis o upálení Kryštofa Aloise Lautnera*. Okresní archiv v Olomouci 1986, Olomouc 1987, s. 211–222.

Zdeňka Brachtla⁴⁶³ nebo Václava Štěpána.⁴⁶⁴ Středem zájmu všech jmenovaných se stal Jindřich František Boblig z Edelstadtu a zejména Kryštof Alois Lautner. Také František Spurný se speciálně jeho osobou začal v 90. let zabývat: „Ten člověk mě fascinoval svou životní filozofií a nekompromisním postojem proti nesmyslným pověrám a předsudkům,“ vysvětlil Spurný důvod svého zaujetí.⁴⁶⁵ S radostí tak uvítal nabídku olomouckého arcibiskupa Jana Graubnera, aby s dalšími odborníky prozkoumal prameny o tomto knězi, který byl v roce 1685 nespravedlivě v Mohelnici upálen.⁴⁶⁶

V létě roku 1998 se totiž v regionálním tisku objevila zpráva: „Česká katolická církev si zřejmě jako první v Evropě vzala za své slova papeže Jana Pavla II., který na podzim roku 1994 vyzval k revizi historického svědomí a očištění těch období dějin, kde představitelé kléru selhali jako mravní opora.“ Vedle *Komise pro studium problematiky spojené s osobností, životem a dílem mistra Jana Husa a Komise pro studium rekatolizace českých zemí v 16.–18. století*, které byly ustaveny na celostátní úrovni, se objevil také návrh zabývat se také čarodějnickými procesy na Šumpersku a Velkolosinsku, především pak osobou Kryštofa Aloise Lautnera.⁴⁶⁷

4.2 Pokus o revizi historického svědomí

Podle informací zúčastněných osob, které byly ochotny o celé záležitosti podat osobní svědectví, vypadal tento projekt jako dobře promyšlený a organizovaný čin. Olomoucký arcibiskup z podnětu Františka Holečka⁴⁶⁸ pověřil historiky Františka Spurného, Vojtěcha Cekotu a Miloše Kouřila, aby prozkoumali archivní prameny o odsouzení šumperského faráře a děkana Kryštofa Aloise Lautnera.⁴⁶⁹ Jak mi V. Cekota sdělil: „Zadaly se úkoly a každý jsme na nich začali pracovat – já jsem překládal vybrané latinské prameny, M. Kouřil německé dokumenty, F. Spurný

⁴⁶³ BRACHTL, Z.: *Jindřich František Boblig z Edelstadtu*. Jesenický týdeník 1995, č. 23, s. 10

⁴⁶⁴ ŠTĚPÁN, V.: *K životopisu inkvizitora J. F. Bobliga*. SM 64, 1992, s. 52–54.

⁴⁶⁵ HÁNYŠ, R.: *Pátrání*, s. 1.

⁴⁶⁶ HÁNYŠ, R.: *Čarodějnické procesy*, s. 3.

⁴⁶⁷ GROHOVÁ, J.: *Církev mění pohled na své dějiny*. MF dnes, 29.6. 2000, s. 6.

⁴⁶⁸ Jak se k tomuto tématu František Holeček dostal, zůstává záhadou. Dopis Vojtěcha Cekoty z 16. prosince 2009 [ve vlastnictví autorky]. V regionálním tisku se také objevilo několik zpráv, z nichž vyplývá, že s návrhem očistit děkana Lautnera přišel F. Spurný se šumperským farářem Petrem Hrubíšem. Viz SPURNÝ, F.: *Arcibiskupská komise má po více než 300 letech očistit „čarodějnického děkana“ Kryštofa Lautnera*. Moravský sever, 1998, č. 28, s. 1. Srov. BASLAROVÁ, I.: *Šumperský historik František Spurný trvá na rehabilitaci upáleného kněze Lautnera*. Šumperský a zábřežský region, 1998, č. 28, s. 2. Zde je uvedeno, že vznik komise inicioval 3. července 1998 olomoucký arcibiskup Jan Graubner.

⁴⁶⁹ Dopis Vojtěcha Cekoty Petru Kreuzovi z 29. června 2010 [ve vlastnictví P. Kreuze].

pak všechno ostatní spojil v jeden celek.⁴⁷⁰ František Spurný danou výpověď více konkretizoval a uvedl, že prověřovali „zhruba deset žalobců“ Kryštofa Lautnera,⁴⁷¹ procházeli záznamy o losinských procesech, které se dochovaly téměř kompletně, zatímco v případě Šumperka byly zprávy velice útržkovité. Stranou neponechali ani svědectví z kroniky velkolosinské, mohelnické a olomoucké.⁴⁷²

Mezi tím, co všichni tři studovali dané dokumenty, v regionálním tisku se objevovaly různé články, které komentovaly celou kauzu, a rozpravu vedli také teologové a historici mezi sebou navzájem. Miroslav Pojsl, profesor na olomoucké teologické fakultě, vypověděl: „S doc. Cekotou a s doc. Kouřilem jsme o celé věci vedli debaty, neboť se mi celá ta akce nezdála. Jednak proto, že nedošlo k oficiálnímu jmenování jednotlivých členů a také, že to všechno bylo smluveno jen ústně. [...] Mons. Graubner se mě onehdy při nějaké příležitosti ptal na můj názor na celou záležitost a já mu řekl, že bych do toho nešel, pokud vše nebude řádně podloženo. Vytyčil jsem zde dva základní problémy. Jednak bychom se měli pokusit o zjištění postoje biskupa Karla II. k Lautnerovu obvinění. Přestože nešlo o církevní proces, nemůžeme oficiálního církevního představitele z této kauzy jen tak vyloučit. Nedovedu si představit, že by osobně o obvinění, odsouzení a konečně zbavení kněžství a upálení Karel II. nevěděl. Neznáme také žádnou reakci na Lautnerovy žádosti přímo z mírovského vězení samotnému biskupovi. A druhá věc je ta, že všichni odsouzení byli nevinní, tudíž těch několik desítek lidí necháte ve vzduchu? Ti všichni byli ve jménu církve popraveni a bylo by slušné se vrátit také k nim.“⁴⁷³

Pro vysvětlení Miroslav Pojsl ještě doplnil: „Páter Holeček tenkrát propagoval a prosazoval, že se na celou věc musíme dívat z hlediska Říma a kanonického práva a že biskup je nedotknutelný, tudíž slovo o Karlu II. tam vůbec nesmí padnout, neboť o tom ostatně nemusel vědět. Mons. Graubnerovi jsem

⁴⁷⁰ Dopis Vojtěcha Cekoty z 6. ledna 2010 [ve vlastnictví autorky].

⁴⁷¹ BASLAROVÁ, I.: *Historik zkoumá sociální profily žalobců Lautnera*. Šumperský a zábřežský region 7, 1998, č. 43, s. 3.

⁴⁷² Jak František Spurný podotkl, „prameny z kronik bývají velmi subjektivní, ale také hodně napovídají“. Tamtéž.

⁴⁷³ Rozhovor s Miroslavem Pojslem z 27. dubna 2009. Podobně zareagoval na veškeré dění tehdejší ředitel jesenického vlastivědného muzea Zdeněk Brachtl, což František Holeček údajně okomentoval slovy: „Právě to je hlavní důvod, proč tým vznikl.“ (pav): *Katolíci otevírají církevní dějiny a možná očistí také děkana Lautnera*. Region 1998, č. 28, s. 1–2.

otevřeně řekl, že jestli udělají jenom Lautnera bez biskupa a bez ostatních, budu první, kdo to v médiích napadne.⁴⁷⁴

Podářilo se mi najít i další informace o údajných cílech ustavené komise. Jejím záměrem nebylo blahoslavení Kryštofa Lautnera, ale spíše „morální rehabilitace, prohlášení, že běží o nevinnou oběť řádění tehdejšího inkvizičního soudce Františka Jindřicha Bobliga z Edelštatů“.⁴⁷⁵ Avšak jak mě upozornil Vojtěch Cekota: „Je třeba říci, že se od začátku nejednalo o soudní rehabilitaci, ale o očistění nespravedlivě obviněného kněze ze spojení s ďáblem. Slovo rehabilitace bylo jen pracovním termínem poplatným dnešní době, která o rehabilitacích tak často mluví. V tomto smyslu o tom uvažoval a mluvil i pan arcibiskup.“⁴⁷⁶

Počáteční záměr projít prameny a dokázat nevinnu se nakonec podařil. Jakmile František Spurný s Vojtěchem Cekotou a Milošem Kouřilem dokončili práci, předložili zjištěné výsledky Františku Holečkovi a ten vše následně předal arcibiskupu Graubnerovi.⁴⁷⁷ V polovině roku 2000 pak byla vydána dlouho očekávaná kniha *Šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů*⁴⁷⁸ a zároveň ve středu 21. června 2000 na Kostelním náměstí v Šumperku došlo za přítomnosti olomouckého arcibiskupa Jana Graubnera, biskupa *Církve československé husitské* Jana Hradila, přednosta *Okresního úřadu* Adolfa Jilíka a starosty Petra Krilla k slavnostnímu odhalení pamětní desky a tím i k uctění památky K. A. Lautnera.⁴⁷⁹ V tisku se následně objevila zpráva, že „se po letech podařilo očistit jeho jméno a že se znovu dostal na seznam kleriků, z něhož byl před svým upálením v roce 1685 vyškrtnut“⁴⁸⁰, dodnes však k ničemu takovému oficiálně nedošlo.⁴⁸¹ Vojtěch Cekota k tomu dodal: „Podle

⁴⁷⁴ Rozhovor s Miroslavem Pojslem z 27. dubna 2009.

⁴⁷⁵ SPURNÝ, F.: *Arcibiskupská komise má po více než 300 letech očistit „čarodějnického děkana“ Kryštofa Lautnera*. Moravský sever, 1998, č. 28, s. 1.

⁴⁷⁶ Dopis Vojtěcha Cekoty ze 14. února 2009 [ve vlastnictví autorky].

⁴⁷⁷ SPURNÝ, F.: *Arcibiskupská komise*, s. 1.

⁴⁷⁸ SPURNÝ, F. – CEKOTA, V. – KOUŘIL, M.: *Šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů*. Šumperk 2000.

⁴⁷⁹ Dle osobního názoru kardinála Miloslava Vlka „nebylo mnoho zájmu celou věc ‘roztahovat‘ a příliš přetřásat ‘špinavé prádlo‘, jak to někdy bývá, a proto vše skončilo deskou“. Dopis kardinála Miloslava Vlka ze 17. prosince 2009 [ve vlastnictví autorky].

⁴⁸⁰ KVAPILOVÁ, Z.: *Arcibiskup uctil památku šumperského děkana*. Život: společenský měsíčník města Šumperka 42, 2000, č. 8, s. 4.

⁴⁸¹ K otázce nevinny děkana Lautnera viz Příloha č. 10 [originál ve vlastnictví P. Kreuze]. Nabízí se také otázka, zda existuje nějaký seznam duchovních, na který by bylo možné opět děkanovo jméno vrátit.

mého názoru se stalo hodně už tím, že Kryštofu Aloisi Lautnerovi byla odhalena pamětní deska a jeho ‘doznání’ vysvětleno krutým mučením.⁴⁸²

František Spurný byl s tímto výsledkem spokojen a i nadále hodlal pokračovat ve vlastním výzkumu: „Zjistil jsem, že v archivu polské Poznaně je řada cenných materiálů, které mohou ještě mnoho objasnit. [...] Listiny ukradli za války ze šumperského archivu lidé pracující pro Heinricha Himmlera, který byl fanatickým obdivovatelem inkvizice. Ty dokumenty ztratili v Polsku na ústupu. Naštěstí se dostaly tam, kam patří.“⁴⁸³ Jeho nečekaným úmrtím končí jedna důležitá etapa bádání nad tématem severomoravských procesů s čarodějnicemi.⁴⁸⁴

⁴⁸² Dopis Vojtěcha Cekoty z 16. prosince 2009 [ve vlastnictví autorky].

⁴⁸³ HÁNYŠ, R.: *Pátrání*, s. 1–2.

⁴⁸⁴ POLÁCH, D.: *In memoriam Františka Spurného*. KŽŠ, leden 2005, s. 1–2.

Závěr

Tato práce měla být pokusem o prozkoumání okolností vzniku románu *Kladivo na čarodějnice* a divadelní hry *Inkvizitor*, jejichž zrod byl naprosto zásadní pro bádání nad tématem severomoravských procesů s čarodějnicemi. Ukázala jsem, jak se spisovatel Václav Kaplický dostal k dané problematice, kdo mu byl přitom nápomocen a nakolik jeho spolupráce s odborníky, zejména historikem Františkem Spurným ovlivnila všechny budoucí zájemce o chmurné události, které se koncem 17. století na severní Moravě odehrály.

Po obecném úvodu, kdy jsem poukázala na důležité momenty ze života Václava Kaplického i Františka Spurného jsem nastínila „genezi“ románu *Kladivo na čarodějnice*. Od samého počátku jsem k němu přistupovala jako k historiografickému prameni a snažila se co nejpřesněji zmapovat postup Kaplického práce při psaní, a tak se dané dílo stalo také historickým pramenem, tj. skrze jeho text jsem začala zjišťovat, jakým způsobem spisovatel pracuje.

Představila jsem Václava Kaplického jako historika,⁴⁸⁵ který zodpovědně studoval dostupnou literaturu, seznamoval se s archivními prameny, podnikal vlastní terénní průzkum šumperského regionu a všechny nashromážděné poznatky si uspořádal, aby si následně mohl vytvořit osnovu celého příběhu a pustit se do samotného psaní. Protože jsem v rámci bakalářské práce provedla analýzu a komparaci české historiografické produkce poválečné éry k tématu čarodějnických procesů a všímala si zdrojů, z nichž univerzitní historikové i regionální badatelé vycházeli, můžu bez jakýchkoli pochybností konstatovat, že se u Václava Kaplického objevily texty, které oni vůbec nezmínili. Dobrým příkladem je spis *Pontificale Romanum* nebo studie, obsahující informace o předpisech pro disciplinární řízení v církvi.⁴⁸⁶

Zároveň jsem se utvrdila v názoru, že velká část románu *Kladivo na čarodějnice* je opřena o historická fakta a dobrou znalost dobových reálií daného regionu. Také osoby, o nichž román pojednává, jsou výrazně zakotveny lokálně, čímž autor „neustále usiluje o aktualizaci historické a kulturní paměti jednotlivých

⁴⁸⁵ I František Spurný jej tak nazval. Viz pozn. č. 236.

⁴⁸⁶ Viz pozn. č. 217–219.

míst⁴⁸⁷. Velmi dobře totiž věděl, o kom píše, pouze tam, kde prameny nevyprávěly tolik, kolik potřeboval, si Kaplický některé skutečnosti domýšlel, ale ani tak se nepouštěl dál, než mu dovolilo svědomí. Jak sám poznamenal: „Je možné, že jsem proto i některému z tehdejších usedlíků ublížil a druhému přidal. No, ale ti už mě dnes nemohou vynadat.“⁴⁸⁸ Zajímal se i o prostředí, v němž se jeho románové postavy budou pohybovat, o zvyky a tradice raně novověkého lidu a mnohé další. Za pomoci moravských vlastivědných pracovníků vzniklo vskutku obsáhlé dílo.

Vedle „geneze“ románu *Kladivo na čarodějnice* jsem ukázala, s jakými názory byl Václav Kaplický konfrontován. Lektori z nakladatelství *Československý spisovatel* a pozdější recenzenti jeho knihy často opakovali, že dostatečně nevyužil svého privilegia a více se neodpoutal od faktů. Z hlediska literárního ztvárnění tématu severomoravských procesů s čarodějnicemi nelze než souhlasit s názorem Marie Vachové, která napsala: „Kaplickému se nepodařilo využít ani dramatických možností, zárodečně obsažených v dokumentárním materiálu, povedlo se mu však naopak již v úvodních partiích zeslabit a postupně zrušit dějové napětí.“⁴⁸⁹ Uspořádání jednotlivých kapitol skutečně na čtenáře působí rušivě. Sama jsem se ve druhé kapitole své diplomové práce pokoušela shrnout obsah rozšířené verze románu *Kladivo na čarodějnice* a narážela jsem přitom na problém, jak udržet linii příběhu, kterou autor některými pasážemi tříštil. To se týkalo především druhé části jeho románu o šumperských procesech. Nabyla jsem dojmu, že Kapického spíše skládal nashromážděné poznatky tak, jak za sebou časově následovaly, a nedokázal ze studia vytěžit maximum, které by následně obohatil vlastní kreativitou. Tvrzení Jiřího Hanuše, že „romány nejsou jen jedním z možných historických pramenů, ale jsou pramenem zásadním“⁴⁹⁰ se totiž v případě románu *Kladivo na čarodějnice* ukázalo jako zcela pravdivé.

V roce 1966 Kaplický obdržel dopis od Františka Kotrleho a v něm stálo: „Teprve po rozšíření Vašeho „*Kladiva pro čarodějnice*“ se našlo tu na sev. Moravě

⁴⁸⁷ MAREŠ, P.: *Nejen jazykem českým. K interjazykové heterogenosti v prózách Jana Vraha*. In: Co všechno slovo znamená. Sborník příspěvků věnovaných profesorce PhDr. Marii Čechové, DrSc. Ústí nad Labem 2007, s. 201.

⁴⁸⁸ JUNG, J.: *Žije historický román?* In: *Beseda naší vesnice* 5, 1973, č. 27, s. 12.

⁴⁸⁹ LA PNP Duchcov, fond Československý spisovatel – lektorské posudky (M. Vachová), bez sign. Více viz pozn. č. 340.

⁴⁹⁰ Dále dodává, že „historikové se v jistém smyslu bez románů neobejdou“. HANUŠ, J.: *Proč se nám líbí Jane Austenová?* In: 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvávaly. Praha 2008, s. 414.

několik historiků, kteří paběrkují v památce Lautnerově – dříve o něm nevěděli?⁴⁹¹ Tato slova skutečně vystihují události, které Kaplický uvedl do pohybu. S pomocí Františka Spurného vzkřísil polozapomenutý příběh o vzdělaném knězi a hrabivém inkvizitoru, napsal historický román, jenž se stal inspirací pro všechny budoucí zájemce o severomoravské procesy s čarodějnicemi, a spolu s jeho filmovou verzí je zpopularizoval. Odtud bylo už jen krůček od toho, aby se zrodil mýtus, jehož oběti jsme se všichni stali, mýtus o událostech z konce 17. století, který tehdejší i současní zájemci o danou problematiku převzali.

„Když se historik zabývá lidskými jedinci, stojí před stejným dilematem, před jakým se ocitá v řadě jiných případů. Váhá, zda se má spokojit pouze s tím, co o člověku vypovídají prameny, což jsou většinou velmi kusá svědectví, nebo zda se má pokusit portrét doplnit svými domněnkami. Pokud se rozhodne pro druhou možnost, bude se jeho práce v některých ohledech podobat způsobu, jak se svými postavami zachází beletrista. Historik se totiž většinou nespokojí s pouhou evidencí projevů.“⁴⁹² A přesně to se stalo v případě hlavních aktérů severomoravských procesů, Jindřicha Františka Bobliga z Edelstadtu a Kryštofa Aloise Lautnera.

Václav Kaplický jako spisovatel nevyužil možnosti odpoutat se od pramenů, vytvořit dokonalou iluzi reálného světa a skutečných obětí neohroženého inkvizitora. Prozatím sice nelze konkrétně ukázat, co všechno si vymyslel, tj. na základě důkladné geneze zcela odhalit, kde (ne)parafrázuje archivní materiál a odborné studie, avšak jak Marie Vachová napsala ve svém lektorském posudku: „*Kladivo na čarodějnice* má všechny už notoricky známé umělecké a formální nedostatky, které se Kaplickému od rukopisu k rukopisu vytýkají i současně odpouštějí: otrockou závislost na historických pramenech, pro niž autor není mocen hlouběji domýšlet a volněji fabulovat; těžkopádnou kompozici; neschopnost koncentrovat a gradovat děj; sousedskou tlachavost; triviální slovník; postavotvorné neumětelství.“⁴⁹³

Názorným důkazem Kaplického stále stejného způsobu práce je například nápadná podobnost dvou postav jeho prací, děkana Kryštofa Aloise Lautnera a pláteníka Jindřicha Peška. Přestože jeden byl duchovním a druhý měšťanem, určité rysy mají společné. Jak Kaplický napsal v monologu hraběnky z Galle, Lautner jí

⁴⁹¹ PNP, fond Kaplický Václav, Kotrle František, inv.č. 1922.

⁴⁹² ŘEPA, M.: Poetika českého dějepisectví. Brno 2006, s. 153–154.

⁴⁹³ LA PNP Duchcov, fond Československý spisovatel – lektorské posudky (M. Vachová), bez sign.

připadal „hodně světský, spíš jako vesnický rychtář nebo řemeslnický mistr“⁴⁹⁴ a naopak Pešek na mě v některých momentech působil, jako by jeho ústy mluvil kněz, zejména ve čtvrtém obraze dramatu *Inkvizitor*, kdy dochází k jeho konfrontaci s přítelem Jindřichem Bittnerem.⁴⁹⁵ Lautnera i Peška popsal jako osoby všeobecně oblíbené, vzdělané, racionálně uvažující, vzdorující a tudíž nebezpečné pro inkvizitora Bobliga.

Podobnost lze nalézt i kompozici obou děl. Stejně jako v románu, také v divadelní hře detailně promýšlel, kudy která jeho postava půjde a jak to s ní dopadne. Na malém prostoru tak dokázal vylíčit události, které ve své předchozí práci ztvárnil více plošně. Zjednodušil děj a od samého začátku vyzvedl dominantní postavy, nositele děje celého dramatu. Shodná je jeho práce z hlediska jazykového, používá tutéž terminologii, text prokládá latinskými citáty a přizpůsobuje jazyk jednotlivých osob době, o níž píše. Vzhledem k omezenému rozsahu jinak pracoval se zachycením makrosvěta a mikrosvěta, avšak i nadále se opíral o fakta a vlastní terénní průzkum. Jako spisovatel tak vytvořil velký příběh o boji dobra a zla, světla a tmy, pravdy a lži, vdechl život všem svým postavám, především pak děkanu Lautnerovi a hrabivému inkvizitoru Bobligovi, a všichni další zájemci o události z konce 17. století se tak omezili pouze na osoby, které vybral do svého románu *Kladivo na čarodějnice*. Jistě, že velký vliv měla také jeho filmová verze, avšak nabízí se otázka, proč historici nezaměřili svou pozornost také na další oběti. Je jisté, že mezi nimi nebude druhý Lautner, avšak těch několik desítek obětí necháme bez povšimnutí?

Při pročitání lektorských posudků jsem zjistila, že otázky, které si jejich autoři kladli při četbě románu *Kladivo na čarodějnice*, se do značné míry shodují s těmi, na něž postrádám odpověď v odborných pracích. Velmi výstižně tak Jiří Trávníček v jednom rozhovoru poznamenal: „Interpret, který poctivě usiluje o ukázání díla, jaké je a čím je, dospívá v pojmové rovině k odhalení nesamozřejmosti, objektivnosti jeho pojetí skutečnosti; do tohoto pojetí jsme při četbě strženi, ale jasně si ho neuvědomujeme. A interpret, jenž ví, co dělá, rozezná, zda se ke svým tvrzením dobral skutečně rozborem díla: je doveden jinam, než předpokládal, k něčemu, co neviděl nejen před četbou, ale ani při ní.“⁴⁹⁶ Teprve

⁴⁹⁴ SOkA Šumperk, fond Spurný František, kart. č. 4, *Kladivo na čarodějnice (rkp)*, s. 43.

⁴⁹⁵ Viz pozn. č. 322 a 323.

⁴⁹⁶ BLAŽÍČEK, P: Text interpreta zavazuje. In: *Kritika a interpretace*. Praha 2002, s. 336.

poté, co jsem se seznámila s názory Antonína Jelínka a Antonína Matěje Píši, jsem si uvědomila jednu podstatnou skutečnost, která může poodhalit stav tehdejšího bádání nad tématem severomoravských procesů s čarodějnicemi a vliv umění na historiky.

Jelínek i Píša autorovi vytýkají, že hlouběji nezachytil vnitřní proces lidí nařčených z čarodějnictví, stejně jako členů soudního tribunálu, kteří některé obviněné osobně znali, nezmínil se ani o atmosféře ve městě, když začal skutečný hon na čarodějnice, atd.⁴⁹⁷ V době, kdy Václav Kaplický začal studovat příslušné dokumenty, nebyl na Moravě historik, který by se v dané problematice orientoval a hlavně, dobové prameny jsou na tyto informace chudé. A protože spisovatel v nich nemohl získat odpověď na naznačené otázky, musel by si vše vymyslet a to, jak je vidět, neměl v úmyslu. Naopak regionální badatelé, konkrétně František Spurný, jehož texty jsem se důkladněji zabývala, se ve svých pracích pokoušel některé události domýšlet, byť se také opíral o archivní materiály, styl jeho psaní je velmi podobný uměleckému přístupu.⁴⁹⁸ Nabízí se tak otázka, „do jaké míry se diskursy historika a beletristy překrývají, podobají nebo vzájemně korespondují“, neboť „to, o co svým psaním usilují, je často stejné. Navíc i techniky a strategie, které používají při kompozici svých diskursu, jsou v zásadě stejné, byť se mohou výrazně lišit na povrchu“.⁴⁹⁹ Václav Kaplický zpopularizoval čarodějnické procesy, a František Spurný pokračoval v započatém díle jich obou. Stal se pilířem veškerého bádání nad tímto tématem a každý další bude narážet na názor, že František Spurný udělal pro téma maximum, regionální badatelé jako celek prošli všechny prameny a není možné přijít s něčím novým. Avšak vezmu-li v potaz skutečnost, že doposud všichni studovali výslechové protokoly, korespondenci zainteresovaných osob, kroniky jednotlivých obcí a měst, avšak nikdo nevzal v úvahu kupř. záznamy v matrikách, které by přinesly mnoho dalších a nových poznatků. Zcela stranou zůstala také otázka nacionální, a tak upozorňuje-li Antonín Matěj Píša na skutečnost, že se Kaplický ani slůvkem nezmínil o národnostním složení obyvatelstva,⁵⁰⁰ totéž postrádám v dosavadních studiích a člancích historiků.

Jsem si vědoma skutečnosti, že historický román *Kladivo na čarodějnice* je přeci jenom román, a nemůže nijak nahradit historickou práci. Avšak dle mého

⁴⁹⁷ Viz pozn. č. 342 a 343.

⁴⁹⁸ Některé zajímavé postřehy o způsobu práce historika viz ŘEPA, M.: *Poetika českého dějepisceví*. Brno 2006.

⁴⁹⁹ WHITE, H.: *Fikce faktické reprezentace*. In: *Tropika diskursu*. Kulturně kritické eseje. Praha 2010, s. 153.

⁵⁰⁰ Viz pozn. č. 342.

názoru neexistuje ucelenější, informačně obsáhlejší, čtivější a dalo by se říci i ‘odbornější’ kniha o severomoravských procesech s čarodějnicemi. Václav Kaplický skutečně důkladně prostudoval příslušné materiály, v rozšířené verzi uvádí jména mnohých dalších obětí Jindřicha Františka Bobliga z Edelstadtu, a tak zájemce o danou problematiku se z jeho textu dozví více, než z odborných studií a článků. Je otázkou, do jaké míry se románový svět a dokumentárně podaný svět reálný navzájem proplétají,⁵⁰¹ neboť stejně jako mnozí přede mnou jsem silně ovlivněna tímto literárním dílem. A právě proto by bylo vhodné provést důkladnou revizi pramenů a literatury, nevybírat jen ty materiály, které se nám zrovna hodí, neboť dosud byly spíš „studovány jenom ty, které zapadaly do ovzduší doby komunismu či postkomunismu“⁵⁰², a vypracovat ucelenou práci, plně založenou na archivních pramenech, o které bude možné říci, že vyčerpala dostupné zdroje.

⁵⁰¹ SCHOLLES, R.– KELLOGG, R.: *Povaha vyprávění*. Brno 2002, s. 86.

⁵⁰² Dopis Vojtěcha Cekoty z 16. prosince 2009 [ve vlastnictví autorky].

Resumé

The witchcraft trials in northern Moravia are the most popular theme and thus have become a research subject of many regional historians. All of them based their arguments mostly on the legal proceedings data. In 1960 František Kotrle from Mohelnice suggested a Czech novelist Václav Kaplický to write a book about the dean Kryštof Alois Lautner who was burnt to death in 1685 for witchcraft. German essays on this theme were forgotten at this time and there was nobody to know something about the trials in the 17th century. That is why Václav Kaplický visited the archivist František Spurný in Šumperk, studied the findings and decided to write a novel on witch-hunt.

This thesis include the description of Václav Kaplický's writing and his co-operation with his regional colleagues, particularly with František Spurný, on the historical novel *Kladivo na čarodějnice* (transl. *Witch Hammer*) and the forgotten play *Inkvizitor* (transl. *Inquisitor*). Their typescripts are kept in novelist's literary depository in the *Literary archives of the Museum of National Literature* in Staré Hradky and description of their 'genesis', contents and influence on other persons from the 1960s' were the intention this essay. Finally, there was a conclusion reached that the literary rendering was fundamental for the future research into the witchcraft trials in northern Moravia. The story about greedy inquisitor Boblig and the accomplished dean Lautner became the subject of many persons and because of many mistakes were extended to general awareness.

This essey called *Over witchcraft trials in northern Moravia* is the beginning of a long way to revision of historiography about witchcraft trials in the Czech lands and the relationship between the verified and fictional facts.

Seznam pramenů a literatury

Prameny:

- Archiv bezpečnostních složek**, fond I. správa Federálního ministerstva vnitra
- Dopis Františka Spurného** ze 14. října 1968 [ve vlastnictví Miroslavy Spurné]
- Dopis Františku Spurnému** ze 17. července 1998 [ve vlastnictví P. Kreuze]
- Dopis Václava Kaplického** z 29. května 1967 [ve vlastnictví Miroslavy Spurné]
- Dopis Václava Kaplického** z 25. prosince 1967 [ve vlastnictví Miroslavy Spurné]
- Dopis Václava Kaplického** ze 13. února 1969 [ve vlastnictví Miroslavy Spurné]
- Dopis kardinála Miloslava Vlka** ze 17. prosince 2009 [ve vlastnictví autorky]
- Dopis Martina Hekeleho** ze 13. září 2010 [ve vlastnictví autorky]
- Dopis Petra Kreuze** ze 17. července 1998 [ve vlastnictví P. Kreuze]
- Dopis Vojtěcha Cekoty** ze 14. února 2009 [ve vlastnictví autorky]
- Dopis Vojtěcha Cekoty** z 16. prosince 2009 [ve vlastnictví autorky]
- Dopis Vojtěcha Cekoty** z 6. ledna 2010 [ve vlastnictví autorky]
- Dopis Vojtěcha Cekoty** z 29. června 2010 [ve vlastnictví P. Kreuze]
- E-mail Michala Lázňovského** z 10. února 2011 [ve vlastnictví autorky]
- Literární archiv Památníku národního písemnictví, pobočka Duchcov**, fond Československý spisovatel
- Literární archiv Památníku národního písemnictví, pobočka Staré Hrady**, fond Kaplický Václav
- Rozhovor s Miroslavem Pojslem** z 27. dubna 2009
- Rodinný archiv** – Rozhovor s Františkem Kobzou [ve vlastnictví Miroslavy Spurné]
- Slezské zemské muzeum Opava**, Korespondence Miloše Zbavitele s autory
- Státní okresní archiv Jeseník**, fond Zeman Vítězslav
- Státní okresní archiv Olomouc**, fond Václav Medek
- Státní okresní archiv Šumperk**, fond František Spurný
- Vlastivědné muzeum Jesenicka**, rukopis práce V. Zemana
- Vlastivědné muzeum v Olomouci**, fotoarchiv
- Zemský archiv Opava**, Personální spis Františka Spurného
- Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc**, fond Arcibiskupství olomoucké

Literatura:

- BALATKOVÁ, J.: *K padesátinám dr. Františka Spurného*. Severní Morava 34, 1977, s. 74–78.
- BASLAROVÁ, I.: *Šumperský historik František Spurný trvá na rehabilitaci upáleného kněze Lautnera*. Šumperský a zábřežský region, 1998, č. 28, s. 2.

- BEDNÁŘOVÁ, H.: *100. výročí narození a 40. výročí úmrtí Františka Hekeleho*. Mohelnický zpravodaj 2009, červen, s. 8.
- BERGER, K.: *Zum Hexen– und Vampyr glauben in Nordmähren*. Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 8, 1904, s. 201–224.
- BISCHOFF, F.: *Aus den Papieren eines Hexenrichters. Ein Beitrag zur österr. Rechts– und Sittengeschichte des XVII. Jahrhunderts*. Schriften der historisch–statistischen Sektion 12, Brno 1859, s. 258–318.
- BRACHTL, Z.: *Jindřich František Boblig z Edelstadtu*. Jesenický týdeník 1995, č. 23, s. 10.
- BŘEZINA, J.: *Vlastivěda moravská II. Místopis Moravy, čís. 52 a 54, okres šumperský, staroměstský a vízmberský*. Brno 1932.
- BŘEZINA, J.: *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava 1963.
- CZERNY, F.: *Schloss Ullersdorf*. Unsere Heimat. Monatsschrift zur Pflege der Heimatkunde und Heimatliebe 12, 1932, F. 6, s. 82–83; F. 7, s. 93–95; F. 8, s. 106–197; F. 9, s. 117–120; F. 10, s. 131–133; F. 11, s. 146–149 a F. 12, s. 162–164.
- Dějiny české literatury I. Starší česká literatura*. Praha 1959.
- DORSTE, F.: *Kirchliches Disciplina rund Criminal-Verfahren gegen Geistliche*. Padeborn 1882.
- d'ELVERT, Ch.: *Das Zauber– und Hexen–wesen, dann der Glaube an Vampyre in Mähren und Oester. Schlesien*. Schriften des historisch–statistischen Sektion der k. k. mähr. schles. Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde XII Band, Brünn 1859, s. 319–338.
- ESCHELBACH, H.: *Hexenkampf: Friedrich-Spee-Roman Erstausgabe*. Bonn 1939.
- FALTÝNEK, K.: *Dějiny archeologické sbírky a muzea v Dubicku*. Severní Morava 54, 2010, s. 53–54.
- GROHOVÁ, J.: *Církev mění pohled na své dějiny*. MF dnes, 29. června 2000, s. 6.
- HANUŠ, J.: *Proč se nám líbí Jane Austenová?* In: 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly. Praha 2008, s. 413–421.
- HÁNYŠ, R.: *Pátrání v čarodějnických procesech očistilo kněze*. MF dnes – Střední Morava, 22. června 2000, s. 1–2.
- HÁNYŠ, R.: *Čarodějnické procesy po celý život*. MF dnes – Střední Morava, 17. července 2004, s. 3.
- HARAŠTOVÁ, Z.: *Historiografie čarodějnických procesů v českých zemích*. Bakalářská práce. Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 2009.
- HARAŠTOVÁ, Z.: *Historiografie čarodějnických procesů v českých zemích*. Vlastivědný věstník moravský 62, 2010, č. 3, s. 245–264.
- HARAŠTOVÁ, Z.: *Nad severomoravskými procesy s čarodějnicemi*. Olomoucký archivní sborník 8, 2010, s. 132–142.

- HARRER, F.: *Geschichte der Stadt Mährisch-Schönberg*. Mährisch-Schönberg 1923.
- HARRER, F.: *Wahn oder Verbrechen?* Unsere Heimat. Monatsschrift zur Pflege der Heimatkunde und Heimatliebe 12, 1932, F. 11, s. 137–138.
- HELD-RITT, E.: *Das Hexenwesen im Fürstenthum Neisse, österreichischen und preußischen Antheils von Schlesien, dann im Gesenke Mährens, im siebenzehnten Jahrhundert*. Neisse – Leipzig 1836.
- Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*. Sv. I.–X.
- HOLLWECK, J.: *Die kirchlichen Strafgesetze*. Mainz 1899.
- HOSÁK, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*. 2. vyd., Praha 2004.
- HRAB, S.: *Kladivo na čarodějnice*. Kulturní život Šumperka, leden 1964, s.6–7.
- HRABOVÁ, L.: *Kladivo na čarodějnice*. Severní Morava 10, 1964, s. 61–62.
- JARMANOVÁ, H.: *František Spurný zemřel*. Archivní časopis 55, 2005, č. 1, s. 57.
- JUNG, J.: *Žije historický román?* In: Beseda naší vesnice 5, 1973, č. 27, s. 12.
- KAPLICKÝ, V.: *Kladivo na čarodějnice*. Praha 1963.
- KAPLICKÝ, V.: *První knížky*. In: Literární měsíčník 2, 1973, č. 8, s. 84.
- KAPLICKÝ, V.: *Hrst vzpomínek z mládí*. Praha 1988.
- KAPLICKÝ, V.: *Hrst vzpomínek z dospělosti*. Praha 2010.
- KASTNER, J.: *Osud děkana Lautnera je i osudem Františka Spurného*. Šumperský a zábřežský region 7, 1998, č. 29, s. 3.
- Katolíci otevírají církevní dějiny a možná očistí také děkana Lautnera*. Šumperský a zábřežský region: Moravská sever 7, č. 28, s. 1.
- Kladivo na čarodějnice* (1969, režie O. Vávra).
- KOČÍ, J.: *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16.–18. století*. Praha 1973.
- KOŽMÍN, Z.: *Překostýmovaná pravda*. Host do domu 1964, č. 3, s. 46.
- Knih bolesti a smutku. Výbor z moravských kronik XVII. století*. Praha 1948.
- KREJČÍ, J.: *Václav Kaplický a Mohelnice*. Mohelnický kulturní kalendář 1966, s. 2.
- KŘUPKA, Václav: *Šumpersko do literatury*. Naše slovo 2, 1960, č. 44, s. 4.
- KŘUPKA, V.: *Slovo ke „Kladivu na čarodějnice“*. Mohelnice. Kulturní kalendář, leden 1964, s. 3.
- KUNZ, L.: *Soupis prací Zibrtova Českého lidu*. Praha 1960.
- KVAPILOVÁ, Z.: *Arcibiskup uctil památku šumperského děkana*. Život: společenský měsíčník města Šumperka 42, 2000, č. 8, s. 4.
- LAZORČÁKOVÁ, Tatjana: *Regionální historická hra v Šumperku*. Ostravský kulturní měsíčník 4, 1979, s. 34–35.
- Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. Svazek II. Praha 1993.
- Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 3/II P-Ř* (red. Jiří Opelík). Praha 2000.

- MAREČEK, J.: *Uznávaný historik kolaboroval s StB*. Týden na severu 2004, č. 9, s. 1 a 3.
- MAREŠ, P.: Nejen jazykem českým. K interjazykové heterogenosti v prózách Jana Vraha. In: *Co všechno slovo znamená*. Sborník příspěvků věnovaných profesorce PhDr. Marii Čechové, DrSc. Ústí nad Labem 2007, s. 199–205.
- MEZNÍK, J.: *Můj život za vlády komunistů 1948–1989*. Brno 2005.
- MICHL, J.: *Legionáři a Československo*. Praha 2009.
- NEJEDLÁ, J.: *Václav Kaplický*. Praha 1975.
- NEJEDLÁ, J.: *Rodák z kraje kalicha*. Rudé právo 55, 1975, č. 198, s. 5.
- NEJEDLÁ, J.: *Václav Kaplický, národní umělec*. O knihách a autorech, léto 1980, s. 5.
- NEJEDLÁ, J.: *Svědék dobrých i zlých časů našich národních dějin*. Literární měsíčník 9, 1980, č. 6, s. 42.
- NEUBAUEROVÁ, M. – POLÁCH, D.: *Zpráva o nevíře. O historii čarodějnických procesů Slezska a severozápadní Moravy*. Šumperk 2010.
- PAVELKA, Z.: *Lid je tvůrcem dějin*. Rudé právo 60, 1980, č. 203, s. 5.
- (pav): *Katolíci otevírají církevní dějiny a možná očistí také děkana Lautnera*. Region 1998, č. 28, s. 1–2.
- PECHAR, J.: *Interpretace a analýza literárního díla*. Praha 2002.
- PEŘINKA, F. V.: *Dějiny města Kroměříže (1619–1695)*. Druhý díl (část I. a II.). Kroměříž 1947.
- PINKAVA, J.: *F. V. Peřinka ojedinělý badatel*. Kroměříž 2004.
- PFITZNER, J.: *Geschichte der Bergstadt Zuckmantel in Schlesien bis 1742. Mit besonderer Berücksichtigung der Stadt- und Bergrechtsgeschichte*. Zuckmantel 1924.
- POLÁCH, D.: *Víte, že V. Kaplický napsal pro šumperské divadlo hru Inkvizitor? (Ještě jednou Peschke (Pešek) a Boblig)*. Kulturní život Šumperka, říjen 2000, s. 3–4.
- POLÁCH, D.: *In memoriam Františka Spurného*. Kulturní život Šumperka, leden 2005, s. 1–2.
- PRUCEK, J.: *Kronika Mikuláše Františka Kerneria z let 1658–1689*. Okresní archiv v Olomouci 1984, s. 161–171 a 1985, s. 157–174.
- PRUCEK, J.: *Pasecký rukopis o upálení Kryštofa Aloise Lautnera*. Okresní archiv v Olomouci 1986, Olomouc 1987, s. 211–222.
- Státní archiv v Janovicích u Rýmařova – Průvodce po archivních fondech*. Praha 1957
- REČKA, A.: *Petrovy kameny*. Kulturní život Šumperka, únor 1962, s. 12.
- RUSINSKÝ, M.: *Pokus o drama*. Severní Morava 38, 1979, s. 69–70.
- ŘEPA, M.: *Poetika českého dějepisce*. Brno 2006.
- SKOUMALOVÁ, E.: *Německá vlastivědná a historická práce na Šumpersku a Zábřežsku do roku 1945*. Olomouc 2004.
- SCHOLES, R.–KELLOGG, R.: *Povaha vyprávění*. Brno 2002.

- SOLDAN, W. G.: *Geschichte der Hexenprozesse. Aus den Quellen dargestellt.* Stuttgart-Tübingen 1843.
- SPURNÝ, F.: *Materiály k dějinám dělnického hnutí ve Státním archivu v Janovicích u Rýmařova.* Časopis Matice Moravské 74, 1955, s. 191–195.
- SPURNÝ, F.: *Rozhovor s Václavem Kaplickým o historickém románu.* In: Červený květ 6, 1961, č. 9, s. 281.
- SPURNÝ, F.: *Severomoravské čarodějnické procesy.* Kulturní život Šumperka 1962, únor, s. 8–9.
- SPURNÝ, F.: *K připravovanému dramaturgickému plánu našeho divadla.* Kulturní život Šumperka, červen 1962, s. 16–17.
- Spurný, F.: *Severomoravské čarodějnické procesy.* Vlastivědné zajímavosti č. 1, Šumperk 1970.
- SPURNÝ, F.: *Ve stínu čarodějnické inkvizice.* In: 700 let města Šumperka 1276–1976. Šumperk 1976, s. 32–38.
- SPURNÝ, F.: *Vyvrcholení čarodějnických procesů v 17. století a jejich právní aspekty.* Zpravodaj: Klub genealogů a heraldiků Ostrava při Domu kultury pracujících VŽSKG, 1988, č. 35, s. 1–6.
- SPURNÝ, F.: *Arcibiskupská komise má po více než 300 letech očistit „čarodějnického děkana“ Kryštofa Lautnera.* Moravský sever, 1998, č. 28, s. 1.
- SPURNÝ, F. – CEKOTA, V. – KOUŘIL, M.: *Šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů.* Šumperk 2000.
- SPURNÝ, F.: *Osm let jsem u vás sloužil... (Vzpomínky na budování krajského státního archivu Janovice).* In: Archivní sborník 51, 2001, č. 2, s. 452–474.
- SPURNÝ, F.: *Počátky okresního archivu Šumperk.* In: XXVIII. Mikulovské sympozium 2004, Brno 2005, s. 175–181.
- STANO, J.: *Autor blízký čtenářovu srdci.* In: Rudé právo 58, 1978, č. 120, s. 5.
- SVÁTEK, J.: *Hexenprocesse in Böhmen.* In: Culturhistorische Bilder aus Böhmen. Wien 1879, s. 1–40.
- ŠINDELÁŘ, B.: *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16.–17. století.* Praha 1986.
- ŠTĚPÁN, V.: *K životopisu inkvizitora J. F. Bobliga.* Severní Morava 64, 1992, s. 52–54.
- TEICHMANN, E.: *Renaissance und Hexenwahn mit besonderer Berücksichtigung der Veberbrennung Lautners in Müglitz.* Hohenstadt 1932.
- TEICHMANN, E.: *Geschichte der Stadt Müglitz bis zur heimatkehr ins Reich.* Olmütz 1942.
- TRAUTENBERGER, G.: *Das Tessthal in Mähren.* Brünn 1872.
- UMLAUF, K. – TERSCH, F.: *Chronik der Stadt Mährisch Schönberg. Von der Gründung der Stadt bis zum Ende des 19. Jahrhunderts.* Mährisch Schönberg 1901.

- VANÍČEK, J.: *Přitažlivost dějinných událostí*. Plamen 6, 1964, č. 3, s. 146.
- VÁVRA, O.: *Podivný život režiséra. Obrazy vzpomínek*. Praha 1996.
- VESELÁ, M.: *Vypravěč historických příběhů*. Práce 36, 1980, č. 203, s. 6.
- VLAŠÍN, Š.: *Epik bojů za spravedlnost*. Tvorba, 1975, č. 36, s. 8.
- VLAŠÍN, Š.: *Rozumět historii*. Tvorba 1980, č. 34, s. 7.
- WHITE, H.: *Fikce faktické reprezentace*. In: Tropika diskursu. Kulturně kritické eseje. Praha 2010, s. 153–168.
- WINTER, Z.: *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý*. Praha 1892.
- ZBAVITEL, M.: *Hrst divadelních zázraků*. Opava 2001.
- ZÍBRT, Č.: *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku*. 2. vyd., Praha 1995.
- ZUBER, R.: *Kniha po inkvizitoru Františku Bobligovi z Edelstadtu*. Ročenka okresního archivu v Olomouci 1988, Olomouc 1988, s. 169–176.
- ZUBER, R.: *Osudy moravské církve v 18. století. (II)*. Olomouc 2003.
- ŽIVOTEK, J.: *Čarodějnické procesy na severní Moravě (Upálení děkana CH. A. Lauttnera v Mohelnici r. 1684)*. Mojžírova říše 1, 1938, č. 4, s. 51–54; č. 5, s. 65–69.

Ostatní:

- <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/ministerstvo/oabs/dejiny.html> [cit. 22. dubna 2011].
- http://media.rozhlas.cz/_binary/01079375.pdf [cit. 15. 12. 2010]
- <http://www.muzeum-sumperk.cz/cinnost/publikacni-cinnost/sumperske-portrety/k-l/> [cit. 6. 1. 2011].
- http://rodopisna-revue-online.tode.cz/7-8-10_soubory/07_flegl-roubik.pdf [cit. 1. 5. 2011].
- <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1635> [cit. 2. 5. 2011].
- <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=398> [cit. 2. 5. 2011].
- <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1635> [cit. 2. 5. 2011].
- [http://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Vav%C5%99ince_\(Sobot%C3%ADn\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_svat%C3%A9ho_Vav%C5%99ince_(Sobot%C3%ADn)) [cit. 10. 2. 2011]
- http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1vrat_ztracen%C3%A9ho_syna [cit. 11. 2. 2011]

Příhoda z nakladatelství Čin

Je tomu již padesát let, co vyšla první knížka Vladislava Vančury „Amazonský proud“, útlý svazeček, obsahující čtrnáct kratičkových povídek, rok předtím pak stejně tenká knížka „Podmořské hvězdy“ od Adolfa Hoffmeistera, který zemřel letos v červenci. Byl jsem tak trochu při tom, když obě ty prvotiny vyšly v novém družstevním nakladatelství Čin, jehož zakladatelem i duší byl ing. Bohumil Příkryl, přední redaktor pokrokového legionářského časopisu „Přerod“, který zanikl po nezdařené prosincové stávce r. 1920.

Počátky tohoto nakladatelství byly více než skrovné; peněžních prostředků bylo málo, žilo se vlastně z úvěrů tiskáren, konkurence velká a vyhraněně levá orientace nakladatelství nemohla počítat s velkým zájmem u čtenářů. Svůj stánek rozbil Čin ve Vojtěšské ulici v bývalém krámku, za nímž byla ještě jedna tmavá místnost s jediným oknem do temného a špinavého dvora. V krámku byla expedice, saldokonto i sklad, kde jsem já působil jako fakturista, v zadní místnosti pak redakce a ředitelna, to byly dva stoly a čtyři židle – víc se tam nevešlo. Přesto bývalo tam velmi živo; denně přicházivali četní externí spolupracovníci, nejvíc Jindřich Hořejší, Jaroslav Kratochvíl, Bohumil Mathesius, filosof J. L. Fischer, profesor Karel Kraus, zejména pak mladý průbojný literární kritik a básník A. M. Piša, přítel Wolkrův. Díky právě těmto externím spolupracovníkům dostalo nové nakladatelství jasnou pokrokovou tvářnost, jako Hořejšího básnická sbírka Hudba na náměstí, Kratochvílova Cesta revoluce s naprosto novým pohledem na činnost legií v Rusku, Neumannova kniha fejetonů S městem za zády, Nového fejetony Pod svícem a Pišova obsáhlá kniha literárních kritik Souboje, boje a výzvy. Snahou nakladatelství bylo vytvořit podnik, který by sloužil všemu mladému a levému.

Jednoho dne se v krámku objevili dva mladí muži neobyčejně sympatického zjevu a obrátili se na mne, zda by nemohli mluvit s ředitelem. Zavedl jsem je ochotně do zadního temného kumbálu. Cestou se na jejich tvářích objevilo zklamání – patrně očekávali jiné prostředí. Teprve po jejich odchodu jsem se od Příkryla dověděl jména návštěvníků, která mi tehdy ovšem nic neříkala: Vladislav Vančura a Adolf Hoffmeister. Přinesli prý rukopisy svých knížek.

Viděl jsem ty rukopisy. Byly velmi tenké, nadto obsahovaly povídky, které již tehdy pro nakladatele nebyly příliš lákavé; čtenáři měli větší zájem o romány, čím

tlustší, tím lepší. Jenže Přikryl nebyl z těch, kdo v první řadě myslí na zisk. Jeho rozmluva s mladými autory udělala na něj velmi dobrý dojem, takže byl pro vydání obou knížek ještě dřív, než je přečetl. Když se pak na schůzi představenstva rozhodovalo o jejich vydání, přimlouval se za ně velmi horlivě, stejně jako Píša, literární kritik, jen Karel Kraus byl proti, a když byl přehlasován, prorokoval, že na těch dvou knížkách proděláme kalhoty. Přikryl však dokazoval, že i když na těch knížkách nevyděláme, získáme na pověsti. O knihách se jistě bude hodně psát, a to bude skvělá reklama pro Čin, kromě toho ti dva mladí autoři přivedou další, což bude dobrá investice do budoucnosti. Už tehdy byla sháňka po nových autorech. A tak ty dvě prvotiny skutečně vyšly. Vančurova s krásnou obálkou Františka Muziky, řezanou do linolea.

Krausovo varování se ovšem splnilo; každé z těch dvou knížek se prodalo jen asi dvě stě výtisků, i v novinách se o nich psalo málo. Úspěch se tedy nedostavil, zato náš dluh u tiskárny vzrostl o dalších několik tisíc korun. Staří, zkušení nakladatelé, jimž oba mladí autoři nabídli své rukopisy před námi, měli zřejmě víc zkušeností a méně elánu než my.

Když si na ty doby vzpomenu, obvykle se táži, co by se stalo, kdyby se tehdy nebyl našel nakladatel pro první knížku Vančurovu? Vančura byl člověk neobvykle citlivý, není vyloučeno, že by již druhou a všechny ostatní své knihy nenapsal, a česká literatura by byla chudší o jméno, jedno z nejvýznamnějších.

František Spurný: Rozloučení s voj. školou v Nitře

Dopito.

1/ Vy šedé budovy, vy prašné dvory
měsíců deset žrali jsme Váš prach.
S hodnostáři mívali jsme tu spory,
podřimovali v sedě v učebnách.

2/ Praktické zkušenosti ztráceli jsme valem
leč vyzbrojení smetákem a samopalem
učili jsme se řádům nazpaměť.
A v tom je význam této školy –
neb nač je medicína pro lékaře v poli.

3/ Těch měsíců deset, dlouhých jak deset let,
z všeho, co ztrácíme, tu, jediné nás bolí.

4/ Vy šedé budovy, vy prašné dvory
měsíců deset žrali jsme váš prach.
Vás milovat by moh jen mozek chorý,
nás hostíte tu zítra naposled.

5/ Kde jsou ty soboty, kdy instruktory
slýchal jsi řvát jak smyslu zbavené,
s rozkoší strkat malík do komory,
a kdo dnes na ně ještě zapomene.

6/ Když slyšeli jsme prvně „koncem září“,
bylo nám úzko, na to vemte jed.
Dnů zaškrtané sloupce v kalendáři,
to byla pastva pro pohled.

Kam s buzerací na doktory? –
přepočítal se popudlivý skřet...
Nepřeškolil nás na magory,
ba ani humor nám vzít nedoved’.

7/ Kde je ten rayon, v potu tváře mytý,
jací jsme to bývali ještě trilobiti.
Rozcvičky na dvoře, kde ležel sníh a led –
feldkurát Voříšek a jeho čepobití?

8/ Vy šedé budovy, vy prašné dvory,
měsíců deset žrali jsme Váš prach.
Už nás tu nikdo nezatvorí,
vždyť hostíte nás zítra naposled.

9/ Ať abstinenty jste, či potátory –
zvedněte číš, ať není rozdíl.
Na počest logiky a zdravé šedé kory,
na pozdrav rozumu a ke cti civilu.

10/ Přivykat znovu vidličky a noži,
odvyknout životu dle píšťaly,
a moci setřít němé tvory Boží,
jací nás před nedávnem stírali.
Domů se podívat tak jednou do měsíce
a dovolenku nemuset dolovat ze zadnice,
za to už stojí něco vytrpět.

11/ A proto zněte moje metafory,
adie Gajeros a šedé prašné dvory,
hostíte nás tu zítra naposled.

Poslání:

Přátelé, sbohem, - vítr do plachet.
S bohem vy budovy, vy prašné dvory,
ložnice, hajzly, korridory -
hostíte nás tu zítra naposled.

„Prolog“ z rukopisu vs. kapitola Der Stadtbrand

V severní Moravě, na říčce Desné sbírající své vody ve Vysokém Jeseníku, uprostřed úrodné roviny věnčené na severu, západě i východě věncem zalesněných kopců, leží starobylé město Šumperk.

V pátek nešťastného dne 7. května roku 1669 po druhé hodině odpolední přihnala se od západu prudká jarní bouře.

Brzy potom se rozlehlo uličkami města zoufalé volání:

„Hoří! Hoří!“

Oheň vypukl v domě Rollenpatzově, který byl za války od Švédů načisto zničen, ale pak znovu postaven v daleko honosnější podobě. Než se sousedé připravili k hašení, stál dům Rollepatzův i oba sousední v plamenech. Za prudkého větru chytaly další a další. Pro dusivý kouř a velký žár nebylo možno pokoušet se o zdolání požáru. Vítr znamenitě pomáhal ohni, který přeskakoval z jedné šindelové nebo doškové střechy na druhou. K ránu plameny zachvátily i celé náměstí se starou radnicí uprostřed, oheň se přenesl i přes městské hradby a vnikl i do předměstí.

Toho dne a v noci, která následovala, celé město i předměstí, to je 126 domů uvnitř hradeb a 118 domů před hradbami, lehlo popelem. Šumperským sousedům se podařilo zachránit jen trochu šatstva a několik kusů dobytka – ostatní shořelo všechno: obilí, zásoby vlny i lněné příze, zařízení bytů i dílen, šperky i peníze. Uhořeli městský primátor Zachariáš Ruth. Jen jako zázrakem se zachovala zděná a dost rozlehlá budova děkanství a nízký domek v jejím sousedství.

Město, které po dlouhé válce a po zlé švédské okupaci začínalo pilnou prací znovu vzkvétat, stalo se spáleništěm a obyvatelé jeho žebráky.

A přece o jedenáct let později čekalo na ubohé měšťany šumperské ještě něco horšího než válka, morová rána nebo požár. Za městem na vrchu Šibeničním se rozhořely hranice, na nichž za živa byli na popel spalováni nevinní lidé, podezřelí z čarodějnictví. Přímorky, požáry, neúroda i válka byly hrozné rány, zabránit jim však nebylo v lidské moci, byly proto považovány za trest boží a podle toho přijímány. Avšak přečetné hranice na Šibeničním vrchu i na stráni pod lesem ve Velkých Losinách na panství žerotínském byly dílem lidským, dílem lidské stvůry, inkvizitora Jindřicha Františka Bobliga z Edelstadtu.

O jeho činech, o čarodějnické pověře, o nezměrném utrpení nevinných obětí, o lidech statečných, obětavých a čestných, ale také o zbabělcích, patolízalech a zištnících se doví trpělivý čtenář mnohé v následujících kapitolách.

Am 7. Mai des Jahres 1669 nach zwei Uhr nachmittags erscholl plöztlich der Schreckensruf: Feurio! In einem nächst dem Schlosse gelegenen Hause, das im Jahre 1643 von den Schweden zerstört, wieder aufgebaut und aus dem Besitze der Familie Rollepatz in den Besitz des Andreas Krembs übergegangen war, wütete ein Brand. Als die ersten Leute zur Hilfeleistung herbeieilten und noch ehe sie sich als Wasserreihe zum Röhrenkasten aus dem Marktplatze geordnet, war bereits das Nachbarhaus von den Flammen ergriffen. Schon wimmerte die Feuerglocke, aber ehe noch genügend hilfsbereite Hände zur Stelle waren, hatte der heftige Frühlingssturm die von ihm aufgepeitschten Flammen in die Stroh- und Schindeldächer der eng aneinander gebrängten, zumeist hölzernen Häuser geführt. Feuer und Rauch machten die engen Gäschen dieses Häuserblockes bald unzugänglich. Gefräsigt griff das entfesselte Element um sich. Da ertönte der Schreckensruf: das Schlosz brennt! Noch fliegen die Wassereimer in langen

Reihen, doch das Wasser des Röhrenkastens geht zur Niede. Auch die umliegenden Brunnen sind teils ausgepumpt, teils unzugänglich geworden. Das Wasser musste in Fässern aus der Timenitz herbeigefahren werden, doch es reichte nicht mehr zu.

Es brach die Nacht herein, und das Unglück ward dadurch noch schauerlicher, immer grösser der Feuerherd. Von den zunächst bedrohten Häusern riss man die Dächer ab. Die Menschen flüchteten mit ihrer Habe, mit ihrem Vieh. Dazu ötete der Sturm weiter. Zum Worgengrauen standen die Häuser des Ringes in Flammen. Längst verstummt waren die Glocken, niemand kápftte mehr gegen das fortschreitende Verderben an. Wie Riesenfackeln loderten die Türme des Rathauses und der Kirche. Schon brannte das Kloster, das Hospital, die Schule. Das Jammern der Menschen, das Brüllen des Viehes wurde übertönt vom Gesprassel der Flammen und des stürzenden Gebälkes.

Schon hatte der Brand die Stadtmauer übersprungen und ötete in der Vorstadt weiter. Die Neue Gasse war ein Feuermeer, es brannte bereits die kleine Mühle. Stadt und Vorstadt waren zur flammenspeienden Hölle geworden.

Am 10. Mai.

Der Sturm hat nachgelassen. Die-zuletzt vom Feuer ergriffenen Häuser brennen noch, aber das wütende Element findet keine Nahrung mehr. Die Trümmer der inneren Stadt schwelen noch, hie und da zucken noch Flammen auf. Die Menschen beginnen den Schutt ihrer zerstörten Wohnstätten zu durchwühlen. Verbrannten Tierleichen Arden ausgegraben, auch die verbrannten Reste von Menschen.

Der Primator-Bürgermeister Zacharias Ruth zählt zu den Opfern des Brandes, seine Frau hat schwere Brandwunden erlitten, denen sie zwei Tage süter erliegh. In den Flammen umgekommen find noch drei webere Mitglieder des Rates und der Bürgermeisterdiener. Die Frau des Tobias Wedtland, die sic hmit ihrer Habe in den Keller geflüchtet, verbrennt dort samt ihrem Enkelkinde.

Am 15. Mai traf eine Kommission aus Olmütz in der niedergebrannten Stadt ein, um den Schaden zu besichtegen. Aus dem von ihr aufgenommenen Prokokolle ist zu ersehen, d'asy nicht nur die Pfarrkirche, sondern auch das Kloster mit seiner Kirche sogar in Innern vollständig ausgebrannt waren. Im Rathause, von dem nur die Umfassungsmauern und der vollständig ausgebrannte Turm stehen blieben, waren auch die Registratur und die Depositenkammer vollständig vernichter worden. Vollständig ausgebrannt war auch das Schloszgebäude mit dem Bräuhaus und dem Schüttboden. 126 Stadt- und 118 Verstadthäuser mit allen zugehörigen Scheunen, Schuppen, ja sogar Gärten waren eind Raub der Flammen geworden.

Verschond blieben nur die Dechantei und wenige kleine Häuschen in deren nächster Nähe. Das Kommissionsprorokoll zählt nur die Namen von 63 Abbrändlern auf, welche die gröszten Verluste erlitten. Über schon diese unvollständige Liste gewährt einen Einblick in die Schadensziffer, denn sie zählt an verbrannten Gütern auf: 46 Kinder, 2 Pferde, 19 Scheweine, 1504 Metzen Korn, 1177 Metzen Weizen, 455 Metzen Gerste, 632 Metzen Hafer, 128 Metzen uchelspies (Erbsen, Linsen), 24 Eimer Wein, 73 Schock Leinwand und 46 Zentner Schafwolle. Auszerdem Arden bedeutende Mengen Silber-, Kupfer- und Zinngeschirr und Gold verzeichnet.

Trotz der lange herrschenden Meinung, d'asy im Rathause alle Schriften verbrannt seien, sind doch die Stadtbücher und alten Urkunden erhalten geblieben, die sich in einem Gewölbe des Rathauses befunden haben mögen, das dem Fauer widerstand. Dagegen fielen die in der Sakristei der Pfarrkirche verwahrten Matrikenbücher dem Feuer zum Opfer. [...]

Kříž na Petrových kamenech

Horlivost šumperského administrátora pátera Schmidte s novým úřadem ještě vzrostla. Ukázalo se to hned při prvním jeho kázání po příjezdu do města. Kostel byl tehdy přeplněn věřícími, neboť každý byl zvědav na nástupce Lautnerova, avšak sotva se nový administrátor objevil na kazatelně a otevřel ústa, lidé hned věděli, kolik uhodilo. Kdepak pan Schmidt proti Lautnerovi! Sobotínský farář už co do vzhledu vypadal, jako by se vylíhl z divokých vajec. Na Lautnerovo kázání se Šumperští těšili; děkan mluvil srozumitelně, obyčejně o věcech každému blízkých. I když někdy farníkům hrál, činíval tak laskavě, s porozuměním pro lidské slabosti, leckdy i s humorem. Zato Schmidt? Z očí mu bezmála sršely blesky, z jeho úst vycházely hrozby. A hned v prvním kázání si neodpustil, aby několikrát nezaútočil proti špatným pastýřům, kteří místo aby ostříhali svá stáda proti vlkům, spolčují se s nimi. Svého předchůdce sice nejmenoval, ale do by nepoznal, že má na mysli oblíbeného a váženého děkana Lautnera?

Lidé odcházeli z kostela nespokojeni, mnozí proti administrátorovi zaujati. Druhou neděli to bylo ještě horší. Páter Schmidt opět horlil proti zlu, které se rozmohlo po celém kraji. Lidé v městě i po vsích se prý odklánějí od Boha a dávají se do služeb největšího nepřítele lidského pokolení – ďábla. Někteří už byli chyceni, usvědčeni a dostalo se jim zaslouženého trestu smrti ohněm, mnozí už byli také chyceni, souzeni a ve vězení čekají na spravedlivý ortel, nejvíc však je těch, kteří pod nejrůznějšími škraboškami žijí dosud mezi námi, ukrývajíce pečlivě svou pravou podobu.

„Bud'te proto bděli!“ volal z kazatelny. „Ďábel se může skrývat v každém z vás. Pozorujte jeden druhého a ptejte se, proč právě ten nebo onen se vyhýbá kostelu, proč právě ten nebo onen se stále kropí svčcenou vodou nebo se na kolenou modlí růženec za růžencem v ztichlém kostele. Činí tak ze zbožnosti nebo jen proto, aby zakryl svou pravou tvář? Ďábel nespí a čeká na každou křesťanskou duši. Každý z vás musí proti němu co nejusilovněji bojovat. Hle, tam pod kruchtou visí nová schránka, natřená červenou barvou. Visí tam proto, abyste do ní mohli vhazovat cedulky s jménem každého podezřelého. Inkviziční komise si každého zavolá a vyšetří...“

Lidé, slyšíc ta slova v hrůze klopili hlavy. Chápali, co to znamená. Ode dneška každý bude pod dohledem, každému nepříteli se dává možnost napsat cedulku a vhodit ji do červené schránky. Ode dneška si nikdo nebude jist, ani mistr před tovaryšem, soused před sousedem, dokonce ani manželka před manželem.

První týden se ve schránce našlo jej jediné udání. Když je páter Schmidt četl, zaskřípal zuby:

„Máte tady jen jednoho ďáblem posedlého – sobotínského faráře Schmidta,“ stálo na papírku.

Lidí v kostele na nedělních kázáních ubývalo čím horlivěji kázal administrátor. Naslouchajícím se zdálo, že celý svět, zejména město Šumperk, je zabydlen jen samými pekelníky, kteří vnikají i do příbytků nejpočestnějších měšťanů, nalézají se ve stájích, v stodolách, veřtatech, spižárnách, komorách i pod manželskými postelemi. A nejen to, ďábel vniká i do míst, kam, zdálo by se, nemá přístup: na fary, do klášterů a snad i do biskupských residencí.

„Každý, kdo má proti někomu podezření a neoznámí to, bude se zodpovídat a ztrácí naději na věčnou blaženost!“ volal páter Schmidt.

Poté se ve schránce našla již dvě udání.

Na město jako by padl stín z hustého mraku. Lidé se počali vyhýbat jeden druhému, ustal smích a žerty, přestaly veselé rozhovory mezi sousedy. Město ztichlo, jako by se k němu přiblížil nepřítel, hospody se vyprazdňovaly. Jen nejdůvěrnější přátelé se ještě navštěvovali a za zavřenými dveřmi si sdělovali poslední novinky.

Páter Schmidt však neprojevoval svou horlivost jen při kázání. Pokud neležel v tlustých foliantech, pojednávajících o černé magii nebo o kacířství všeho druhu, psal na všechny strany dlouhé dopisy o tom, jaké hrozné věci se dějí v severomoravském kraji, kde se lid spolčuje s ďáblem a kde inkviziční soud není s to zdolat všechny případy černokněžnictví, jemuž bohužel propadli i někteří kněží. Jeden náhle zemřel, při čemž není jisto, zastihl-li ho trest boží, či snad sám satanáš nepřipravil ho o život, aby před inkvizicí nemohl vypovídat, druhý utekl neznámo kam. Třetí pak, děkan Lautner, sedí ve vězení a čeká na ortel.

Schmidt tak šířil pochybnou slávu Šumperka daleko široko.

Brzy po třetí exekuci ve Velkých Losinách měl ten fanatický horlivec neobyčejně živý sen. Navštívil ho ďábel v podobě černé strakaté krávy. Nic nemluvil, jen drsným jazykem olizoval Schmidtovi vlasy, potom i tváře. Kněz se vzbudil, zalitý potem. Nemohla znovu usnout, počal se modlit, a tu uprostřed modlitby napadla ho neobyčejná myšlenka, jak úspěšně bojovat s ďáblem i mimo soudní síň a mučírnu. Objevily se před ním Petrovy kameny, místo, kde od nepaměti se shromažďují ke svým hnusným rejdům čarodějnice a čarodějníci. Což tak vyrvat toto místo z jejich moci? Všechna ta ďábelská čeládka musila by se přestěhovat jinam a celý kraj kolem dokola byl by rázem zbaven toho zla! Kdyby na vrcholu hory Petrovy kameny byl vztyčen řádně posvěcený kříž, mocnosti pekel by více nahoru neměly přístup.

Myšlenka ta už vášnivého kněze neopustila a ihned ji začal provádět v život. Nejdřív vyhledal zkušeného inkvizitora Bobliga, aby se s ním poradil. Boblig zpočátku kroutil hlavou, neměl příliš důvěry v účinnost takového boje, neboť ďábla může zdolat jen oheň a jemu předcházející inkviziční řízení, ale v Schmidtovi našel přeochoťného pomocníka a nechtěl mu kazit radost. A tak zbožný úmysl schválil. Schmidt se pak obrátil na duchovní i světskou vrchnost.

Když se mu z obou stran dostalo povolení, počal se starat o peníze, za něž by pořídil železný kříž na kamenném podstavci. A hle, příspěvky přšely štedřeji, než se horlivec nadál. I kníže Liechtenstein, který obyčejně míval kapsy zašité, poslal slušnou částku, také zemský hejtman Kolovrat-Libštejnský, hrabě Lažanský, hrabě Sakh a dokonce i olomoucký biskup Liechtenstein kromě požeňání poslal tři zlaté.

Schmidt ovšem neušetřil ani věřících. V kostelích se objevily nové pokladničky, tentokrát bílé, a faráři z celého děkanátu dostali rozkaz sbírat příspěvky. Pochopitelně, v šumperské kasičce se sešlo peněz nejvíce, neboť administrátor nepřestával upozorňovat, že čím kdo věnuje větší peníz, tím větší zásluhy si získá na zemi i na nebesích, zároveň pak prokáže, že nestojí v službách ďáblůvých. A tak lidé rádi neradi dávali. Každý aspoň před dvěma svědky vyhazoval do kasičky novou daň, která měla zajistit jeho bezúhonnost.

Peněz se brzy sešlo tolik, že kromě kříže a kamenného podstavce bylo možno i u olomouckého vyhlášeného malíře objednat obraz Panny Marie za tři zlaté. Protože kříž s podstavcem stály dohromady jen třináct zlatých, zbylo ještě dost peněz, ale i o těch věděl páter Schmidt, jak jich využít k větší slávě boží.

V pátek 20. června roku 1681 došlo k památné pouti na Petrovy kameny, aby bylo oslaveno vítězství nad mocnostmi pekel. Z šumperského děkanského kostela za zvuků trub hřměni kotlů vyšel ne příliš početný průvod poutníků, vedených

páterem Schmidtem za asistence starého kaplana Mosiga i nového kaplána Reppera, ubírající se k Staré bráně. Za kněžími nesl kožišník Gröger nový mariánský obraz značných rozměrů v zlaceném rámu, namalovaný živými olejovými barvami. Za kožišníkem na pořádném fasuňku pár silných koní vezl kamenný podstavec a železný kříž s pozlaceným Kristem. Za několika desítkami věřících, většinou žen, jel ještě jeden vůl naložený různým proviantem a potřebami. Do plačtivého zpěvu poutníků duněly údery všech zvonů v městě.

Procesí se ubíralo na Petrov, přes Sobotín až do Vernířovic, kde se u kapličky vykonala malá pobožnost, dřív než byl nastoupen pochod cestou necestou na vrchol Petrových kamenů. Ve Vernířovicích bylo ovšem třeba náklad přeložit na nosítka. Však také sobotínský správce hamrů Richter přichystal třicet nosičů z poddaných.

Z poutníků ovšem nikdo na Petrových kamenech nebyl. Proto si páter Schmidt vyžádal jako průvodce lesmistra Zeidlera, který jediný znal cestu. A také ctižádostivý správce hamrů si nemohl dát ujít takovou příležitost. Tvářil se velmi nadšeně, zato lesmistrovi se čím dál tím víc prodlužovala rezavá brada, když viděl všechn ten náklad, který měl být dopraven nahoru.

Jedině co trápilo administrátora bylo, že kromě těch dvou vrchnostenských úředníků nikdo z vynikajících osobností se pouti nezúčastnil. Ani pan z Edelstadtu se nedostavil, ačkoli slíbil. Teprve v poslední chvíli přihřel kočár s panem Boblogem a jeho pomocníkem Ignácem.

Schmidt se před nimi rozplýval radostí.

„Přece nemohu opomenout takovou událost,“ zabručel Boblig, otíraje si zpocený zátylek.

Tu zahlédl lesmistra:

„Doufám, že na té cestě nelekne žízni!“

Zeidler sebevědomě ukázal na hromadu proviantu.

A potom nastal výstup.

V čele průvodu kráčel páter Schmidt se znamenitými hosty, oba kaplani zůstali vzadu, aby dohlíželi na nosiče. Za hodnotmi kráčel kožišník Tomáš Gröger s těžkým obrazem. Přes ramena si přehodil popruh, na jehož koncích byly připevněny kovové háčky. Za ně zachytil obraz spodním okrajem ránu. Bylo však třeba ještě obraz přidržovat rukama. Pohodlné to nebylo, obraz každým krokem se stával těžším. Kožišník cítil, že nestačí svými silami, prosil známé, aby ho vystřídali, ale nikdo se k tomu neměl. Grögerovi bylo pomalu do pláče; dávno se již netvářil líbezně jako andělíček na oltáři, teď odvracel tvář od obrazu a nejráději by jej někde odložil. Jen kdyby to šlo! To mu sám čert napískal, aby hrdě prohlásil přede všemi, že sám vynese Pannu Marii až na horu. Ještě byli pár kroků od Vernířovic, a on už sotva popadal dech.

Jak u nosičů, tak i u poutníků se brzy dostavila žízeň, neboť od rána panovalo neobyčejné horko a dusno; ani větříček nezavanul, vzduch se podobal roztavené sklovině.

Zpočátku páter Schmidt zanotoval nábožnou píseň, ale jen několik bab zamečelo, jiným do zpěvu nebylo. Rovněž hudebníci se sotva škrábali po neschůdné cestě. Kdepak hrát na pozouny nebo tlouci do bubnů! Mnozí už litovali rozhodnutí podívat se na temeno tajemné hory, o níž už jejich báby vyprávěly tolik podivuhodných a tajemných příběhů. Žízeň a vedro z nich nadobro vyhnaly všechnu zvědavost. Nikdo již po ničem netoužil než po doušku chladné vody. Šťastní byli ti, kdo si vzali s sebou plné čutory.

Procesí se ovšem neobešlo bez přítomnosti Frycka Wintera s tlustým krkem. Ví Bůh, že nešel ze zbožnosti ani ze zvědavosti, nýbrž ze ziskuchtivosti; nemohl

zůstat doma, když se tolik lidí vypravilo na pouť. Zásobil se dostatečně perníky, marcipány, preclíky a různými sladkostmi, především však vzal s sebou i doušek hořké kořalky, dobře věda, že i nejzbožnější poutník potřebuje kromě slova božího i osvěžení hříšného těla. A hle, ukázalo se, že ten bohaprázdný Frycek, obtížený nadto i svým zbožím, kráčel kupředu bez vší námahy, jen na krku mu žíly víc zčervenaly a naběhly. Ostatně zbožní poutníci mu dost ulehčovali jeho břímě, třeba žádal za pouhý náprstek slabé kořalky třikrát tolik co jindy... Snad proto, že ke každému kalíšku zdarma přidával trochu útěchy:

„Nestěžuj si, matičko. Kdybys jela na kozlu nebo na zajíci, jelo by se ti sice lépe, ale pan inkvizitor by tě poslal na hranici. Měla bys to horší!“

Bába Kranichlová, šilhající po soudku s kořalkou, litujíc však grošů, odpovídala:

„Ještě pohodlnější by to bylo ležet na vidlích!“

„Už jsi to někdy zkusila? A netočila se ti hlava?“

„Fuj, že se, Frycku, nestydíš!“

Omočila si i stará Fleischnerka!

„Jen to mi nejde na rozum, jak ty ženské po takové štrapaci mohly nahoře ještě tancovat! Já už teď sotva pletu nohama!“

„Zapomínáš, že i ta nejšerednější tam našla fešného, mladého galána. A pan stárek z Rýmařova tam posílá pivo, které si vaří jen pro sebe!“

K uším pátera Schmidta se brzy doneslo, jaké bohaprázdné řeči vede Frycek Kuchynka. Počkal si na něj a spustil na něj zhurta:

„Slyším, že vedeš rouhačské řeči. Místo aby ses modlil, děláš si šprýmy...“

Náhodou pan administrátor při tom zakopl o kámen, a jistě by byl upadl, kdyby se nezachytil o soudeček s kořalkou, který Kuchyňkovi visel na rameni.

Frycek hned našenkoval panu páterovi skleničku.

„Po leknutí není nic lepšího než pár takových kapek. Pro vás, Důstojnosti, je to zadarmo!“

Schmidt sice zakoulel očima, ale kořalku vypil.

Administrátor se držel dost statečně, mnohem horší to bylo s panem Bobligem z Edelstadtu a jeho hrbatým pomocníkem. Málodky ušli větší kuš pěšky, stále se vozili v hraběcím kočáře, teď v tak nesnesitelném vedru se měli šplhat do takové výše. Pot se z obou jen lil, v hlavách jim hučelo, jazyk se jim lepil na patro. Sotva ušli několik kroků, musili odpočívat. Kdyby bylo aspoň čím svlažit hrdla, ale nosiči zůstávali hodně pozadu a Kuchynka se schválně držel od nich co nejdál. Věděl, že by od nich nedostal ani půl groše. Přál oběma z plna srdce, že na ně jednou také trhlo. Ať vědí, co to je dostat se na Petrovy kameny.

Dokud se šlo lesem, nebylo to tak zlé, ale později les zřídnul, až zmizel docela a kolem dokola bylo jen rozpálené kamení, sem tam trochu neduživé trávy a mechu. Pokud se týče výstupu, nejobtížnější to bylo z Vernířovic na hřeben a po něm až na Máje. Slunce peklo nemilosrdně. Mnozí usedali, aby si odpočinuli, ale jakýpak odpočinek v slunečním úpalu?

Lesmistr Zeidler těšil ubohé poutníky, jak mohl:

„Už nemáme daleko!“

Ale opakoval to ještě si hodinu, než se dostali k Vysokým Holím, odkud stoupání bylo mírnější. Před temenem hory se dokonce cesta nepatrně svažovala.

A tak konečně po strastiplném putování před poutníky se objevila neveliká rovina, z níž vyčnívaly dva ploché, obrovské balvany šedivé barvy.

„Jsme na Petrových kamenech!“ zvolal hlasitě lesmistr.

Lidé se rozhlíželi kolem sebe. Uviděli dva ploché balvany, jinak nic. Pro tohle sem vážili tak dlouhou cestu? Nikde nic tajemného, jen ty dva kameny, jinak ani keříček, ani zakrslá borovička. Jen dva od slunce rozpálené balvany a nad nimi šedomodré nebe.

Také páter Schmidt rozšířenýma očima se rozhlížel kolem sebe.

Hle místo, kde se od dávných časů slézají čarodějnice v noci filipojakubské! Sem přichází i sám Belzebub v podobě kozla s lidským obličejem. Usedá na pozlacený trůn z ebenového dřeva, na čele má roh, z něhož po celém prostranství vychází divné světlo. Čarodějnice jedna po druhé se vrhají před ním na kolena a líbají mu levou nohu a řiť. Potom všechny opakují přísahu. Belzebub obléká na sebe zlatý kněžský ornát a slouží černou mši. I děkan Lautner tady klesal na kolena před satanem a líbal ho stejně jako ostatní čarodějnice. Při černé mši se čarodějnice vyznávají ze zlých skutků a slibují, že je nadále budou konat ještě s větší horlivostí. Po mši čarodějnice přijímají černé hostie, podobající se podešvím, a pijí z kalicha odporný nápoj, víno svařené z kopyt a paznehtů. Satan pak pronáší řeč k shromážděným čarodějnicím, slibuje jim větší radosti, než jim může poskytnout Bůh v ráji. Konečně čarodějnice usedají s Belzebubem k slavnostní hostině, na které jako lahůdky jsou předkládány ropuchy, ještěrky, hadi a kousky z mršin. Belzebub si jednu z čarodějnic zvolí za královnu a vsadí jí na hlavu zlatou korunu. To je znamení k všeobecnému veselí. Spustí hudba.

Páter Schmidt, rozhlížeje se kolem dokola, vše si živě představoval podle četných učených knih, které kdy přečetl.

Na Petrových kamenech začíná tanec. Křepčící jsou k sobě obráceni zády. Po každém kousku se čarodějnice vespolek bítí košťaty a paličkami. Uprostřed reje přijímají nové členky, které dosud neměly přístup k tanci a musily hlídat ropuchy. Dva čerti při tom provozují pekelnou hudbu, jeden hraje na koňskou hlavu, druhý na dutý kočičí ocas...

Páter Schmidt všechno to viděl jasně před sebou, přesně tak, jak to stálo v bule papeže Řehoře IX. I v znamenitém díle „Kladivo na čarodějnice“ a v mnohých jiných spisech učených teologů. Oči měl přimhouřené, a byl by dlouho tak stál, kdyby se náhle blízko něho neozval hlas kožišníka Grögera:

„Sousedé, cítíte ten smrad?“

Gröger už byl zas řečný; uprostřed cesty se mu podařilo získat dva nosiče, kteří se za úplatek půl zlaté uvolili vynést obraz až na horu.

Ano, zápach pocítil i horlivý kněz. Ale sám poznal, že to není zápach po čarodějnicích – ten čpí sírou – nýbrž jak se potila lidská těla.

Boblig se svým pomocníkem, lesmistrem a správcem hamrů Richterm seděl na rozpálených balvanech a čekal, až přijdou nosiči se zavazadly. Oba byli naprosto vyčerpáni.

Richter se obrátil na inkvizitora:

„Vám je jistě dobře známé toto místo, pane z Edelstadu.“

Boblig vyvalil oči na správce, který se hned opravil:

„Myslím z vypravování těch daremných žen!“

„Ano,“ zabručel tázaný. „Právě na tomto kameni, kde sedíme, spojoval se bývalý šumperský děkan se svou kuchařkou!“

„Moc pohodlné to tu neměli. Doma by to měli pohodlnější,“ zažertoval lesmistr.

Konečně docházeli i nosiči a řemeslníci. Panstvo se hrnulo k zásobám, řemeslníci však bez obcerstvení musili se dát hned do práce. Kameníci na vyšším balvanu se pustili do vylamování otvoru pro žulový válcový podstavec, na němž

bude vztyčen litinový kříž, jejich pomocníci rozdělávali oheň z přineseného dříví, aby na něm rozpustili olovo, potřebné k zalití kříže do kamene.

Poutníci zatím odpočívali a sytili se tím, co si kdo přinesl. S jakou žádostivostí většinou hleděli na panstvo, sytící se studenou pečením, jemnými paštikami a jinými dobrotami a osvěžující se vínem.

I páter Schmidt se poněkud rozveselil. Hodoval na těchže místech, kde v noci filipojakubské se oddávají obžerství čarodějnice. Jenže ty jedí mršiny, ropuchy a jiné nečisté věci, kdežto pan správce předkládá výtečné lahůdky. Není lepší sloužit Bohu než ďáblu?

Náhle Ignác, vyčerpaný únavnou cestou tak, že se sotva držel na nohou, ukazoval rukou k západu, kde se objevily bílé obláčky.

„To nic není,“ usmíval se lesmistr Zeidler. „Z takových obláčků sotva co bude!“

A tak hostina bezstarostně pokračovala.

Kameníci pracovali velmi rychle, neboť skála na povrchu byla již dost zvětřalá. Jáma byla vyhloubena, do ní zapuštěn kamenný podstavec a drobným štěrkem udusán. Potom do podstavce byl zatknut železný kříž ulitý v Sobotíně a dobře zalit roztaveným olovem. Dílo bylo vykonáno rychle a dobře. Sám správce to uznal a nařídil dát dělníkům masa i vína.

Bylo již na čas zahájit obřad svčení. A právě když se poutníci shromáždili kolem kříže, a když si jejich řadami razil cestu administrátor Schmidt v zlatém pluviálu, doprovázený oběma kaplany ve vyšíváných rochetách, zaduněla v dále hromová rána.

Naráz bylo po zbožné náladě. Kdekdo se ohlížel k západu, odkud přicházel mračna. Zatímco východní polovina oblohy byla ještě jasně osvětlena sluncem, západní již pokrývaly těžké, šedožluté mraky, postupující rychle kupředu.

Náhle mraky roztrhl sírově žlutý blesk.

Na poutníky padl strach. Kdosi pisklavým hlasem vykřikl:

„Čerti se brání!“

Kdekdo se ohlížel, je-li tomu skutečně tak. A tu zaskučel vítr. Vypadalo to, jako by skutečně zlí duchové chtěli bránit svou pevnost. Páter Schmidt si uvědomil, že přišla jeho chvíle; děj se co děj musí s démony svést rozhodující boj. Zahájil obřad svčení. Vítr však odnášel jeho slova daleko. Lidé nic neslyšeli, zato viděli, jak mu vítr rve z hlavy černý kvadrátek a jak nadzvedává těžký pluviál.

Místo aby se lidé modlili, trnuli hrůzou, co bude. Snad opravdu dojde k zápasu mezi mocnostmi pekel a páterem Schmidtem. I pan Boblig z Edelstadtu vypadal ustrašeně, což potom jeho hrbatý pomocník! Oči měl vyvalené, ústa dokořán, chvílemi si do nich cpal prsty. Teď ani z jednoho ani z druhého nešla hrůza, byli ještě menší a nicotnější než ostatní poutníci. Křížovali se stejně upřímně jako babka Kranichlová.

Avšak páter Schmidt na nic nedbal a vykonával obřad, jako by ani bouře nebylo.

Ve chvíli, když zvedl ruku s kropáčem namočeným ve svčené vodě, aby pokropil kříž, spustil se déšť. Zároveň se udělala tma, jakoby bylo dávno po západu slunce. D'š't se brzy změnil v lijavec, lijavec v průtrž mračen. A k dovršení všeho se začaly sypat z oblak kusy ledu velikosti dětské pěsti.

„Čert! Čert!“ volala stará Fleischnerka.

„Modleme se!“ křičel páter Schmidt, jehož slova však zanikala ve větru a hluku.

Bylo těžko modlit se v takové hrůze. Kroupy bily do skály, na níž byl vztažen kříž, bily do kříže i vedle, do země i do lidí. Hluk byl takový, že nikdo neslyšel druhého.

Lidé se neměli kam schovat; chránili si aspoň hlavy tím, že nad nimi rozpínali ruce. I pan Boblig z Edelstadtu si tak chránil svou lysou hlavu, podobnou pštosí, i jeho pomocník Ignác i páni vrchnostenští úředníci. Jen Frycek Winter Kuchynka to měl pohodlnější; postavil si na hlavu prázdný soudek kořalky. Zato zbylé perníky a marcipány vzaly za své.

Krupobití netrvalo dlouho a také liják potom ustal, nakonec se znovu ukázalo slunce, v jehož paprscích se zastkvělo silně pozlacené tělo Kristovo na kříži.

Tu páter Schmidt, připomínající zmoklou slepici, rozpráhl ruce a zvolal nakřáplým hlasem:

„Hle, zvítězili jsme. Na věky jsme zahnali satana z Petrových kamenů!“

Ale lidé, promoklí na kůži, už pro nic neměli smyslu. Obraceli se zády ke kříži, ke kněžím i pánům úředníkům a nastupovali zpáteční pochod, nečekajíce na povel.

Páter Schmidt se musil zřící kázání a rozmrzele s ostatní honorací nastoupil také cestu domů.

Slunce se brzy schovalo a z nových mračen se spustil opět déšť, tentokrát drobný, hustý a vytrvalý. Velmi se ochladilo.

Záhy se ukázalo, že sestup je mnohem obtížnější než výstup. Lidé klouzali a padali. I pan Boblig z Edelstadtu se několikrát svalil. Byl zamazán až běda, stále kýchal a nekřesťansky klel. Páter Schmidt byl obalen blátem, pocíťoval mrazení v szádech, také kýchal, ale klít se neodvážil.

Kožišník Gröger, který se zbavil obrazu, byl v dobré náladě a stále na administrátora dorážel otázkami.

„Rád bych věděl, Důstojnosti, kde teď čarodějnice budou konat svá shromáždění, když jsme jim na Petrových kamenech vztyčili kříž?“

Páter Schmidt byl již tak vyčerpán, že mu to bylo jedno; ani neodpověděl.

Zastoupil ho Frycek Winter:

„Así na šumperské radnici, až tě zvolí radním!“

Procesí se dostalo domů až za tmy; vracelo se bez zpěvu, hlaholu trub a dunění kotlů. Ani zvony nevyzváněly. A bez mariánského obrazu, jehož rám se v dešti zkroutil, takže ho poutníci musili zanechat v Sobotíně na faře.

Horlivého kněze pátera Schmidta byla by pouť na Petrovy kameny málem stála život. Dva týdny ležel v horečkách, blábolil nesrozumitelná slova a trhal vše, co mu přišlo do rukou. Chvillemi křičel, jako by byl posedlý ďáblem, takže mladý a nezkušený kaplan Repper chtěl už o tom podat hlášení na konsistoř.

Avšak i pan Boblig z Edelstadtu si poležel s důkladným nastuzením. V horečce blouznil a stále doléhal na Ignáce, jemuž se kupodivu nic nestalo, aby mu řekl, na jakých zvířatech obvykle čarodějnice jezdily na Petrovy kameny. A když mu hrbáč odpovídal, že nejčastěji jezdily na kozlu nebo zajíci, křičel, že je to lež.

Hrbáč marně svého patrona uklidňoval:

„Kdyby tam lezli jako my, žádná z těch bab by se tam nevyškrábala!“

Boblig se díval vyjeveně na svého věrného pomocníka. Když konečně dobře porozuměl, vyhrkl:

„Však já to těm babám čarodějnickým nedaruji. Budou si tam jezdit na kozlu nebo na jelenu! A my jsem tam musili per pedes apostolorum! Ducha jsem mohl vypustit! Však to těm šumperským skrbcům a partykářům nedaruji!“

Dopis V. Kaplického z 24. května 1962

24. května 1962

Milá paní Vachová,

při včerejším řízení ve Vaší kanceláři jste hrála úlohu veskrze pasivní. Nemám Vám to zlé, protože dobře chápu proč. Výsledek jsem znal už tehdy, když jste mi napověděla, že jeden z Vašich externích lektorů zjistil v románě analogii mezi čarodějnickými procesy moravskými a politickými procesy za éry Stalinovy. Věděl jsem také přesně, jak si bude počínat AMP. Také jsem Vám to řekl. Ani on, ani ten mladý muž, který seděl vedle mne, nenašli v rukopise jediný klad. I to je mi zcela pochopitelné.

Jen bych rád věděl, je-li ten mladý muž totožný s výrobitel lektorského posudku. Je-li tomu tak, pak je to vskutku pravý muž na pravém místě. V posudku se bojí, aby si čtenář nevzpomněl na stalinské procesy, ve své ústní poznámce pak říkal, že jsem neuspěl v boji proti kultu osobnosti. Bylo mi trapno a jen s velkým přemáháním jsem se ovládl a - mlčel. Zrovna tak mi bylo, když AMP mi tak důležitě kladl otázku, byla-li v šumperském kostele skříňka pro udavače či nebyla, jako by na tom spočívala váha celé knihy.

Všechno jsem předvídal, všemu rozumím a ničemu se nedivím, jen ztrátu doslovu u originálu si nedovedu vysvětlit. Právě proto Vás velmi prosím, abyste těch 12 stránek vyhledala a mně vrátila. Vlastně proto Vám jen píši.

S pozdravem Váš

V. Kaplický

Lektorský posudek A. Jelínka

luje historický obraz. Mespokoj se obrazem hrůz; bude chřít znát a uvědomit si příčiny. To za prvé. Kaplický odpovídá takt: blupřevít, zvesblést, povýřky jsou živou pátou pro tyranu/karieristy. Ale to se mi zág příliš všeobecné. Kaplického román chce být románem současným a proto se v ávaze nad ním nemou ubránit srovnávání se současným problémem. Jde-li tedy o obraz období kultu osobnosti, ukřterých jeho projevů, jak je zvlášť rozvedl XIII. sjezd, nemou souhlasit s jedno-duchou čarodějnickou analogií. To, co převádí Kaplický, je jen obre-zem surcové zvlde a podvodů. Problém, který jsme prožívali, byl pal-čivější a složitější. Čestní lidé se neklamali "vrahům a lupičům, po-vezňuje je za dobrodince", ale klaněli se de jme tomu lidem, kteří povýřili revoluční tvůrce za vůdčí princip svého jednání a dopustili se přitom zločinů. To je jedna stránka věci. Druhou je právě ono kla-nění a považování za dobrodince, kterou kult osobnosti vyvolal a kte-rá byla jednoznačná a jednoznačná. Dokonce ani ne jednoznačné nega-tivní. A to už Kaplický v románu nezachycuje. Kao pověšuje Bobliga v románu za dobrodince? Vždyť lidé kolem něho jsou buď také zločinci a podvodníci anebo karieristé a mamožáci. A to je v románu všem čestným lidem jasně Současným problémem, i když interpretovaným na historické-látce s veškerou jednoznačností této látky, by třeba bylo, když zástu-py kolem hořících hranic měly radost z toho, že je skoncováno se škůd-ci, tedy s čarodějnicemi. Když většina lidí uvěřila, že jsou to čaro-dějnice. Ale u Kaplického nevěří nikdo. Lidé stojí u hranice se stra-chem vědět, že se páchá zlo.

Teaty mi není historicky jasná jedna věc: boj proti kacírům a čerodějnám byl bojem ideologickým. Vedla ho církev jako vůdčí jaso-logická síla té doby. Inkvizitní soudy byly především její záležítostí, byly nástrojem, výkonným orgánem tohoto boje. To také prikazovala ja-pekšá bulle. Ale avokát Boblig je soukromou osobou. Nikde není naznačen jeho právníký vztah k církvi a procesy, které vede, jsou vlastně sou-kromými procesy. Církev stojí stranou. Boblige pláští hraběnka, podruhé kněžka, v soudu nezasedají kněží a biskup se dovídá o Bobligově činnosti hodně pozdě. Boblig a jeho pomocník, skřet, jsou ztělesněním tajemného, lohné pozadí, "soukromého" zla. To pověšují za význam trlinu v zanýšle-né Kaplického analogii. Boblig se zakraje románu objeví jako předčevst- tragičkéch událostí u Lantnera. Proč tam je? Vždyť nic nepřipravuje. Proč si zaseal na Lantnerat De jme tomu, že se soukromé píle, z ilco- logické touhy vyrovnat se s dělykani; a u Lantnera kdysi jeden pode-zřelý novoval. Dobrá, ale svou činnost započte Boblig až po mřicovním zadržení žebračky. První procesy nejsou výsadkem připravovaně akce,

Věclav Kaplický - Kladivo na čerodějnice

Historický román Věclava Kaplického čerpá z událostí v olo-moučtém kraji v posledním čtvrtině sedmáctého století. Dřijším je převážně Šumperk, čestněalí postavou děkan Lantner, osvícený/vzhledem k sedmáctému století/ a lidový kněz. Jde stručně o toto: Na žerofin-ské panství je povolán k vyšetření jednoho přípěsu znenášíti hostie olomoucký avokát Boblig. Vytvoří inkvizitní komisi a považováním a ná-silným způsobem připravuje procesy s čarodějnicemi. Po hranicích na záuku ve Velkých Losinách začnou bořet hranice i v Šumperku. Padě jim za obět mnoho lidí - chudých, později převážně jen zámožných. Každá let těsní život atmosféra strachu, nedůvěry a podezřevanosti. Za-číná se věřit nesmyslům. Téměř všichni před inkvizitním soudem vypo-vírají o sobě i jiných nehorázné lži. Něky není třeba ani mučení, stačí rafinovaný psychologický nátlak, aby lidé, všera normální a rozumní, tvrdili dnes, že litali na kořěti a mlískovali se s čerty. I Lant-ner dostane Boblig před inkvizitní soud. Lantner odolává dlouho, ale ale nejvyššímu stupni mučení přece jen na chvíli podlehne. A tato chví-le se slabostí rozhodne o jeho osudu. /Křimochodem - hranici neušli ani ti, kteří se nedali zlomit po láta./ Teprve císař zastaví tyto procesy, kte-ré bylypro Šumperk větší ranou, než požár města.

To je tedy stručná osnova románu. Nemí těžké předčít, že vě-bec nejlé o evokaci historické tragedie, byž jekkoliv zajímavé a nezna-mé, ale o příběh, který chce navořit otázky nešvno současné. Smysl celé věci je vlastně vyřčen v ávaze uvězněného děkana Lantnera:

"Jak málo toho chtěl vědět Šalamoun! Když byl rašěji svou moudrostí budoacím pokolením objasníl, proč občas na svět přichází ta-ková tma, kdy se lidé bez rozumu vzeží navzájem, proč někdy nastávají doby, kdy i nejmoudřejší lidé nerozeznávají, co je spravedlivé, proč se někdy i čestní lidé klaní vrahům a lupičům, pověšující je za dobro-dince..." /str. 436/

Je to otázka, které se dnes stále vrací a která si svou na-léhavostí vynucuje vstup do umění. Ještě mnoho knil, her i filmů si jí položí.

Ale jekmile se současným pohledem podíváme na historické - analogický obraz Kaplického, objeví se vedle souhlasných slov i vážné námitky. Souhlas tedy v tom, že otázka byla položena. A že jí pro čtenáře vyjadňuje několik silných scén. Jsou to scény významní i soudu, scény nátlaku, ale zvlášť arobné motivy lhovstějnosti, zbabělosti, nerozcho- nosti /biskup/. Ale současné myšlení chce jít dál, mnohem dál než dovo-

jak naznačuje Kaplického vstupní kapitola. A druhý rozpor, vážnější: Boblig, jak se ukáže, nevíří sám tomu, co lidem nemlouvá, aby vypovídali. Jeho činnost není činností "ideologickou", ale podvodem. Divadlem. Podvádí i inkviziční komisi - viz zkoušku s jehlou na místech t.zv. žábelských znamení. Anebo viz metody jeho pomocníka. A to je, podle mého soudu, hrubé zkreslení problému, který chce Kaplický sledovat. Povýšil jednu stránku věci nad všechny ostatní. Přitom se ale zbavil možnosti ukázat opravdu typický a hluboký problém období kultury osobnosti: kat na losickém zámku je člověkem poctivým. Vídí velmi zřetelně do karet podvodnému a dobrodružnému Bobligovi. Proč mu pomáhá? Proč mlčí? Proč lže? Proč navádí k nesmyslné lži ty, které dobře zná jako zbožné a dobré lidi? Jeho postava by podle mého mínění mohla otevřít velkou a závažnou problematiku - a přece ji Kaplický nechal zcela stranou. Většina románu se odehrává ve vězení nebo před soudem. Kaplický je zcela zaujat kresbou zločinných metod. Bobligovy oběti se přes líčená mučení lámou přece jen příliš snadno. A Kaplický nejdříve téměř nahlédnout do jejich psychiky. Jde-li tedy o problém víry v lež, proč hlouběji nezachytil vnitřní proces lidí, na kterém a šarodějnickví? Co se děje v Sattlerovi při konfrontaci s Lanternerem? Co v jiných lidech, co v členech soudu, kteří Lanterna znají? Nemí právě tento problém tím, který řešíme, o který by i Kaplickému mělo jít? A jaká je atmosféra v městě? Co si lidé myslí o šarodějnicích a šarodějích, které po léta znali jako dobré lidi? Vždyť to je to nejpodstatnější a Kaplický to nejvíce pomíjí. Tím spíše, že Boblig zatýká bez motivů. Obraz inkvizice např. ve Feuchtwangerově Goyovi je obrazem demagogických závěrů o jistých náboženských výrociích člověka. Pablo Olavide je církvi nebezpečný, protože myslí logicky a ohrožuje dogmata. Proto je prohlášen za kacíře. Tato Feuchtwangerova scéna je pro mě nesrovnatelně současnější než Kaplického obraz Bobligovy zločiny. Kdyby Boblig z místa své moci alespoň vyrovnával osobní úcty, když už nabrání církevní dogmata. Ale on je prostě ztělesněním zla, je symbolem pohromy, která může zasáhnout kohokoli a kdykoliv, ať jde o lidi aktivní nebo trpasle, myslící nebo nemyslíci, atd. A i tím minul Kaplický cíl.

Považuji jeho román za ideologicky nadomyšlený. Kaplický zjednotčil problematiku, kterou chtěl sledovat, tím, že vytvořil obraz jakéhosi absolutního, bezdůvodného zla. Tím jen konstatoval jistou atmosféru, jistou problematiku /přesněji: jen její část/, aniž se pokusil o její hlubší a podstatnější postavení, aniž ji domýšlel do všech podstatných a současných souvislostí. Je to román jen zdánlivě odvěsný. Ale pojem odvaha se nutně kryje s pojmem myšlení, s filosofickou hloub-

kou a s životní pravdivostí. Snad se mi předchozími nesouvislými řádky podařilo alespoň z části dokázat, že právě to rukopisu chybí. Přitom jsem ještě nemluvil o určitém "historickém schmatismu" v kresbě postav: i jejich románová psychologie je hodně plochá, černobílá a v historických románech běžná /např. Zuzana, ale i Pešek, Sattlet atd./.

Antonín Jelínek

Lektorský posudek A. M. Píši

a který mu také i na mušdlech nejvíc odolává; i když se posléze, přesto jen i on torturou utýrá, dozná, nakonec v dopisu biskupovi své samozřejmě nepravdivé příznání odvolá.

Takový je v nejhrušším obrysu příběh novinky, který podle posudku A. Jelínka je s to čtenářům připomenout některé novodobé politické procesy z let kultu osobnosti, resp. působit jako jejich historický protějšek a přísmr. Autor se proti takovému chápání svého románu pádně ohradil, popíraje takový jeho smysl i takový svůj záměr, ostatně sám Jelínek ve svém rozboru dovozuje, že už pro pojetí, s jakým Kaplický k své látece přistoupil, de facto příliš kulhá taková analogie mezi příběhem románu a oněmi politickými procesy; konstatuje, že tak běží o dvě skutečnosti po své podstatě nesrovnatelné, ba dokonce vlastně kaplickému vytýká, že ten historický příběh právě nepojal jako aktuální podobnost. Smysl románu V. Kaplického vězí v tom, že osvětluje takřka fantastní absurdnost dávné náboženské pověry a její nelidský hrůzný důsledek, že nejednou se nadto ironicky dotýká samé problematičnosti a rozpornosti náboženské věrouky, a zároveň: že znázorňuje, kterak útrapami vězení, způsobem vyšetřování, fyzickými mukami lze křivě obviněné preparovat tak, že se nakonec, jen aby už měli pokoj, byť to byl pokoj smrti, přiznají k čemukoli, co nespáchali, ba ani spáchat nemohli. Docela tu možnost, že ten onen čtenář bude historický příběh románu ve vytčeném smyslu chápat přeneseně, symbolicky, vyloučit nelze, nota bene když k tomu v textu tu a tam pouknekd svádí aktuálně znějící formulace nebo zobecnující záměr *vidlades uve k tomu, že čtenář vyzní jak bytější, náboženské pověry není jako aktuální příběh. Ze samého autorova vyprávění vysvítá, že se nejen probral archivním*

materiálem o svém předmětu, ale že se obeznámil i s literaturou o čarodějnických procesech a že se vyzná v jejich právnických modalitách. Protagonisté románu nejjednou uvažují nebo diskutují o teologických nebo právnických otázkách, v jeho textu se o chvíli narazí na latinské citáty, na výroky z Říma. Přesto se při četbě románu, jenž bezpochyby chce co možná zplna osvětlit svůj předmět a dožadovat by se tudíž i dobrozdání z pera historického odborníka, vynoří nejjedna otázka, a níž autor zůstává - nannoze zejména co se motivace tkne - dlužen odpověď nebo při nejnmenším určitou odpověď. Nechtě se příběhy předchozích románů nebo historických povídek V. Kaplického otehrávaly jen v těch či oněch kontinách naší domoviny, přec mívaly širší platnost pro ni celou, kdežto v tomto románu o hromadném procesu s čarodějnicemi zřejmě jde o zjev u nás jen krajový, anzi se čtenář doví, proč že se uddal právě tam. Je známo, že proces-

po řadě románů a menších vyprávěských prací znázorňující rozličné úseky - někdy v naší bieletrii dosud pomíjené - z dějin zápasu národního lidu proti ~~mnich~~ útlaku zejména společenskému, obírá se nyní Václav Kaplický v rukopisném románu *Kladivo na čarodějnice* zvláštním druhem mocenského násilí, spojeným s náboženskou pověrou, jehož dějištěm se v osmdesátých letech 17. století stal kraj na severozápadní Moravě.

Skutkovou polstavu autorovy látky prozrazuje sám název románu, po jmenovaného podle někdejší neblaze proslulé knihy, ostatně v příběhu opětovně citované a značící cosi jako rukověť k inkvizici pronásledování a souzení osob podezřelých z čarodějnicství, ~~se~~ spojení s ďáblem.

V sobotinském kostele na žerotinském panství je přistřižena stará žebračka Schuchová, jak vyplývá do kapesníku hosti: chtěla ji odezdat porodní bábě Greerové, která ji podle rady kořenáčky Davidové potřebuje pro svou krávu, aby líp dojíla. Schuchová je příčiněním panáctví koho faráře narčena z čarodějnicství, odvezena na žerotinský zámek ve Velkých Losinách, kde justiciářem pro vyšetření případu je ustanoven olomoucký advokát Boblig von Edelstádt, který - původem z Cukmantlu - má čtyřliletou praxi inkviziciho soudce ve Slezsku, a protože poslední dobou, jak se zdá, živoril, lačně se chopí této příležitosti i obě přímo k obhacení. Usílá se na losinském zámku, dá zatknout i obě ostatní ženy a vězení, hladem a zimou v něm, nakonec mučením je přiměje, že se nejen doznají k čarodějnickým rejtům, ale zároveň z nich podle Bobligova návodu obviňují a usvědčují další osoby. Boblig snad přitom - to z autorova vyprávění sdoostatek nevysvítá - pořívá sluchu denunciacím z kruhů obyvateľstva, ma je zároveň spadeno na ty, kdo se mu tak či onak znelíbili nebo mu mohli být v jeho počínání na překážku; jako předseda inkviziciho soudu dovede jeho přísedící proměnit zasvěrašováním ~~ve~~ své loutky, a po chudých vesničaních brzy sáhne po tučnější kořisti, až posíaze přinutí své venkovské oběti, aby udávaly a usvědčovaly z čarodějnicství i obyvatele z nedalekého Šumperku, podléhajícího knížeti Lichtensteinovi. Tam potom týmž způsobem postupuje zejména proti bohatým měšťanům a jejich rodinám, z jejichž pozastalosti může být, takže k losinským hranicím, na nichž jsou odsouzenací upalování, se nyní přidruží také hranice šumperské. Ale Boblig necouvá ani před duchovními, z nichž se mu podaří - se svolením olomouckého biskupa, rovněž Lichtensteina - přivést do vězení, pak na mučidla a nakonec i na hranici samého šumperského děkana Lautnera, na nějž měl pro jeho smýšlení už dřív políbeno

sy s čarodějnicemi nebyly jen zvykem katolickým, nýbrž i luteránským. Níkemně pocíťval je-li si olomoucký biskup své protireformační dílo, vytváne mimoněk i otáčka, zda nebo do jaké míry zůstaly v onom kraji skryté zbytky reformace a zda Bobligovy procesy at přímo či nepřímno nesměřovaly i proti nim. Iři nejmenším se však v románu pohřeší vydatnější obřez protireformačního duchovního temna a evokace samého barokního ovzduší, v nichž se dařilo kdekaké pověře, nemluvíc ani o tom, že tam nepadne slovo o národnostním složení obyvatelstva v dějišti příběhu. Pokud ~~Boblig~~ Boblig míří proti duchovním, v románu se spíš nadhazuje než řeší otáčka, zda šlo o ty, kdo byli podezřelí z haerese nebo se dopustili renitence, a obdobně je tomu v otázce, zda procesy měly zastrážit - jak se o tom zmínjuje hrabě Šternberk a jak to pocíťují sami vesničané - poddaný lid, v němž to tehdy, právě kolem roku 1680, vřelo nejen u nás, ale i na horavě, anebo zda poté v Šumperku nesměřovaly v intencích feudálního pána proti nejobobratším a tudíž i nejsebevědomějším měšťanům, jak o tom v románu rovněž padne leč zmínka. V tomto smyslu se samy postavy románu přou o to, zda je Boblig něčí nástroj nebo zda jedná jen o své újmě a ve svém zájmu, eventualita, jež se zdá v románu nabývat vrchu.

Nelze se v této spojitosti nezmínit, jak analogicky rozkolísaná je sama charakteristika Bobligova, nađ níž není sáostatek jasno, zda běží o psychologického fanatika, vskutku věřícího v existenci čarodějníc, necht přitom dbá i svého zisku, nebo o svrohané oynického podvodníka, který de facto něvěří v boha ani dábla a prohnaně jen těží z náboženských pověr. Zplna se nevyznačuje jistotou ani psychologické charakteristika druhého protagonisty: stěží se lze ubránit údivu, dovídáme-li se teprve v poslední osmině románu, na str. 462, že se zajmal o alchymii a astrologii, že léčil lidi bylinami - prozrazují i takové údaje ex post, že postava značí autorovi cosi posteriorus a že jeho postup je v jádře ilustrálně beletrisující; ale tím už dospíváme k otázce po vlastní umělecké hodnotě i hodnotě rukopisné novinky. Kaplický bezpochyby rovněž v ní prozrazuje svou vypravěčskou zkušenost: má vnitřně nejen silně pojatý i zázorněný výjev, místy se mu daří navodit atmosféru hromadné paniky a hrůzy psychologicky podezřívání a denunciantství, kdy si nikdo není jist a jeden obviňuje druhého, a chvílemi se mu daří hloub pohlédnout i do nitra postav, do jejich zmatku, rozporu, sváru, tak např. v postavě Laut-

nerové a biskupové. Níkemně útrnem je - ve spojení se samým rézém námětu - pro román více než pětisetstránkový kamenem, ba tačka balvanem útrzu v podstatě dokumentárně kronikářský postup autorův.

Osoba, na níž si z důvodů v románu nejednou konkrtně záhadných Boblig zamane, je zatčena; ohrožena už svým zatčením a poté nesmyslným obviněním, je/útrápani vězení, tím, že bývá všemi opuštěna, falešnými svědky, někdy přímo pokrevnými, a torturou ořřesena tak, že namnoze už sama přestává rozlišovat mezi pravdou a lží, až se zpravidla nakonec lživě dozná, ba usvědčuje další oběti, a kdyby se jí někdo pokusil ujmout, hrozí mu týž osud: protože jde právě o hromadnou akci, autor tedy tuto základní situaci, z níž vlastně není výjimky, protože inkvisiční soud prakticky neznal osvobozujícího rozsudku, znovu a znovu zázorněje zprvu na venkovském a pak paralelně na šumperkém dějišti příběhu. V jádře se tedy v románu táž situace opětovně vrací, při čemž se nota bene o každé další oběti záhy předem ví, jak to s ní dopadne: konkrtně to značí ustavičné opakování, nanějvýš obměnu týchž výjevů, týchž psychologických momentů a rysů - nejenže tato akumulace útrápaní, nýbrž rostoucí měrou otupuje účín průběhu románu, pasobícího à la longue vlekle a únavně, a to přes nejednu drásavou scénu, ostatně útrápaní spornou co do tractace. Kaplický tentokrát více než kdy podleh pravě kronikářsky svědomu materiálu, aniž uměl vyprávěný příběh fabulačně sevřít a gradovat, dát mu spád a napětí, účinně jej ztvárnit. Násobí se tento depresivní dojem z četby ještě tím, že v tomto románu autora, jemuž hromadným hrđinou zpravidla býval utištěný lid, je tak skrovně zázorněna kolektivnější síla odporu proti inkvisičnímu teroru, at zjevná nebo skrytá: bylo-li by lze duslehného, prozíravého, aktivního Bobligova odpůrce Huttera pokládat za zástupce osvícenějšího měšťanstva, jeho postava posléze zmlízí za kulisami, kážto sám lid at útrápaní Bobligovský nebo měšťský vystupuje v románu vlastně jen okrajově, jen jako kompars; útrápaní přitom se jeví jako náladové vrťkavá masa, patrně nikoli proti historické pravdě, ale i hnutí odporu v jeho řadách bývá leda zaznamenáno tou onou povšechnou známku nebo zastoupeno toliko jednou dvoji epizodickou figurou. Nađ samým příběhem se konkrtně pohřeší vydatnější autorův zájem např. i o to, jak reagovali příbuzní Sattlerových nebo bratři Pfeřovského, oba duchovní, z nichž ti ani oni se nemuseli bát Bobligovy moci.

Přispívají takové a podobné momenty k tomu, že s výjimkou Lautnerova úsilí o odpor a nákolika epizodických pokusů o něj působí v románu

prvek napětí, konfliktu, zápasu citelně skrovně, takže se jeho příběh rostoucí měrou čte jako historie mučednických obětí, tu podlehlých, tu odolnějších. Zůstane-li pak autor např. dlužen odpověď na otázku, proč že Pešek neužil nabízející se ~~př~~ příležitosti k útěku, není to jediná situace, kdy to rovněž citelně vázne v autorově charakteristice postav, v motivaci jejich počínání, někdy na újmu samé věrohodnosti. Je např. věrohodné, že by si Lautner po celou tu dobu sám nevzpomněl na někdejší osud své tety, rovněž obžalované či dokonce upálené pro čarodějnictví, nebo že by si tak pozdě uvědomil odiosní úděl Zuzany jako farské hospodyně nebo že by se Lízl Sattlerová tak animovaně bavila na vrub obstarožného nápadníka, zatím co její matka trpí ve vězení? Ani ~~to~~ toho si nelze nevšimnout, jak autor, podléhaje zjednodušujícímu rozvržení světla a stínu, bývá na rozpacích v pohledu na postavy šumperských boháčů, v jejich kresbě. A konečně je třeba se zmínit i o autorově navyklé zálibě v stereotypní fysiognomické charakteristice figur a o jeho sklonu zde i jinde také k dikční ~~stereotypnosti~~ stereotypnosti. Neběží arci jen o takové a podobné dílčí nebo detailní nesrovnalosti a nedostatky románové novinky : příčina jejího váznoucího účinku vězí hloub, jak jsem se pokusil dovodit. Domnívám se, že by se neposloužilo ani samému autorovi, kdyby jeho román vyšel v nynější podobě a že by na jeho knižní vydání bylo lze pomýšlet jen tehdy, kdyby jej autor podstatně přepracoval.

Dopis Josefa Zajíce

SOD
severomoravské OBLASTNÍ DIVADLO ŠUMPERK

TELEFON 233 - 9BC9 ŠUMPERK, C. 77-228

Soudruh
Václav Kaplický, spisovatel
Pod svahem 9
Praha 4 - Bráník

Váš dopis
Naše značka Zj/63
Šumperk, dne 9.2.1963
Věc

Vážený soudruhu,

vedoucí školského a kulturního odboru ONV v Šumperku s. Medlík nám oznámil, že jste si stěžoval na naše jednání s Vámi a že žádáte o vrácení knihy Inkvizitor.

Je pravda, že s. Zbavitel s Vámi jednal o uvedení Vaší hry v Severomoravském divadle. Hru jsme chtěli uvést, jak jste měl možnost se sám přesvědčit, již v letošní sezóně, protože jsme ji uváděli v našem dramaturgickém plánu. Protože po přečtení poslední úpravy členové umělecké rady a režiséři měli určité výhrady, požádali jsme Vás o přepracování hry. Škoda, že jsme nebyli v bližším kontaktu s Vámi, protože nikdo ze členů dnešní umělecké rady nezná připomínky, které Vám dal náš bývalý dramaturg s. Zbavitel.

Na Vaše poslední dopisy jsme včas nereagovali pro jiné naléhavé úkoly (oprava budovy aj.). Jak jistě víte, jedná se v současné době o zrušení našeho divadla.

Měli jsme skutečně zájem Vaši hru uvést, a to dokonce slavnostní premiérou počátkem října 1963 v Bruntále při příležitosti oslav 750ti letého trvání města, které budou pod záštitou vlády. V současné době nemáme dramaturga, který by se celé záležitosti mohl dokonale věnovat.

V případě, že byste měl zájem s námi dále jednat, jsme ochotni podepsat s Vámi smlouvu o uvedení Inkvizitora na naší scéně a zajistit výplatu přiměřené zálohy prostřednictvím Dilia.

Doufáme, že naše důvody přijmete a omluvíte naše jednání. Současně v příloze zasíláme Vaši knihu. S pozdravem

Uačněním za mír!
MTZ 15 61 Ku 11193 6351

Rukopis románu Kladivo na čarodějnice

„Prolog“

Díl I. – LOSINSKÁ PŘEDEHRA

1. Svatební hostina
2. Návštěva
3. Žebračka z Vernířovic
4. Hrozná věc
5. Dábel mívá různou podobu
6. Inkvizitor zahajuje výslechy
7. Rozčeřená hladina
8. Výkřik v noci
9. Odložená veteš
10. Mraky nad krajem
11. Staří přátelé
12. Kočár s erbem
13. Lazebnice z Losin
14. Výsměch či hrozba
15. Korunní svědek
16. Konfrontace
17. Sítě se zatahují
18. Audience
19. Důvěrná sdělení
20. Půl hodiny po půlnoci
21. Vlídá tvář
22. Znamení na nebi
23. Nalezeno právem
24. Trochu popela

Díl II. – ŠUMPERSKÁ TRAGEDIE

1. Makové zemličky
 2. Had
 3. Mladá a krásná
 4. Další na řadě
 5. Osudné slůvko
 6. Signum diabolicum
 7. Rozhodnutí
 8. Bratrské políbení
 9. Doznání může zmírnit trest
 10. Nebezpečná věc
 11. Zelená haluz
 12. Tolik lži
 13. Přátelé
 14. Trpké víno
 15. Kříž na Petrových kamenech
 16. Řízení boží
 17. Čarodějnice
 18. Šelma sedmihlavá
 19. Rys a kůzlátko
 20. Šibeniční vrch
 21. Odpuštění
 22. A opět Šibeniční vrch
 23. Nešťastný člověk
 24. Pravda na skřípci
 25. Nalezeno právem
 26. Per aspera ad astra
 27. Ztracený syn
- DOSLOV

Konečná verze románu Kladivo na čarodějnice

1. Svatební hostina 2. Žebračka z Vernířovic 3. Hrozná věc 4. Dábel mívá různou podobu 5. Inkvizitor zahajuje výslechy 6. Návštěva 7. Rozčeřená hladina 8. Výkřik v noci 9. Odložená veteš 10. Mraky nad krajem 11. Staří přátelé 12. Kočár s erbem 13. Lazebnice z Losin 14. Výsměch či hrozba 15. Korunní svědek 16. Konfrontace 17. Sítě se zatahují 18. Audience 19. Důvěrná sdělení 20. Půl hodiny po půlnoci 21. Vlídá tvář 22. Znamení na nebi 23. Poslední instance	24. Trochu popela 25. Had 26. Mladá a krásná 27. Další na řadě 28. Osudné slůvko 29. Signum diabolicum 30. Rozhodnutí 31. Bratrské políbení 32. Nebezpečná věc 33. Tolik lži 34. Trpké víno 35. Řízení boží 36. Krupobití 37. Šelma sedmihlavá 38. Rys a kůzlátko 39. Odpuštění 40. Šibeniční vrch 41. Pravda na skřípci 42. Nalezeno právem 43. Per aspera ad astra 44. Ztracený syn EPILOG

Dopis Petra Kreuze F. Spurnému

V Praze dne 17. července 1998

Vážený pane docente,

se zájmem jsem počátkem července přijal zprávu o tom, že olomoucký arcibiskup Jan Graubner zřídí komisi, jejímž cílem bude – na pozadí severomoravských čarodějnických procesů z poslední čtvrtiny 17. století – objasnit případ olomouckého děkana Kryštofa Aloise Lautnera, upáleného v září 1585 v Mohelnici. Původně jsem se domníval, že činnost komise bude orientovat v zásadě dvěma směry: 1) na stanovení míry odpovědnosti římskokatolické církve za odsouzení děkana Lautnera; 2) na opětovné podrobné zachycení průběhu severomoravských (velkolosinských a šumperských) čarodějnických procesů z let 1678-1696, které by se opíralo především o nezbytné ideové přehodnocení uvedených událostí i o případné dílčí nově získané faktografické poznatky a které by zároveň výrazně zohlednilo výsledky nejnovějšího (západo)evropského bádání o dějinách čarodějnických procesů; výzkum pozdně středověkých a raně novověkých čarodějnických procesů pokročil – jak známo – v posledních dvou desetiletích o hodný kus kupředu, a to nejen v oblasti faktografie, nýbrž také v oblasti metodické, a vedl mnohdy dokonce ke změně některých tradičních paradigmat.

Dne 11.7. 1998 jsem se v sobotní příloze Lidových novin Orientace (s. 30) z článku redaktora Boba Fliedra „*Církev zřejmě očistí upáleného kněze*“ s podtitulem „*Případ upálení šumperského děkana Kryštofa Aloise Lautnera se znovu otevírá*“ dozvěděl, že zamýšlená „lautnerovská“ komise „... byla v minulých dnech zřízena ...“. Poněkud mne zarazilo personální složení zmíněné komise – ta je sice složena vesměs z předních moravských regionalistů, avšak kromě Vás se nikdo z jejích členů (pokud je mi známo) výzkumu dějin čarodějnických procesů v zaznamenáníhodné míře nevěnoval. Můj údiv nebyl ovšem v tomto případě příliš velký, neboť mám přece jen jistou představu o způsobu vytváření podobných kolegií.

Co mi však doslova vyrazilo dech, byl výrok předsedy uvedené komise p. Františka Holečka reprodukováný ve výše citovaném článku: „*Už dnes dokážeme říci, že Lautner byl jednoznačně nevinen.*“ V souvislosti s tímto výrokem jsem se nejprve obrátil na autora článku, redaktora LN Fliedra, s dotazem, zda citovaný výrok F. Holečka podstatným způsobem nezkrátil. Pan Fliedr mne v delším telefonickém rozhovoru opakovaně ujistil, že Holečkův výrok reprodukoval přesně. To ve mně vyvolalo obavu, že zmíněná komise (resp. její předseda jako její dosavadní jediný reprezentant a mluvčí) nebere – podle mého názoru – v potaz přinejmenším dvě skutečnosti, přičemž alespoň první z nich se musí téměř každému (tedy nejen historikovi věnujícímu se dějinám čarodějnických procesů) jevit jako naprosto samozřejmá:

1. **Čarodějnictví bylo ireálným deliktem**, který nemohl být – ačkoli byl na sklonku středověku a v raném novověku tak či onak zakotven v právních rádech většiny evropských států a zemí – nikdy nikým spáchán. Statisíce osob, které byly v Evropě v 15.-18. století popraveny za tzv. čarodějnictví, stejně jako řádově stovky osob, které byly za tentýž delikt odsouzeny k smrti v 16.-18. století v českých zemích a v 15.-18. století ve Slezsku, lze rozdělit v zásadě do 3 skupin: a) na osoby provozující rozličné pověrečné praktiky, označované zpravidla v novější zahraniční literatuře termínem *lidová magie*, popř. osoby provozující tzv. učenou magii. (Lidová magie byla integrální součástí evropské kultury po celé předindustriální období již od pravěku. Otázka, proč se lidová magie stala právě na sklonku středověku a v raném novověku ve většině oblastí západní a střední Evropy po kratší či delší dobu objektem perzekuce spojené s tvrdým trestněprávním postihem spočívajícím obvykle v brutálních kapitálních trestech, patří k nejzávažnějším nově nastoleným otázkám, na které se současné evropské bádání pokouší nalézt uspokojivou odpověď.); b) osoby, které spáchaly jiné delikty zakotvené v tehdejším trestním právu (např. travičství, úmyslné poškozování cizího majetku, různé delikty proti cti a sexuální delikty, rouhání, kacířství, svatokrádež); c) osoby, které byly pronásledovány za své „profesní“ aktivity (porodní báby, alchymisté, astrologové apod.) či jako příslušníci marginálních společenských skupin (žebráci, pištcí, kati, rasové, osoby duševně choré, tělesně postižené, nevyléčitelně nemocné atd.), a osoby, které se staly obětí perzekuce na základě nepravdivého udání či křivé výpovědi.
2. **Kryštofa Aloise Lautnera nesoudil církevní soud**. S výjimkou Lautnera byly všechny ostatní oběti velkolosinských a šumperských čarodějnických procesů odsouzeny jedním ze dvou „inkvizičních“ tribunálů, z nichž první byl zřízen pod předsednictvím Jindřicha Františka Bobliga z Edelstadtu v r. 1678 na žerotínském panství Velké Losiny a druhý pod předsednictvím téhož koncem r. 1679 na lichtenštejnském panství v Šumperku. V obou uvedených případech se nepochybně jednalo o mimořádné patrimoniální soudy, jejichž hrdelní pravomoc vycházela z hrdelní pravomoci příslušných vrchností, a které neměly tudíž s církví a její jurisdikcí (tím méně pak s církevní inkvizicí, která na Moravě ostatně nikdy nepůsobila) pranic společného. Velkolosinský tribunál od počátku instančně podléhal – což pokládám za velmi zajímavou, byť i poněkud překvapivou skutečnost – pražskému apelačnímu soudu; témuž soudu byl podřízen od r. 1681 na základě rozhodnutí císaře Leopolda I. také šumperský tribunál. Sám Lautner byl ovšem odsouzen k smrti zvláštním tribunálem, který se sešel patrně jen jednou, dne 1. září 1685, a to právě za účelem vynesení

rozsudku nad Lautnerem. Tento tribunál, který je v rozsudku označen jako *justiční kolegium* (viz překlad Bedřicha Šindeláře: Hon na čarodějnice, Praha 1986, s. 206), se skládal – podle mého názoru – jednak z členů (zástupců) Bobligova šumperského „inkvizičního“ tribunálu (ve skutečnosti ovšem mimořádného patrimoniálního soudu), jednak z členů zvláštní biskupské vyšetřovací („inkviziční“) komise, kterou v srpnu 1680 nařídil ustavit olomoucký biskup Karel II. z Lichtenštejna-Kastelkornu k prošetření případů několika kněží obviněných z čarodějnictví osobami vyslychanými u velkolosinského, resp. šumperského tribunálu, mj. tedy i případu Lautnerova. Z toho vyplývá, že ani výše zmíněné *justiční kolegium*, které odsoudilo Lautnera, **nebylo ryze církevním soudním kolegiem**, nýbrž **kolegiem smíšeným**, byť lze snad připustit, že zde církevní složka sehrála výraznější roli než složka světská.

Z výše uvedených skutečností vyplývají dvě mé zásadní připomínky k dosavadní koncepci činnosti komise, tak jak ji formuloval v citovaném článku v LN F. Holeček.

Jakékoli konstatování nevinu osoby odsouzené za čarodějnictví (pakliže bylo skutečně z úst předsedy uvedené komise proneseno, čemuž se stále zdráhám uvěřit) pokládám za projev – sit venia verbo – neskutečného tmářství. To, že čarodějnictví je ireálným deliktem, a nemůže být tudíž nikdy a nikým spácháno, je v Evropě všeobecně akceptováno již přinejmenším po dvě století. Pokud by některý z představitelů římskokatolické církve jen na okamžik připustil, že tomu tak není (např. právě konstatováním nevinu, či dokonce zkoumáním viny děkana Lautnera), vedlo by to zřejmě k fatální diskreditaci této církve v očích veřejnosti. Ze všech výše uvedených důvodů jsem přesvědčen, že Lautnerova (ne)vina by se neměla v jakékoli podobě stát předmětem zkoumání uvedené komise. Měla by naopak být zásadním východiskem veškeré její činnosti a nezpochybnitelnou premisou všech jejích veřejně prezentovaných výstupů.

Svou dosavadní argumentaci se ještě pokusím podložit jakýmsi důkazem ad absurdum: Představme si situaci, že by někdo stál před zdí a že by ta zeď právě v tom okamžiku bez viditelné příčiny spadla. Příslušné „orgány činné v trestním řízení“ od vyšetřovatele přes státního zástupce až po soudce by nerespektovaly prostou a na první pohled (samo)zřejmou skutečnost, že když někdo pouze postojí před zdí, zeď nemůže spadnout (neboli že mezi pouhým stáním před zdí a jejím spadnutím nemůže existovat žádná příčinná souvislost), a dotyčný „provinilec“ by byl odsouzen. Po několika letech (desetiletích či stoletích) by se pak mohla sejít nějaká komise složená z „moudrých bytostí“, která by ovšem nekonstatovala prostě jen to samozřejmé, že pouhým postáním před zdí nemůže člověk zeď zbořit, nýbrž by začala např. zkoumat, zdali dotyčný „provinilec“ náhodou nevyprávěl před zdí vtipy, a pakliže ano, zdali byly tak dobré, že se zeď rozsypala.

Tento ryze abstraktní příklad uvádím především z toho důvodu, že se chci vyhnout modernizujícím analogiím, tak jak je v případě severomoravských procesů přináší především film O. Vávry, přestože se domnívám, že tyto analogie nepostrádají ve shora uvedených souvislostech jistou relevanci.

Druhá moje námitka je spíše formálního charakteru. Jak jsem se výše pokusil doložit, **nesoudil Lautnera církevní soud**, nýbrž smíšený tribunál složený ze zástupců církve (olomouckého biskupství) a ze zástupců světské vrchnosti. Z tohoto důvodu nemůže být Lautner v současné době římskokatolickou církví – na rozdíl např. od Jana Husa odsouzeného koncilem či Giordana Bruna souzeného Svatým oficiem (papežskou inkvizicí) – rehabilitován. Římskokatolická církev může právě jen stanovit svou (v daném případě zajisté nemalou) míru odpovědnosti za odsouzení děkana Lautnera k trestu smrti za čarodějnictví.

Vážený pane docente, věřte mi, prosím, že všechny shora uvedené argumenty jsou vedeny především snahou napomoci dalšímu, co nejzevrubnějšímu poznání největší série čarodějnických procesů, která v českých zemích v raném novověku odehrála, a zároveň zabránit diskreditaci těch, kteří se o takové poznání pokoušejí. Mé znalosti o činnosti „lautnerovské“ komise vycházejí pouze z citovaného článku v Lidových novinách. Uvítám proto, když případné nepřesné informace uvedete na pravou míru.

Především však Vám budu upřímně vděčen, když se najdete čas a vyjádříte se k mým názorům, které jsem se pokusil v tomto svém dopise – možná trochu překotně a narychlo – zformulovat.

S pozdravem a s přáním všeho nejlepšího

PhDr. Petr KREUZ, Dr.

P.S.: K závěru citovaného článku v LN, kde se uvádí, že podle „ ... *některých odborníků* *zabránila v připomínání Lautnerovy památky decimace celého kraje, v níž krutý Boblig pokračoval i po děkanově smrti ...*“, dávám jako podnět k diskusi otázku, zda ono „nepřipomínání Lautnerovy památky“ nebylo ve starší době zapříčiněno spíše působením katolické církve, v novější době pak odsunem Němců, jenž zřejmě do značné míry vedl k zpřetrhání místních tradic.

Anotace

Fakulta:	Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra:	Katedra historie
Název diplomové práce:	Nad severomoravskými procesy s čarodějnicemi (<i>Over Witchcraft Trials In Northern Moravia</i>)
Vedoucí diplomové práce:	doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A. Ph.D.
Počet znaků:	183 243
Počet příloh:	10
Počet titulů použité literatury:	104
Klíčová slova:	Václav Kaplický, František Spurný, čarodějnické procesy, literární kritika, historiografie, Kladivo na čarodějnice, historický román, geneze, regionální dějiny
Keywords:	(<i>Václav Kaplický, František Spurný, witchcraft trials, literary criticism, historiography, Witch Hammer, historical novel, genesis, regional history</i>)
Charakteristika práce:	Diplomová práce obsahuje popis způsobu práce Václava Kaplického na tématu severomoravských procesů s čarodějnicemi a jeho interakci s regionálními historiky, zejména s Františkem Spurným.
Characterization of thesis:	(<i>This thesis include the description of Václav Kaplický's writing and his co-operation with his regional colleagues, particularly with František Spurný, on the witchcraft trials in northern Moravia.</i>)